

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra germanistiky

**RELATIVNÍ ČASY V ČESKÝCH A NĚMECKÝCH
VĚTÁCH OBSAHOVÝCH Z KONFRONTAČNÍHO
HLEDISKA**

Autorka diplomové práce: Marta Holmanová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Eva Podhajská, Ph.D.

Měsíc a rok dokončení diplomové práce: prosinec 2005

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Praha 16. 12. 2005

Podpis.

Poděkování za cenné rady a připomínky patří PhDr. Evě Podhajské, Ph.D.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Věty obsahové v češtině.....	10
2.1	Čas absolutní a čas relativní v češtině; pojem věta obsahová.....	10
2.1.1	Rozdíl mezi větami obsahovými a jinými větami vedlejšími.....	12
2.1.2	Shoda s absolutním časem, respektive dvojí časová platnost.....	13
2.1.2.1	Současnost v minulosti.....	13
2.1.2.2	Následnost v minulosti.....	14
2.1.3	Dělení vedlejších vět obsahových.....	15
2.2	Věty obsahové rozdělené podle významového typu nadřazeného predikátu....	17
2.2.1	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „komunikování“.....	17
2.2.1.1	Obsahové věty oznamovací.....	17
2.2.1.2	Obsahové věty tázací.....	18
2.2.1.3	Obsahové věty žádací.....	18
2.2.1.3.1	Závislé věty rozkazovací.....	19
2.2.1.3.2	Závislé věty přací.....	19
2.2.2	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „smyslového vnímání“.....	20
2.2.3	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „(ne)vědění, poznání“.....	23
2.2.4	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“.....	25
2.2.4.1	Věty, v nichž se užívá pouze času základního.....	25
2.2.4.2	Věty, v nichž se užívá jak času základního, tak času relativního...26	
2.2.5	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „jistotní a voluntativní modality“.....	28
2.2.5.1	Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „jistotní modality“.....	28
2.2.5.2	Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „voluntativní modality“.....	29
2.3	Nepřímá řeč.....	30

2.3.1	Definice nepřímé řeči.....	30
2.3.2	Predikáty uvozující nepřímou řeč.....	31
2.3.3	Užití osoby v nepřímé řeči.....	31
2.3.4	Užití času v nepřímé řeči.....	31
2.3.5	Užití způsobu v nepřímé řeči.....	32
2.3.6	Vyjádření stanoviska mluvčího.....	32
2.3.7	Nepřímá řeč zahrnující více vět.....	33
3	Věty obsahové v němčině.....	36
3.1	Čas absolutní a čas relativní v němčině.....	36
3.1.1	Principy, kterých se užívá v německých obsahových větách.....	39
3.1.1.1	Princip 1.....	39
3.1.1.2	Princip 2.....	39
3.1.1.3	Princip 3.....	40
3.1.2	Shoda s absolutním časem, respektive dvojí časová platnost.....	41
3.1.2.1	Současnost v minulosti.....	41
3.1.2.2	Následnost v minulosti.....	43
3.1.3	Dělení vedlejších vět obsahových.....	44
3.2	Věty obsahové rozdělené podle významového typu nadřazeného predikátu...46	
3.2.1	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „komunikování“.....	46
3.2.1.1	Obsahové věty oznamovací.....	46
3.2.1.2	Obsahové věty tázací.....	49
3.2.1.3	Obsahové věty žádací.....	50
3.2.1.3.1	Závislé věty rozkazovací.....	50
3.2.1.3.2	Závislé věty přací.....	51
3.2.2	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „smyslového vnímání“.....	51
3.2.3	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „(ne)vědění, poznání“.....	54
3.2.4	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“.....	57
3.2.5	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „jistotní a voluntativní modality“.....	59

3.2.5.1	Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „jistotní modality“	59
3.2.5.2	Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „voluntativní modality“	60
3.3	Nepřímá řeč.....	61
3.3.1	Definice nepřímé řeči.....	61
3.3.2	Predikáty uvozující nepřímou řeč.....	62
3.3.3	Užití osoby v nepřímé řeči.....	62
3.3.4	Užití času v nepřímé řeči.....	63
3.3.4.1	Indikativ.....	63
3.3.4.2	Konjunktiv.....	64
3.3.5	Užití způsobu v nepřímé řeči.....	65
3.3.6	Vyjádření stanoviska mluvčího.....	68
3.3.7	Nepřímá řeč zahrnující více vět.....	69
3.4	Statistické vyhodnocení užívání principů v německých větách obsahových.....	71
4	Srovnání češtiny s němčinou.....	75
4.1	Čas absolutní a čas relativní v češtině a v němčině.....	75
4.1.1	Absolutní užití časů.....	75
4.1.2	Relativní užití časů.....	76
4.1.3	Shoda s absolutním časem, respektive dvojí časová platnost.....	78
4.2	Věty obsahové rozdělené podle významového typu nadřazeného predikátu....	82
4.2.1	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „komunikování“.....	82
4.2.1.1	Obsahové věty oznamovací.....	82
4.2.1.2	Obsahové věty tázací.....	83
4.2.1.3	Obsahové věty žádací.....	83
4.2.2	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „smyslového vnímání“	85
4.2.3	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „(ne)vědění, poznání“	86
4.2.4	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“	88

4.2.5	Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „jistotní a voluntativní modality“.....	89
4.2.5.1	Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „jistotní modality“.....	89
4.2.5.2	Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „voluntativní modality“.....	90
4.3	Nepřímá řeč.....	91
4.3.1	Vyjádření stanoviska mluvčího.....	91
4.3.2	Nepřímá řeč zahrnující více vět.....	93
5	Závěr	94
5.1	Shrnutí teoretických poznatků.....	94
5.2	Statistické vyhodnocení.....	95
5.3	Doporučení pro učitele němčiny a překladatele.....	96
6	Resümee	98
7	Literatura	102
7.1	Excerpovaná literatura.....	102
7.2	Sekundární literatura.....	103

1 Úvod

Cílem této diplomové práce je pojednání o relativních časech ve vedlejších větách obsahových v češtině a v němčině a následné srovnání dané problematiky v obou jazycích.

V první kapitole se budu zabývat relativními časy v češtině. Problematika relativních časů v češtině je z velké části zpracována v odborné literatuře, ať již se jedná o časopisecké studie (např. J. Bauer, 1965; J. Panevová, 1971; J. V. Bečka, 1975) či o částí rozsáhlejších prací (např. *Skladba spisovné češtiny; Mluvnice češtiny 3*). V první kapitole své práce proto často čerpám z odborné literatury a ověřuji v ní i své vlastní poznatky. Všechny teoretické závěry demonstruji na příkladech ze současné české beletrie.

Druhá kapitola je věnována relativním časům v němčině. Na rozdíl od češtiny v němčině existují tři způsoby (principy) užití relativních časů ve větách obsahových: princip 1 a 2 pro indikativ a princip 3, ve kterém se užívá tzv. konjunktivu nepřímé řeči. Tyto principy se plně uplatňují pouze ve větách obsahových závislých na větě řídicí v minulém čase, proto se výklad týká ve většině případů těchto vět, i když to není explicitně uvedeno.

Německá odborná literatura se o těchto principech nezmiňuje. Většina odborných statí a monografií se zabývá pouze nepřímou řečí a konjunktivem, který je pro nepřímou řeč příznačný (např. S. Jäger, 1971; G. Kaufmann, 1976; J. Buscha – I. Zoch, 1992). V těchto pracích se upozorňuje, že v nepřímé řeči lze užít i indikativu, již se zde ale většinou nic neříká o tom, jakých časů se v něm užívá. Výjimku tvoří studie norského germanisty K. Solfelda, která je věnována indikativu v nepřímé řeči (K. Solfeld: *Indikativische Tempora in der indirekten Rede*, 1989). Autor zde hovoří o dvou principech užití času v nepřímé řeči: 1. z hlediska mluvčího 1, tj. autora přímé řeči, 2. z hlediska mluvčího 2, tj. autora nepřímé řeči. Tyto principy jsou ovšem vztaženy jen na nepřímou řeč, která tvoří pouze část vět obsahových. Větám obsahovým jako celku je v německé odborné literatuře věnována pouze jedna práce, monografie H. Sitty *Semanteme und Relationen: Zur Systematik der Inhaltssatzgefüge im Deutschen*, 1971. V této práci se však autor relativními časy ve větách obsahových vůbec nezabývá.

V české odborné literatuře zabývající se srovnáváním češtiny s němčinou problematika relativních časů rovněž dosud nebyla zpracována. Zmínku o souslednosti časů v němčině jsem našla pouze v *Česko-německé srovnávací gramatice* F. Štíchy (2003, s. 674).

O třech principech užití časů v německých větách obsahových se tedy nezmiňuje žádná z prací mně dostupných. O jejich existenci jsem se však přesvědčila v jazykové praxi.

Své teoretické poznatky v druhé kapitole demonstruji na příkladech ze současné německé beletrie. Věty obsahové jsem excerpovala ze tří knih. Příklady, které jsem ve svém korpusu nenalezla, jsem doplnila buď z literatury odborné, nebo z německých webových stránek.

Četnost užívání jednotlivých principů naznačí statistické vyhodnocení, které jsem provedla u dvou současných německých románů, *Tod eines Kritikers* M. Walsera a *Helden wie wir* T. Brussiga.

Ve třetí kapitole se pokusím o srovnání češtiny s němčinou. Tato kapitola by měla ukázat shody a rozdíly v užívání relativních časů v obou jazycích. Pro větší názornost zde teoretické poznatky demonstruji na příkladech z české, respektive německé beletrie a jejich překladech do němčiny, respektive do češtiny. Jsem si vědoma toho, že v případě překladů hrozí, že překladatel podlehne interferenci. Podle mého názoru však překladatelé zvolených děl tento problém vyřešili bezchybně a při překladu se řídili zákonitostmi příslušného cílového jazyka.

Téma relativních časů ve větách obsahových z konfrontačního hlediska jsem si zvolila především z důvodu jeho důležitosti pro jazykovou praxi. Tímto tématem se dosud nezabývala ani odborná literatura, ani se o něm nezmiňují učebnice němčiny. Systém relativních časů v němčině je přitom do jisté míry ojedinělý a odlišný od ostatních jazyků. Je sice pravda, že jednotlivé principy mají obdobu v jiných jazycích (např. německý princip 1 je obdobou principu českého), v žádném jazyce se však, pokud vím, nevyskytují všechny tři principy najednou. V mnoha případech není v němčině možné libovolně zvolit jakýkoli princip, často je možný pouze jeden z nich. Proto by si tato problematika jistě zasloužila alespoň krátké zmínění v učebnicích němčiny.

Znalost tří německých principů a zákonitostí jejich užívání je velice důležitá i pro překladatelskou praxi. Z té vlastně vyšel i podnět k této diplomové práci: Na problém

překladu českých vět obsahových do němčiny mě poprvé upozornila vedoucí této diplomové práce dr. Podhajská na překladatelském semináři. Odborná literatura určená překladatelům se tímto problémem opět zabývá jen velmi stručně a povrchně (srov. J. V. Bečka, 1981, s. 77; Z. Kufnerová – J. Povejšil – V. Straková, 1994, s. 50).

Poznatky uvedené v této diplomové práci by tedy měly být přínosné hlavně pro Čechy učící se německy a také pro překladatele z obou jazyků.

V citacích a odkazech se řídím českou státní normou Bibliografické citace, ČSN ISO 690: 1997, aktualizace březen 2003.

Německé příkladové věty upravuji podle nového německého pravopisu, závazně platného od 1. 8. 2005.

2 Věty obsahové v češtině

2.1 Čas absolutní a čas relativní v češtině; pojem věta obsahová

Čeština nemá zvláštní slovesné časy, které by vyjadřovaly relativnost dějů. Disponuje pouze třemi slovesnými časy, které primárně vyjadřují tzv. časy základní neboli absolutní: préteritum (čas minulý) vyjadřuje minulost (a), prézens (čas přítomný) přítomnost (b) a futurum (čas budoucí) budoucnost (c).

- a) *Vlci přebíhali zamrzlou řeku, prodrali se zledovatělým rákosím, minuli opuštěný lom. (Lustig, s. 10)*
- b) *Co zachraňuji z říše zapomnění, je nezbadatelný proužek šera mezi nocí a svítáním. (Lustig, s. 10)*
- c) *Snad se alespoň chvíli nebude muset zvednout. (Lustig, s. 55)*

V některých typech souvětí však préteritum vyjadřuje předčasnost (a), prézens současnost (b) a futurum následnost vzhledem k ději věty řídicí (c). V takových případech pak hovoříme o časech relativních.

- a) *Zuzana tvrdila, že se jí film velice líbil. (Viewegh, s. 53)*
- b) *Před usnutím zapochybovala, jestli v sobě má dost vůle a vytrvalosti. (Lustig, s. 15)*
- c) *Cítila v kostech, že už přijde na řadu. (Lustig, s. 21)*

Pojem relativní čas je v českých mluvnicích spojován s tzv. vedlejšími větami obsahovými.¹ Obsahové věty vyjadřují nejčastěji obsah sdělení, myšlenky nebo smyslového vjemu, a informují tak o nějaké události, která byla předmětem sdělení, myšlení či vnímání. (J. Bauer, 1965, s. 56)

---

¹ J. Bauer (1965, s. 55) mluví o třech základních typech vět vedlejších: věty obsahové, věty doplňovací vztažné, věty příslovečné ukazovací.

J. Panevová (1971, s. 290) tvrdí, že „hranice mezi vedlejšími větami obsahovými a doplňovacími se v češtině (a patrně i v jiných jazycích) jeví jako důležitá vzhledem k užití časových forem, tedy k užití času základního a relativního. Za vlastní sféru uplatnění relativního času lze pokládat věty obsahové.“

Ve *Skladbě spisovné češtiny* J. Bauera a M. Grepla (1980, s. 268) najdeme tuto definici vět obsahových:

„Věty obsahové vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí jen obecně nazváno, označeno (nejčastěji slovesem nebo dějovým jménem), nebo co se v ní hodnotí (různými predikativními adjektivy nebo příslovci). Jsou bezprostředně závislé na slovech, jejichž obsah konkretizují a rozvádějí.“

Uvedenou definici nám pomůže objasnit následující příklad:

Petr řekl, že se rodiče chystají jet na dovolenou.

Vedlejší věta obsahová *že se rodiče chystají jet na dovolenou* zde bezprostředně závisí na predikátu věty řídicí, tj. na slovese *řekl*, a vyjadřuje vlastní obsah tohoto výroku.

Na uvedeném příkladu si vysvětlíme i pojem „relativní čas“: Jelikož v době, kdy Petr svůj výrok realizoval, byla pro něj skutečností, že se rodiče chystají jet na dovolenou, přítomná, tzn. současná s jeho výrokem, ve větě obsahové je přezens. Naše příkladová věta by mohla vypadat i takto:

Petr tehdy řekl, že se rodiče chystají jet na dovolenou, ale nakonec nikam nejeli.

I v tomto případě je ve větě obsahové přezens, i když je jasné, že se jedná o událost již minulou. Přezens v této větě tedy nevyjadřuje přítomnost, ale **současnost** s dějem věty hlavní, je tedy časem relativním.

Časové tvary přísudkového slovesa věty obsahové už nevyjadřují absolutní časové zařazení vzhledem k okamžiku promluvy, ale relativní časovou platnost vzhledem k času věty řídicí. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 269) Ve větě obsahové se zachovává to její časové zařazení, které (by) měla jako samostatná výpověď (přímá řeč). Samostatná výpověď *Rodiče se chystají jet na dovolenou* je v přítomnosti a začleněna jako vedlejší věta obsahová *Petr řekl, že se rodiče chystají jet na dovolenou* si zachovává tuto svou původní časovou formu, ačkoli celé souvětí je formou préterita věty řídicí orientováno do minulosti. (M. Grepl; P. Karlík, 1989, s. 423)

Ve větách obsahových vyjadřuje přezens současnost:

Vidí, že někdo jde po ulici.

Viděl, že někdo jde po ulici.

Až uvidí, že někdo jde po ulici...,

préteritum předčasnost²:

Ví, že to neměl dělat.

Věděl, že to neměl dělat.

Dozví se, že to neměl dělat.

a futurum následnost vzhledem k příslušné větě řídicí:

Je rád, že už to všechno skončí.

Byl rád, že už to všechno skončí.

Bude rád, že už to všechno skončí.

2.1.1 Rozdíl mezi větami obsahovými a jinými větami vedlejšími

Z předchozího výkladu vyplývá, že v souvětích s větami obsahovými dochází ke střetnutí dvou časových plánů – věty řídicí a věty vedlejší. Tím se věty obsahové liší od ostatních vedlejších vět. V souvětích s jinými větami vedlejšími totiž takový dvojí plán není, jejich časová platnost je určována jen z hlediska okamžiku promluvy a jejího autora a vzájemný poměr času věty řídicí a věty závislé na užití času nemá vliv, např. *Kdo se bál, zůstal doma. Když jsem jel do práce, stala se mi nehoda.* I když jde v těchto případech o dva děje současné, ve větě vedlejší není přezens (čas relativní), ale préteritum (čas absolutní). (J. Bauer, 1965, s. 56)

Některé vztažné věty doplňovací však mají stejnou vnější strukturu a závisejí na stejných predikátech jako vztažné věty obsahové.³

Znovu se jí potvrdilo, co už dávno věděla. (Kundera. S. 38) Konečně našel, co hledal. (Urban, s. 166) Max už našťestí věděl, co potřeboval. (Viewegh, s. 41)

Jan nevěděl, co ostatní věděli.

Na posledním příkladu si ukážeme, že tyto věty mohou být dvojznačné – někdy může jít jak o větu doplňovací, tak o větu obsahovou. V případě, že jde o větu doplňovací, je význam tento: Jan neměl vědomost, kterou ostatní měli. V případě, že jde o větu obsahovou, je význam jiný: Jan neznal obsah toho, co ostatní (dříve, v minulosti) věděli.

---

² O výjimkách z tohoto pravidla viz dále.

³ K tomu srov. J. Panevová, 1971, s. 295.

Rozdíl mezi těmito dvěma typy vět je důležitý především pro užití absolutního, respektive relativního času: ve větách doplňovacích je čas absolutní, ve větách obsahových čas relativní.

2.1.2 Shoda s absolutním časem, respektive dvojí časová platnost

Některé tvary mohou mít v obsahových vedlejších větách dvojí časovou platnost, jednak absolutní, jednak relativní. Často bez bližšího kontextu nelze poznat, o jakou časovou platnost jde. (F. Trávníček, 1951, s. 1383)

2.1.2.1 Současnost v minulosti

Dvojí časovou platnost má např. následující věta:

Tomáš říkal, že je Tereza nemocná.

Z této věty nepoznáme, zda je Tereza stále ještě nemocná, nebo je-li její nemoc již minulostí. Prézens užitý ve větě obsahové tedy může vyjadřovat přítomnost a shodovat se tak s časem absolutním (v případě, že je Tereza nemocná teď, v okamžiku promluvy), nebo může vyjadřovat pouze současnost s dějem věty řídící, nikoliv však přítomný stav, a být tedy pouze časem relativním (v případě, že Tereza *byla* nemocná, ale už není). Stejně je tomu i u následujících příkladů:

Pamela pravila, že tenhle zájezd je teprve její druhý. (Viewegh, s. 30) Jakub si znovu uvědomil, že si teď mnohem líp rozumí s mámou. (Viewegh, s. 46) Mirek se ho zeptal, kolik je mu dlužen. (Kundera, s. 15) Bylo mi jedno, že je šeredná. (Kundera, s. 18)

Z některých vět obsahových naproti tomu vyplývá, že prézens v nich vyjadřuje pouze současnost s dějem věty řídící, nikoli však přítomnost v okamžiku promluvy. Tak tomu bývá zvláště u vět závislých na predikátech vyjadřujících smyslové vnímání.

V mrákotách jsem viděl, jak se nade mnou sklání ošetřovatelka. (Lustig, s. 29) Cítila, jak se jí začíná chvět brada. (Viewegh, s. 74) Zuzana se začala starostlivě rozhlížet, kde je Jakub. (Viewegh, s. 52)

Pokud prézens ve větě obsahové vyjadřuje nějakou obecnou pravdu či skutečnost nezávislou na čase, popř. skutečnost platící v širokém časovém horizontu, shoduje se vždy s časem absolutním (V. Šmilauer (1966, s. 137) mluví o mimočasovosti neboli atemporálnosti, vyjádřené tzv. gnómičným prezentem).

Major opakoval po jistém markýzovi, že zlo je člověku vrozeno. (Lustig, s. 11)
Max ovšem nikdy dost dobře nepochopil, proč se tragicky zamilovaný protagonista románu může jmenovat třeba Richard, ale už ne Ferda. (Viewegh, s. 40)

2.1.2.2 Následnost v minulosti

Je-li ve větě uvozovací préteritum a v nepřímé řeči futurum, opět nemůžeme bez náležitého kontextu vědět, jestli děj obsažený v nepřímé řeči už nastal, nebo teprve nastane. Srov. následující příklady:

Oberführer Schimmelpfennig na apelu vyhrožoval, že nechá do Nr. 232 Ost přivést Cikánky. (Lustig, s. 94) Nakonec se dohodli, že Jolanina matka to Maxovi hodí na papír. (Viewegh, s. 284) Karel doufal, že se Evě podaří vytlačit bolavost lásky z Markétiny mysli. (Kundera. S. 57)

V těchto příkladech šlo o děj budoucí vzhledem k době původní promluvy, ale ta byla pronesena už v minulosti a děj se mohl, ale nemusel zatím uskutečnit. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 287) V případě, že se děj již uskutečnil, má futurum platnost času relativního, v případě, že se děj dosud neuskutečnil, vyjadřuje futurum skutečnou budoucnost, a má tedy zároveň platnost času absolutního.

I když se v mnoha případech čas relativní s časem absolutním shoduje (např. v případě préterita je tomu tak vždy – předčasnost je vždy zároveň minulostí), přesto i v těchto případech hovoříme o relativním času.⁴

---

⁴ K tomu srov. J. Panevová; P. Sgall: *Relativní čas*, 1971.

2.1.3 Dělení vedlejších vět obsahových

Z hlediska větně členského se obsahové věty dělí na a) podmětné, b) předmětné, c) přívlastkové a d) doplňkové.⁵

- a) *Napadlo ho, nejsou-li tu krysy. (Lustig, s. 37)*
- b) *Nerozeznaly, je-li to německá, nebo ruská stíhačka. (Lustig, s. 10)*
- c) *Neměla tušení, o čem mluví. (Lustig, s. 36)*
- d) *Otevřenými dveřmi bylo slyšet mužský hlas, jak vztekle křičí do telefonu. (Lustig, s. 19)*

Podle své prvotní modální platnosti, tj. podle toho, jakou platnost by měly jako věty samostatné, rozlišujeme 1. obsahové věty oznamovací (tzn. závislé věty oznamovací), 2. obsahové věty tázací: a) závislé otázky zjišťovací, b) závislé otázky doplňovací, 3. obsahové věty žádací: a) závislé věty rozkazovací, b) závislé věty přací.⁶

1. *Řekl jí, že si připadá jak v zapadlém hotelu. (Lustig, s. 41)*
2. a) *Chtěl vědět, zda si dají ještě víno. (Viewegh, s. 27)*
b) *Zeptala se ho rychle, jak se jmenuje. (Viewegh, s. 81)*
3. a) *Požádala řidiče, aby zastavil. (Viewegh, s. 80)*
b) *V skrytu duše jsem si vůbec nepřál, aby se Francl stal mlynářem. (Urban, s. 304)*

Podle typu uvozovacího výrazu se obsahové věty dělí na a) spojkové a b) vztahné.⁷ Obsahové věty spojkové jsou uvozeny spojkami *že, jak, aby, jestli* aj., obsahové věty vztahné tázacími zájmeny⁸, příslovci apod. (*kdo, jaký, kde, proč, kolik* aj.).

- a) *Věděla, že to tak není. (Lustig, s. 45) Vnímala, jak se v ní zvětšuje vzdálenost vyvolaná blízkostí. (Lustig, s. 46) Neptal jsem se jí, jestli se bojí. (Lustig, s. 57) Hynek trvá na tom, aby mu Zuzana odpověděla. (Viewegh, s. 54)*
- b) *Věděla, co je v jejím vlastním zájmu. (Lustig, s. 47) Pochopili, jaký jim nepřítel posílá signál. (Lustig, s. 75) Na okamžik myslel na to, jak a z čeho žije manželka a co dělají děti. (Lustig, s. 83) Chtěla vědět, kolik mi je. (Viewegh, s. 83)*

⁵ Tak je dělí např. J. Panevová (1971) či K. Svoboda (1970).

⁶ Toto dělení najdeme u J. Bauera; M. Grepla (1980) či u M. Grepla, P. Karlíka (1989).

⁷ Tak je dělí akademická mluvnice (F. Daneš et al., 1987).

⁸ V akademické mluvnici se tato zájmena označují jako vztahná (F. Daneš et al., 1987). Já se přikláním k pojetí J. Bauera, M. Grepla (1980), kteří tato zájmena řadí k zájmenům tázacím.

10) *Max zprvu nechápal, proč přikládá tomu zájezdu takovou důležitost.*
(Viewegh, s. 27)

Dalším třídícím hlediskem je významový typ nadřazeného predikátu. Zde není pevně určen počet skupin ani jejich přesné vymezení. Vycházím z dělení, se kterým pracuje akademická mluvnice (F. Daneš et al., 1987).

1. nadřazený predikát s významem „komunikování“ (*říkat, psát, ptát se* aj.);
2. nadřazený predikát s významem „smyslového vnímání“ (*cítit, vidět, slyšet* aj.);
3. nadřazený predikát s významem „(ne)vědění a poznání“ (*vědět, myslet, tušit* aj.);
4. nadřazený predikát s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“ (*je dobré, příjemné, těšit* aj.);
5. nadřazený predikát s významem „jistotní a voluntativní modality“ (*je jisté, nutné* aj.).

Věty obsahové jsou většinou postponované (a), ale mohou být i anteponované (b) či vloženy do věty řídicí (c):⁹

- a) *Maxe zamrzelo, že Hynek kvůli němu syna takhle ponižuje.* (Viewegh, s. 45)
- b) *Že Hynek kvůli němu syna takhle ponižuje, Maxe zamrzelo.*
- c) *Skutečnost, že je jejím sousedem cizinec, Jolana vcelku vítala.* (Viewegh, s. 28)

Pokud jde o řeč přímou (a) a polopřímou (b), které bývají rovněž klasifikovány jako věty obsahové,¹⁰ jsou případy, kdy je věta obsahová anteponovaná či vložena do věty řídicí, mnohem běžnější než u ostatních vět obsahových:

- a) *„Víš, co bych si teď z duše dal?“ zeptal se major.* (Lustig, s. 11) *„Setkání s lidmi, kteří doslova milují svou práci,“ vysvětlil Jolaně vesele, „může být někdy pro lidské ledviny značná zátěž.“* (Viewegh, s. 32)
- b) *Nahá pořád ještě nevypadala nejhůř, říkalo jí zrcadlo.* (Lustig, s. 92)¹¹ *Zatím se docela dobře doplňují, říkala si Denisa.* (Viewegh, s. 13)

⁹ O tom často rozhoduje aktuální členění větné.

¹⁰ Povahu věty obsahové má však zpravidla pouze řeč přímá či polopřímá, která přímo závisí na větě uvozovací. Přímá a polopřímá řeč zahrnují totiž i útvary nadvětné, tzn. často překračují hranice jednoho souvětí; tím se liší od nepřímé řeči, pro kterou je typické, že tvoří s uvozovací větou souvětí jednotku, třebaže často dosti složitou. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 289).

¹¹ V polopřímé řeči se často užívá místo času relativního času absolutního. V uvedené příkladové větě by mohl být i přezens, tj. čas relativní, a význam věty by se nezměnil: *Nahá pořád ještě nevypadá nejhůř, říkalo jí zrcadlo.*

2.2 Věty obsahové rozdělené podle významového typu nadřazeného predikátu

2.2.1 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „komunikování“

Dominujícím predikátem jsou nejčastěji tzv. verba dicendi, tj. slovesa „mluvení“, či substantiva stejného významu: *říkat, oznámit, sdělit, prozradit, konstatovat, prohlásit, upozornit, šeptat, napsat, telefonovat, ptát se, žádat, přikázat, sdělení, upozornění, otázka, prosba* aj. Jimi je závislá obsahová věta uvozena jako nepřímá reprodukce něčí výpovědi (nepřímá řeč). (M. Grepl; P. Karlík, 1989, s. 426)

Na slovesech znamenajících „vyjadřovat a sdělovat, a to slovy, ale i jinak“ (K. Svoboda, 1970, s. 193) jsou většinou závislé **obsahové věty oznamovací**. Bývají uvozeny spojkou *že* či tázacím výrazem. Spojkové **obsahové věty tázací** bývají závislé na predikátech vyjadřujících „otázku, výzvu k odpovědi“ a bývají uvozeny spojkami *jestli, zda, zdali, -li* či tázacím výrazem. **Žádací obsahové věty** zpravidla závisejí na predikátech s významem „rozkazu, zákazu, výzvy, prosby, varování“ apod. a bývají uvozeny spojkou *aby*.

2.2.1.1 Obsahové věty oznamovací

Jestliže mluvčí oznamuje obsah vedlejší věty bez zaujetí stanoviska k jeho pravdivosti nebo reálnosti, užívá se k uvození obsahové vedlejší věty spojky *že* či tázacího slova a indikativu. (F. Daneš et al., 1987, s. 511)

Řekl jste, že jsem mladá. (Lustig, s. 88) Tvrдила, že vůně, kterou tu vdechuje, nemá srovnání s žádnou jinou. (Lustig, s. 92) Také šeptal, že slyší v jejím dětském hlase dávné prázdniny v Alpách. (Lustig, s. 45) Nesl zprávu, že začínají transporty. (Lustig, s. 84) Zapírala už sedmý den, že je Židovka. (Lustig, s. 82) Neřekl, co měl na jazyku. (Lustig, s. 89) Jakub mu řekl, v čem je jeho problém. (Viewegh, s. 66)

Pokud má věta obsahová vyjádřit nereálnost, podmínku či přání původního mluvčího, užívá se v ní kondicionálu.¹²

Řekl jí, že by ji chtěl vidět. (Kundera. S. 40) Zuzana navrhla, že by si snad mohli tykat. (Viewegh, s. 52) Mapa hlásila, že Nový Zámek by se měl nacházet severním směrem. (Urban, s. 15)

2.2.1.2 Obsahové věty tázací

Jsou závislé na výrazech s významem „ptaní“: *ptát se, otázat se, položit otázku* apod. Jsou uvozeny spojkami *jestli, zda, zdali, -li* či tázacím výrazem.

Neptal se jí, jestli se bojí. (Lustig, s. 57) Pak se zeptal, jestli se jí něco z toho, co dělají, líbí. (Lustig, s. 78) Ten pátek ráno se jí madam Kuliková zeptala, jak se cítí. (Lustig, s. 12) Nemusel se ptát, kdy přijde jeho chvíle. (Lustig, s. 83) Ani on sám nedokázal jednoznačně zodpovědět otázku, proč si zvolil právě tohle téma. (Viewegh, s. 23)

Mohou záviset i na jiných slovesech s významem „komunikování“, která jsou schopna implikovat význam „ptaní“. (F. Daneš et al., 1987, s. 512)

Volala sestra, jestli už jsme hotovi (tj. telefonicky se tázala). Francl kňoural, zdali to bude ještě dlouho trvat. (Urban, s. 16) Říkala jsem si, jak je to možné, že jsi byl schopen takové exploze citu. (Kundera, s. 22)

2.2.1.3 Obsahové věty žádací

Jsou to věty, které vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí obecně označeno jako rozkaz, výzva, prosba, varování, zákaz, přání apod. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 280)

Patří sem dvě skupiny vět: 1. závislé věty rozkazovací, 2. závislé věty přací. V obou typech žádacích vět se vyskytuje děj dosud neuskutečněný (rozkaz, přání), proto se užívá spojky *aby* ve spojení s kondicionálem. (F. Daneš et al., 1987, s. 512)

---

¹² K tomu srov. M. Grepl: *K obsahovým větám oznamovacím s kondicionálem*, 1964.

2.2.1.3.1 Závislé věty rozkazovací

Závislé věty rozkazovací jsou řízeny predikáty s významem „příkazu, prosby“: *poručit, přikázat, zakázat, nařídit, doporučit, poprosit, požádat* aj. Vedle spojky *aby* mohou být uvozeny i spojkou *at'*, která se pojí s indikativem.

Vyzvala všechny účastníky, aby jí říkali také tak. (Viewegh, s. 30) Já poprosím tady Karla, aby jim vůbec nezastavoval. (Viewegh, s. 40) Olina je žádala, at' si vylezou na postel a dají jí na chvíli pokoj. (Viewegh, s. 186)

Věty obsahové uvozené slovesy s významem „příkazu“ lze zpravidla nominalizovat formou infinitivu:

Doktor nařídil pacientovi, aby zůstal týden doma. → Doktor nařídil pacientovi zůstat týden doma.

Věty obsahové rozkazovací často závisejí i na slovesech dicendi, která mohou implikovat význam „příkazu, prosby“. V těchto větách již není možná nominalizace formou infinitivu.

*Řekla Jardovi, aby jí z cestovní kabely vyndal sluneční brýle. (Viewegh, s. 39).
Říkala jsem jí, at' si vezme Kinedryl. (Viewegh, s. 51)*

Spojení *aby* + kondicionál lze nahradit spojkou *že* s indikativem modálního slovesa:

Otec mu nařídil, aby přišel včas. → Otec mu nařídil, že má / musí přijít včas.

2.2.1.3.2 Závislé věty přací

Závislé věty přací jsou dominovány predikáty s významem „přání“: *přát si, chtít, snažit se, usilovat, přání* aj. Bývají uvozeny spojkou *aby*.

Bude se snažit, aby jeho hlas zněl naprosto lhostejně. (Viewegh, s. 254) Vyslovil přání, abych s ním poobědval. (Urban, s. 46) V skrytu duše jsem si vůbec nepřál, aby se Francl stal mlynářem. (Urban, s. 304)

Ve větách obsahových závislých na těchto predikátech je podmětem většinou jiná osoba než ve větě řídicí. Pokud se jedná o tutéž osobu, užívá se infinitivní konstrukce. Srov. následující příklady:

Chtěl, aby Petr odešel.

Chtěl odejít. (tj. on sám)

2.2.2 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „smyslového vnímání“

Patří sem vedlejší věty obsahové závislé na těchto predikátech: *pozorovat, vidět, slyšet, pocítit, rozeznat, všimnout si, pocit* aj. Uvozeny jsou zpravidla spojkami *že* nebo *jak* či tázacím výrazem.

Měla pocit, že jí v hrtanu hoří. (Lustig, s. 88) V mrákotách jsem viděl, jak se nade mnou sklání ošetřovatelka. (Lustig, s. 29) Sledovala, na co se hauptsturmführer ptal, jak střídal otázky, co si zapisoval. (Lustig, s. 21) Už viděla, jak se probouzejí muži po tělesném styku. (Lustig, s. 84) Zaznamenala, jak vypadala už vybraná děvčata. (Lustig, s. 20) Pozoroval ji, co dělá. (Lustig, s. 46)

Souvětí s větami uvozenými spojkou *že* prostě referují o vnímaném faktu (a), kdežto souvětí s větami uvozenými spojkou *jak* vyjadřují popis vjemu, pozornost se obrací na průběh sdělovaného děje (b).¹³ Srov. následující příklady:

- a) *Skoro už nevnímala, že je nahá. (Lustig, s. 50) Cítila v kostech, že už přijde na řadu. (Lustig, s. 21) Viděla, že si nevzal svetr. (Lustig, s. 87) Měla pocit, že jí v hrtanu hoří. (Lustig, s. 88) Všimla si, že venku ustal vítr. (Lustig, s. 89)*
- b) *Otevřenými okny bylo slyšet mužský hlas, jak vztekle křičí do telefonu. (Lustig, s. 19) Vnímala, jak se v ní zvětšuje vzdálenost vyvolaná blízkostí. (Lustig, s. 46) Cítila, jak se z ní zároveň ztrácí chuť k životu. (Lustig, s. 55) Dívala se, jak spí. (Lustig, s. 83) Sledovala, jak se dřevo v kamnech rozhořelo. (Lustig, s. 61)*

Jsou však i případy, kdy spojka *jak* neodkazuje na průběh sdělovaného děje, ale vyjadřuje kvalitativní odstín doprovázející obsahový vztah. V těchto případech stojí *jak* na přechodu mezi spojkou a způsobovým příslovcem. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 273)

Cítila, jak nenávidí hauptmanna Augusta Daniela Hentschela. (Lustig, s. 51)

Viděl, jak se jí ulevilo. (Lustig, s. 83)

---

¹³ F. Daneš et al., 1987, s. 514;
J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 273.

Věty obsahové závislé na predikátech smyslového vnímání mohou být uvozeny i spojkami *jestli, zda, zdali, -li*. Věta obsahová je v těchto případech závislou otázkou zjišťovací či vylučovací.

Nerozeznaly, je-li to německá, nebo ruská stíhačka. (Lustig, s. 10) Řekla Šarlotě, ať se podívá, jestli jsou zavřené dveře na balkon. (Viewegh, s. 142) Zaposlouchal se, zda její motor opravdu běží. (Viewegh, s. 136) Poslouchal, zda uslyší ty důvěrně známé kroky. (Viewegh, s. 176)

Po predikátech s významem smyslového vnímání je možná nominalizace formou infinitivu:

Viděl, jak někdo přichází. → Viděl někoho přicházet.

Slyšela, že vrzly a bouchly dveře. → Slyšela vrznout a bouchnout dveře. (Lustig, s. 19)

V souvislosti s touto skupinou vět obsahových je třeba upozornit na dosud nezmiňovanou skutečnost týkající se užití relativního času. Jak píše J. V. Bečka (1975, s. 189), „*za děj přítomný (neboli současný) je považován ten děj, který svým trváním přesahuje děj navozujícího výrazu. Proto zásadně nelze užít relativního prézentu na vyjádření děje okamžitého nebo dokončeného. V takovém případě nutno užít času minulého, i když tu jde opravdu o současnost. Když vidím, že někdo upadl, je nesporné, že logicky to jsou dva děje současné. Pro naše jazykové vyjádření však současné nejsou.*“ Srov.:

Cítla, jak se dotkla hlavou hrudi. (Lustig, s. 35)

Cítla, jak se dotýká hlavou hrudi.

Dalším důležitým faktem spojeným se slovesy smyslového vnímání je to, že po nich lze pro vyjádření současnosti užít i nedokonavého préterita. Jak upozorňuje J. V. Bečka (1975, s. 190), „*po dominujícím predikátu smyslového vnímání necítíme užití prézentu pro vyjádření současnosti tak naléhavě jako jinde, protože tu není nebezpečí porušení jednoznačnosti věty (děj skutečně minulý, předčasný, tu sémanticky není možný).*“¹⁴ Po

¹⁴ Bečkovu tvrzení, že nedokonavé préteritum po slovesech smyslového vnímání může vyjadřovat pouze současnost, protože „*děj skutečně minulý, předčasný, tu sémanticky není možný,*“ neplatí podle mého názoru stoprocentně. Ve svém korpusu jsem našla tuto větu: *Viděla v duchu, jak si zouval boty. (Lustig, s. 93)* Z kontextu vyplývá, že sloveso *zouval si*, tzn. nedokonavý tvar préterita, vyjadřuje předčasnost (*Viděla v duchu, jak si předtím zouval boty*).

predikátech patřících do této skupiny je tedy možné užít i času základního, tzn. pro současnost v minulosti nedokonavého préterita, protože z kontextu je jasné, že jde o současnost vnímání a vnímaného jevu.¹⁵

Vnímala, jak vedle ní ležel, co říkal. (Lustig, s. 72) Sledovala, na co se hauptsturmführer ptal, jak střídá otázky, co si zapisoval. (Lustig, s. 21)

Ve všech těchto příkladech by bylo stejně možné užití prezentu:

Vnímala, jak vedle ní leží, co říká. Sledovala, na co se hauptsturmführer ptá, jak střídá otázky, co si zapisuje.

Předčasnost po slovesech smyslového vnímání vyjadřuje dokonavé préteritum:

Také se mu zdálo, že ho zabili. (Lustig, s. 31) Zkoumala, jak dospěla. (Lustig, s. 40) Esesák se díval, jak to tu vymyly. (Lustig, s. 72) Cítla, že se s ním sblížila. (Lustig, s. 79) Všimla si, že venku ustal vítr. (Lustig, s. 89)

Předčasnost po těchto slovesech je však v některých případech schopno vyjádřit i dokonavé préteritum (viz poznámku 14):

Viděla v duchu, jak si zouval boty. (Lustig, s. 93)

Od sloves smyslového vnímání v pravém slova smyslu je třeba odlišit jejich varianty s významem „poznání, vědění“, jako jsou např. slovesa *vidět, cítit, slyšet* aj.:

Bylo vidět, že ji nechce urazit. (Lustig, s. 89) Tzn. Bylo znát / věděla, že ji nechce urazit.

Potom jsem zaslechla, že má byt a stěhuje se z hotelu do něj. (Schulze – Zoubková, s. 18) Tzn. Dozvěděla jsem se...

V těchto větách již nejde o smyslový vjem, ale o konstatování faktu. V takových případech již nelze užít spojky *jak*, jediná možná je spojka *že*. (F. Daneš et al., 1987, s. 514)

¹⁵ K tomu srov. i J. Panevová, 1971, s. 295.

J. Bauer (1965, s. 62) připouští, že se tu uplatnil vliv západních jazyků. Jak upozorňuje B. Ilek (1951), v ruštině je užití nedokonavého préterita pro vyjádření současnosti v minulosti mnohem častější než v češtině. Autor uvažuje mimo jiné o vlivu francouzštiny na ruštinu.

2.2.3 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „(ne)vědění, poznání“

Do této skupiny obsahových vět patří věty závislé na výrazech, které vyjadřují sdělení o rozumové činnosti. Jsou to zejména tyto výrazy: *vědět, myslet, domnívat se, rozumět, napadat, pamatovat si, věřit, vzpomenout si, dovědět se, poznat, uvědomit si, zjistit, pochopit, doufat, tušit, názor, domněnka, dojem, podezření, tušení* aj. Věta obsahová, uvozená spojkou *že* či tázacím výrazem, vyjadřuje sdělení o tématu, jehož se rozumová činnost týká.

Věděla, že pro ni není dobré sedět v ordinaci jako pecka. (Lustig, s. 18) Věřily, že je to umění. (Lustig, s. 35) Myslel si, že je to slib? (Lustig, s. 42) Musela pochopit už v patnácti, že jsou věci, které by nesevěřila ani Bohu. (Lustig, s. 48) Usínal s myšlenkou, že je mladá. (Lustig, s. 83) Věděl jsem, co v něm je bezmocné, rozpačité, kolik je v něm naděje. (Lustig, s. 12) Podle čísla se nedalo poznat, kdo není árijec. (Lustig, s. 17) Poučil se, jak mezi sebou soutěží o prestiž. (Lustig, s. 35) Obnaženost jí dovolila pozapomenout, kde je. (Lustig, s. 92)

I po některých predikátech této skupiny lze ve větě obsahové užít místo času relativního času základního, tzn. současnost v minulosti lze vyjádřit pomocí nedokonavého préterita.¹⁶

Neměla představu, co myslel. (Lustig, s. 41) Myslela na ovce a na to, proč se tak často a tolik podobala ovci. (Lustig, s. 49) Nevěděla, co jí říkal. (Lustig, s. 50) Věděla, co jsem od ní chtěl, kdybych měl za chvíli zemřít. (Lustig, s. 60) Odmlčel se a vycítila, co ho uspokojovalo. (Lustig, s. 63) Nevěděla, zda o jeho upřímnost stála. (Lustig, s. 69) U hauptmanna Hentschela nevěděla, co pro něho bylo to nejdůležitější. (Lustig, s. 76) Předpokládala, odkud ho hauptmann měl? (Lustig, s. 88) Dalo se tušit, čím se Estelina důvěrnost napájela. (Lustig, s. 95)

---

¹⁶ O tom se odborná literatura nezmiňuje. Tento jev jsem našla pouze v díle A. Lustiga a domnívám se, že se zde jedná především o specifický jazykový prostředek tohoto autora. Lustig však vychází z možnosti češtiny a jeho věty jsou podle mého názoru plně korektní.

Specifickou podskupinu sloves s významem „vědění, poznání“ tvoří predikáty *umínit si, předsevzít si, rozhodnout se, zamlouvat si, usmyslit si, napláňovat si, vzít si do hlavy* aj. Tyto predikáty vyžadují závislou větu se spojkou *že*, v níž je sloveso ve futuru (nebo alespoň významem odkazuje na budoucnost). Odkazují-li podmětové výrazy obou vět k téže osobě, je možné vedlejší větu nominalizovat infinitivem. (M. Grepl; P. Karlík, 1989, s. 432)

Rozhodl se, že mu nebude klást vůbec žádné otázky. (Viewegh, s. 36) → Rozhodl se neklást mu vůbec žádné otázky.

ale jen: *Rozhodl ses, že za zpoždění autobusu ponesu zodpovědnost. (Viewegh, s. 14)*

U predikátů vyjadřujících nerozhodnost, jako jsou např. *uvažovat, váhat, rozhodovat se, přemýšlet, nevědět* aj., stojí obsahové věty se spojkami *jestli, zda, zdali, -li* či tázacím výrazem. Jedná se zpravidla o závislé věty tázací. (F. Daneš et al., 1987, s. 515)

Přemýšlela, jestli už se má převléknout. (Viewegh, s. 38) Začal dokonce uvažovat, nemá-li je použít jako motto. (Viewegh, s. 88) Zaváhala, zda má použít palubní mikrofon. (Viewegh, s. 105) Nevěděla, proč to řekl. (Lustig, s. 89) Chtěla vědět, kolik mu je. (Viewegh, s. 10) Přemýšlela, jak se jmenuje ta věda o starých lidech. (Viewegh, s. 13) Max zprvu nechápal, proč přikládá tomu zájezdu takovou důležitost. (Viewegh, s. 27)

Tytéž spojky se uplatňují také v obsahových větách po predikátech typu „pátrat po něčem, zjišťovat něco“: *zkoumat, zjišťovat, zajímat se, zkoušet, kontrolovat, přesvědčit se, dávat pozor, být zvědavý* aj. V tomto případě jde rovněž většinou o závislé věty tázací. (F. Daneš et al., 1987, s. 515)

Zkoumal, jestli prej není toxická. (Viewegh, s. 47) Několikrát se přišel přesvědčit, zda dílo zdárně pokračuje. (Urban, s. 152)

2.2.4 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“

Do této skupiny patří predikáty tvořené a) slovesy (i ve spojení se substantivou či adjektivou), b) 3. osobou slovesa *být* ve spojení s různými predikativy. Věty obsahové jsou uvozeny spojkou *že* nebo tázacím výrazem.

- a) *líbit se, těšit (se), zajímat, vadit, mrzet, zlobit (se), litovat, radovat se, mít radost, být překvapen, mít strach* aj.
  - b) *bylo dobré, špatné, příjemné, vhodné, trapné, divné, charakteristické, škoda* aj.
-
- a) *Byla ráda, že nemusí nikam chodit. (Lustig, s. 55) Nevadilo jí, že se s ní dělil o mrtvou ženu. (Lustig, s. 59) Styděla se, že se v kádi neutopila. (Lustig, s. 57) Měl na prostitutkách rád, že se nelitovaly nebo to na sobě nedaly znát. (Lustig, s. 35) Skutečnost, že sedí vedle mladého poslance českého parlamentu, ovšem Maxe nijak netěšila. (Viewegh, s. 43) Maxe zamrzelo, že Hynek kvůli němu syna takhle ponižuje. (Viewegh, s. 45) Děsilo ji, co krvi připisovali Němci. (Lustig, s. 71) Bála se, co přijde. (Lustig, s. 67) Nenáviděl jsem, co musela dělat. (Lustig, s. 94) Líbilo se jí, jak se mučenky modré dotýkal. (Viewegh, s. 79)*
  - b) *Nebylo jí příjemné, že ji líbal. (Lustig, s. 90) Mnohem horší bylo, že nebyl zvukotěsný. (Viewegh, s. 102) Důležité bylo, že se rodičům jejich společně dvoupokojové apartmá líbilo. (Viewegh, s. 137) To nebylo rozumné, že Markéta nechtěla už dát mamince dobrou noc. (Kundera, s. 47)*

Tato skupina obsahových vět je zajímavá tím, že zde v některých případech lze užít jak času relativního (tzn. se zřetelem k ději věty řídicí), tak času základního (tzn. z hlediska mluvčího). Jsou tu dvě podskupiny:

2.2.4.1 Věty, v nichž se užívá pouze času základního

Po nadřazených predikátech této skupiny je možný pouze čas základní, proto podle některých lingvistů (K. Svoboda, 1970, s. 69; J. Panevová, 1971, s. 292) tyto věty již nepatří k větám obsahovým. J. Panevová (tamtéž, s. 292) řadí do této skupiny věty

závislé na těchto predikátech: *bylo dobré, hezké, vhodné, zlé, horší, kruté, opovážlivé, chvályhodné.*

Bylo opovážlivé, že s sebou neměl mapu. (Panevová, s. 292) Mnohem horší bylo, že nebyl zvukotěsný. (Viewegh, s. 102) To nebylo rozumné, že Markéta nechtěla už dát mamince dobrou noc. (Kundera, s. 47)

Podle Panevové (tamtéž, s. 292) jde o hodnotící adjektiva v pozici jmenného přísudku, avšak jen ta, v nichž nelze zapojit do hodnocení zvláštního konatele, ale kde jde o hodnocení z hlediska mluvčího. (Nelze říci **bylo nám (mu, otci) dobré, zlé, vhodné* apod.).

Obdobné tvrzení najdeme i u K. Svobody (1970, s. 196): „*Jestliže hodnocení je vyjádřeno adjektivem, jde často o hodnocení z hlediska mluvčího, a proto se v závislé větě oznamovací užívá časů se zřetelem k mluvčímu* (tzn. časů absolutních, pozn. MH). *Děj předčasný k ději minulému se pak vyjadřuje préteritem slovesa dokonavého.*“ Srov.:

Bylo dobré, že jsem se o tom dozvěděla včas.

Bylo dobré, že jsem to tehdy věděla.

Jak upozorňuje J. Bauer (1965, s. 62), v těchto případech nelze užít relativních časů, protože zde nejde o skutečné střetnutí dvou časových plánů jako v jiných obsahových větách – hodnotící věta nepřenáší obsahovou větu do nové, sekundární situace. Autor své tvrzení demonstruje na transformaci v souvětí souřadné:

Horší bylo, že nikdo nebyl doma.

Horší bylo: nikdo nebyl doma.

Pokud jsou však tato adjektiva závislá na slovesech *připadat* nebo *přijít*, konatel hodnocení je zahrnut, a užívá se tedy času relativního:

Připadalo mu opovážlivé, že nemá s sebou mapu. Mnohem horší mu připadalo, že není zvukotěsný. Připadalo jí nerozumné, že Markéta nechce už dát mamince dobrou noc. Přišlo mu k smíchu, že se ještě stydí. (Lustig, s. 43)

2.2.4.2 Věty, v nichž se užívá jak času základního, tak času relativního

a) Přísudek je tvořen 3. osobou slovesa *být* a predikativem: *bylo příjemné, milé, trapné, divné* aj.

b) Přísudek je tvořen slovesem ve 3. osobě: *lichotilo, stačilo, zajímalo, uspokojovalo, vadilo, trápilo, rmoutilo, vyvedlo z míry* aj.

Jak uvádí J. Panevová (1971, s. 293), do skupiny (a) patří věty s hodnotícím adjektivem v úloze predikátu nominálního, ale na rozdíl od skupiny 2.2.4.1 takovým, které může zahrnout (implicitně nebo explicitně) konatele hodnocení. K. Svoboda (1970, s. 69; 196) v této souvislosti připomíná, že ve větách tohoto typu se větou řídicí vyjadřuje nejen hodnocení, ale i smyslové vnímání konatele (tzn. jak konatel vyjádřený nebo implikovaný ve větě řídicí děj věty závislé prožívá), který je nebo může být vyjádřen dativem. Srov.:

Bylo zlé (bez nám), že nikdo nebyl doma.

Bylo nám příjemné, že nikdo není doma. / Bylo nám příjemné, že nikdo nebyl doma.

V poslední příkladové větě může tedy préteritum vyjadřovat současnost, může však vyjadřovat i předčasnost vzhledem k ději věty hlavní, proto je tato věta dvojznačná. Stejně se chovají i věty závislé na ostatních predikátech skupiny 2.2.4.2:

Především však Maxe potěšilo, že svou čtenářku nezajímá jenom jako spisovatel. (Viewegh, s. 86) Důležité bylo, že se rodičům jejich společné dvoupokojové apartmá líbilo. (Viewegh, s. 137) Nevadilo mu, že měl svůj plášť odtamtud? (Lustig, s. 38) Nebylo jí příjemné, že ji líbal. (Lustig, s. 90)

Bez bližšího kontextu není jasné, zda nedokonavé sloveso v préteritu vyjadřuje předčasnost, či současnost. Jasným výrazem současnosti by byl v tomto případě prézens:

Maxe potěšilo, že svou čtenářku nezajímá jenom jako spisovatel. Důležité (pro ni) bylo, že se rodičům jejich společné dvoupokojové apartmá líbí. Nevadilo mu, že má svůj plášť odtamtud? Nebylo jí příjemné, že ji líbá.

Pokud se podmět věty řídicí a věty obsahové shoduje, je v některých případech možná nominalizace formou infinitivu.

Sedět vedle mladého poslance českého parlamentu Maxe nijak netěšilo. Bylo opovážlivé nemít s sebou mapu.

2.2.5 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „jistotní a voluntativní modality“

V nadřazené větě je často predikátem 3. osoba slovesa *být* + modální výraz typu *možno(-é)*, *nutno(-é)*, *jisté*, *zřejmé*, *jasné*, *zjevné*, *nepochybné*, *vyloučeno(-é)*, *třeba*, *záhodno* aj. Dále sem patří predikáty *být si jist*, *být přesvědčen*, *pochybovat*, *zdát se*, *vypadat*, *vyjít najevo*, *ukázat se* aj. (F. Daneš et al., 1987, s. 517)

2.2.5.1 Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „jistotní modality“

Na výrazech s významem „jistotní modality“ (*možné*, *jisté*, *jasné*, *nepochybné* aj.) jsou závislé většinou věty se spojkou *že* či tázacím výrazem a s indikativem. (F. Daneš et al., 1987, s. 517)

Bylo zjevné, že se chce hádat. (Viewegh, s. 22) Nemohl vyloučit, že se na Helgu okamžitě nevrhne nějaký poblouzněný onomastik. (Viewegh, s. 40) Bohužel se však ukázalo, že jejím sousedem bude asi čtyřicetiletý muž. (Viewegh, s. 28) Vyjádřila přesvědčení, že na tomto zájezdu si všichni rozšíří své duchovní obzory. (Viewegh, s. 30) Zdálo se, že svět existuje už jen tady, v bývalém polském statku u řeky San. (Lustig, s. 75)

Po slovesech typu *pochybovat*, *nebýt si jist* jsou možné i spojky *jestli*, *zda*, *zdali*, *-li*. Věta obsahová je pak otázkou zjišťovací či vylučovací.

Před usnutím zapochybovala, jestli v sobě má dost vůle a vytrvalosti. (Lustig, s. 15)

Pro věty závislé na predikátech s významem „jistotní modality“ rovněž platí, že je v nich možné užít času relativního i času základního.

Zdálo se, že je to cizinec. (Bečka, s. 190)

Zdálo se, že to byl cizinec. (Bečka, s. 190)

J. V. Bečka (1975, s. 190) se domnívá, že záleží na tom, zda pisatel cítil více původní platnost větnou, či spíše již pokleslou platnost adverbiální. Uvádí tyto příklady:

Copak jim nebylo dost jasné, koho mají v rukou? (tj. Copak si neuvědomovali, koho mají v rukou?)

Přecházeli hranici v průvodu mladšího muže, podle popisu bylo zjevné, že to byl syn. (tj. podle popisu zřejmě to byl syn).

2.2.5.2 Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „voluntativní modality“

Na výrazech vyjadřujících voluntativní modalitu (*nutné, vyloučeno, třeba, záhodno* aj.) jsou zpravidla závislé věty se spojkou *aby* a s kondicionálem. (F. Daneš et al., 1987, s. 517)

Bylo třeba / nutné, abychom cenu zaplatili.

Je zde možná i nominalizace formou infinitivu:

Bylo nutné, abychom čekali tak dlouho? → Bylo nutné čekat tak dlouho?

Bylo třeba, abys tam byl včas. → Bylo třeba být tam včas.

2.3 Nepřímá řeč

2.3.1 Definice nepřímé řeči

„Nepřímá řeč je vedle řeči přímé a polopřímé jeden ze způsobů reprodukce něčího projevu mluvčím jiným, popř. reprodukce vlastního výroku v nové situaci.“ (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 282)

Při nepřímé reprodukci se původní výpověď (řeč přímá) mění ve vedlejší větu obsahovou, závislou na větě uvozovací. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 286)

Uvozená nepřímá řeč tvoří vlastní jádro obsahových vět. (J. Bauer, 1965, s. 64)

Nepřímá řeč může mít podobu závislé věty oznamovací (a), závislé otázky zjišťovací (b) nebo doplňovací (c) či závislé věty žádací – rozkazovací (d) nebo přací (e).

- a) *Major opakoval po jistém markýzovi, že zlo je člověku vrozeno. (Lustig, s. 10) Šeptala mi, že spolu zabíjíme smrt. (Lustig, s. 57) Líčil jí, jak někdy odpočívá po boji v zákopu. (Lustig, s. 70) Náhle mu chtěla říct, že je jí patnáct a že je Židovka. (Lustig, s. 71) Měla mu vyprávět, jak jí při tom do spánků jako kladivý buší krev? (Lustig, s. 78) Chtěly přesvědčit Němce, že jedna a jedna jsou tři? (Lustig, s. 96)*
- b) *Neptal jsem se jí, jestli se jí bojí. (Lustig, s. 57) Pak se zeptal, jestli se jí něco z toho, co dělají, líbí. (Lustig, s. 78)*
- c) *Tázal se sám sebe, proč mu tolik záleží na tom, aby si naklonil prostitutku, kterou už měl. (Lustig, s. 91) Nezeptala se, kdo komu tu píseň zpíval. (Lustig, s. 64) Nemusel se ptát, kdy přijde jeho chvíle. (Lustig, s. 83)*
- d) *Vyzvala všechny účastníky, aby jí říkali také tak. (Viewegh, s. 30) Řekla Jardovi, aby jí z tašky vyndal housku s debrecínkou. (Viewegh, s. 39)*
- e) *Vyslovil přání, abych s ním poobědval. (Urban, s. 46)*

2.3.2 Predikáty uvozující nepřímou řeč

Nepřímá řeč nemusí být pouze reprodukcí výroků skutečně vyslovených. Reprodukovat lze i obsah vědomí, tj. nevyslovenou vnitřní řeč. (Kaufmann, 1976, s. 19) K nepřímé řeči lze tedy často zařadit i věty obsahové uvozené některými predikáty s významem „(ne)vědění, poznání“, „citových stavů“ či „jistotní modality“.

Napadlo ji, že musí být dobrý šofér, když dojel v takové vánici. (Lustig, s. 29)

Neměla tušení, o čem mluví. (Lustig, s. 36) Myslel si, že je to slib? (Lustig, s. 42)

Věděla, že si nemůže, nesmí stěžovat. (Lustig, s. 54) Přišlo mu k smíchu, že se ještě stydí. (Lustig, s. 43) Před usnutím zapochybovala, jestli má v sobě dost vůle a vytrvalosti. (Lustig, s. 15)

2.3.3 Užití osoby v nepřímé řeči

V nepřímé řeči dochází ke změně gramatické osoby. Na rozdíl od řeči přímé, ve které volí gramatickou osobu její prvotní autor ze svého hlediska, se v nepřímé řeči užívá gramatické osoby z hlediska nového mluvčího, který původní projev reprodukuje. Nový mluvčí užívá 1. osoby, když mluví sám o sobě, 2. osoby, když mluví o svém posluchači (respektive adresátovi písemného projevu), ke kterému se přímo obrací. Všude jinde užívá 3. osoby. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 286)

Řekla: „Musím ti vyprávět o své prázdninové cestě do Španělska.“

→ Řekla, že mu musí vyprávět o své prázdninové cestě do Španělska. (Viewegh, s. 26)

2.3.4 Užití času v nepřímé řeči

Pro nepřímou řeč platí stejná pravidla jako pro jiné věty obsahové. Nepřímá řeč tedy nevyjadřuje absolutní čas, ale relativní dobu děje v poměru k době děje věty uvozovací: přezens vyjadřuje, že děj obsažený v nepřímé řeči je současný s dobou jejího původního pronesení, préteritum vyjadřuje jeho předčasnost a futurum následnost. Čas věty uvozovací vyjadřuje dobu pronesení původní promluvy vzhledem k době, kdy je reprodukována. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 286) Relativní časy nepřímé řeči jsou tedy

svým původem časy řeči přímé, která je zpřítomněním výroku, bez ohledu na faktický čas věty uvozovací. (J. V. Bečka, 1975, s. 194)

Tvrdil // tvrdí // bude tvrdit: „Byl jsem nemocný a ještě se necítím dobře, takže radši zůstanu doma.“

Tvrdil // tvrdí // bude tvrdit, že byl nemocný a ještě se necítí dobře, takže radši zůstane doma.

2.3.5 Užití způsobu v nepřímé řeči

V případě indikativu a kondicionálu zůstává v nepřímé řeči stejný způsob, jaký (by) byl v původní řeči přímé:

Potom pravila, že přátelé jí říkají Pamela. (Viewegh, s. 30) ← Potom pravila: „Přátelé mi říkají Pamela.“

Zuzana navrhla, že by si snad všichni mohli tykat. (Viewegh, s. 52) ← Zuzana navrhla: „Snad bychom si všichni mohli tykat.“

Je-li v přímé řeči imperativ, při transformaci do řeči nepřímé se mění a) na kondicionál nebo b) na indikativ:

Rozkázal mu: Udělej to!

a) *Rozkázal mu, aby to udělal.* (spojka *aby* + kondicionál)

b) *Rozkázal mu, ať to udělá.* (spojka *ať* + indikativ)

Rozkázal mu, že to má / musí udělat. (spojka *že* + indikativ modálního slovesa)

2.3.6 Vyjádření stanoviska mluvčího

Čeština nemá speciální slovesný způsob na vyjádření stanoviska mluvčího k reprodukovanému sdělení. V nepřímé řeči se tedy užívá stejného způsobu jako v řeči přímé (s výjimkou imperativu – viz 2.3.5).

Řekla: „Upadla jsem na schodech.“ → Řekla, že upadla na schodech.

Psala: „Mohla bych přijet, jen kdyby bylo hezké počasí.“ → Psala, že by mohla přijet, jen kdyby bylo hezké počasí.

V starším jazyce se k vyjádření nezaručené či falešné zprávy užívalo vět s kondicionálem a se spojkou *jako* nebo *že*. (J. Bauer, 1965, s. 61)¹⁷

Našeptávali mu, jako by ho všichni zradili. (Bauer, s. 61)

Povídalo se, že by se blížil nepřítel. (Bauer, s. 61)

V současné češtině se již kondicionálu v této funkci neužívá. Chce-li mluvčí vyjádřit, že reprodukuje cizí výrok, jehož pravdivost není zaručena či o jehož pravdivosti sám pochybuje, může užít příslovce *prý*.

Řekla, že je prý od něj velkorysý, když se v tom vedru chystá vzpírat s těžkými kufry kvůli Jackie Collinové, kterou – jak mnohokrát prohlásil – bytostně nesnáší. (Viewegh, s. 21) Zkoumal, jestli prej není toxická. (Viewegh, s. 47) „Nevěděl prý, co je to IČO,“ řekl Oskar s kamennou tváří. (Viewegh, s. 52)

2.3.7 Nepřímá řeč zahrnující více vět

Příslovce *prý* se užívá také v případě, když chce mluvčí naznačit, že jde o pokračování nepřímé řeči i po koncové pauze. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 288) Ve stejné funkci je možné užít i příslovce *údajně*. Je třeba si uvědomit, že ve všech větách, které jsou závislé na jednom uvozovacím výraze, a jsou tedy součástí stejné nepřímé řeči, je relativní čas.

K Hynkově nemalé úlevě ale nakonec prohlásila, že to není třeba. Bude prý spát nebo poslouchat walkman. (Viewegh, s. 21)

Irma řekla, že Jolanu spíš lituje. Ona si prý něco takového nedokáže ani představit. Její matka je údajně jakžtakž v pohodě, protože si dá říct, ale s kým prý nemůže vyjít vůbec, je fotr. (Viewegh, s. 170)

V replice může *prý* nahradit i větu uvozovací tím, že samo signalizuje nepřímou řeč. (J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 288)

Ptal jsem se kohosi, kdo navštívil nebožtíka Tolstého, jaké byly boty, které si Tolstoj sám udělal. Prý byly ukrutně špatné. (K. Čapek)¹⁸

¹⁷ Srov. i J. Bauer; M. Grepl, 1980, s. 277;

P. Karlík: *Má čeština konjunktiv?*, 1982.

¹⁸ Tuto příkladovou větu jsem převzala z J. Bauera; M. Grepla, 1980, s. 288.

Zmínili jsme fakt, že ve všech větách, které jsou součástí jedné nepřímé řeči, je relativní čas. Toto pravidlo platí také pro všechny věty vedlejší, které jsou přímo závislé na větách obsahových.¹⁹ Relativní čas v těchto závislých větách naznačuje, že jsou všechny součástí výroku prvotního mluvčího, tj. autora původní přímé řeči.

Sám věděl nejlíp, že jeho takzvaná společenskost je nanejvýš rozmarná mašina, která rozhodně nenaskočí pokaždé, a pokud ano, tak se nejdéle do dvou hodin zadře. (Viewegh, s. 36)

Jiný případ nastává, je-li ve větě závislé na větě obsahové čas základní. Srov. tyto dvojice souvětí:

- a) *Myslil na to, že někde v jejím bytě jsou jeho dopisy, které může dávat kdykoli komukoli číst. (Kundera. S. 24)*
- b) *Myslil na to, že někde v jejím bytě jsou jeho dopisy, které mohla dávat kdykoli komukoli číst.*
- a) *Karel tušil, že Markéta bude ve večerních šatech, což v jejich společné řeči znamená...*
- b) *Karel tušil, že Markéta bude ve večerních šatech, což v jejich společné řeči znamenalo... (Kundera. S. 50)*

Třetí věty navzájem si odpovídajících souvětí se liší užitím času: v souvětích (a) je to prezens, tzn. čas relativní, v souvětích (b) préteritum, tzn. čas základní. V souvětích (a) je ve třetí větě užito relativního času, protože tato věta je součástí nepřímé řeči, tzn. byla i součástí přímé řeči prvotního mluvčího. Naproti tomu je v souvětích (b) třetí věta připojena jako vnější konstatování, jako komentář (sekundárního) mluvčího, který původní výrok reprodukuje.²⁰ Příslušná přímá řeč by se tedy lišila takto:

- a) *Myslil na toto: „Někde v jejím bytě jsou moje dopisy, které může dávat kdykoli komukoli číst.“*
- b) *Myslil na toto: „Někde v jejím bytě jsou moje dopisy.“ Mohla je dávat kdykoli komukoli číst.*
- a) *Karel tušil: „Markéta bude ve večerních šatech, což v naší společné řeči znamená...“*

---

¹⁹ Srov. J. V. Bečka, 1975, s. 192;
J. Panevová, 1971, s. 293.

²⁰ Srov. J. V. Bečka, 1975, s. 192;
J. Panevová, 1971, s. 294.

1.2.1. Relativita času a relativita délek

Uvažujme dva pozorovatele, A a B, kteří se pohybují vůči sobě rovinnou dráhou. A je v klidu, B se pohybuje rychlostí v vzhledem k A. Každý z nich má svůj vlastní měřicí přístroj, který umožňuje měřit délku a čas. Předpokládáme, že oba přístroje jsou přesné a že oba pozorovatelé jsou schopni komunikovat prostřednictvím světla.

Předpokládáme, že oba pozorovatelé jsou schopni komunikovat prostřednictvím světla. Když A měří délku předmětu, který je v klidu vůči němu, získá určitou hodnotu. Když B měří délku toho samého předmětu, který se pohybuje vůči němu, získá jinou hodnotu. Tato změna délky je známá jako Lorentzova kontrakce.

Podobně, když A měří čas, který uplynul mezi dvěma událostmi, které proběhly v jeho místě, získá určitou hodnotu. Když B měří čas, který uplynul mezi dvěma událostmi, které proběhly v různých místech, získá jinou hodnotu. Tato změna času je známá jako dilatace času.

Oba efekty jsou důsledkem relativity speciální. Jsou to efekty, které jsou pozorovatelné pouze při rychlostech blízkých rychlosti světla. Při nízkých rychlostech se tyto efekty stávají zanedbatelnými a odpovídají klasické fyzice.

Relativita času a relativita délek jsou dvě strany téže mince. Jsou si vzájemně vázány a nelze je oddělit. Pokud bychom měli relativitu délek, museli bychom mít i relativitu času, a naopak.

Relativita času a relativita délek jsou důsledkem relativity speciální. Jsou to efekty, které jsou pozorovatelné pouze při rychlostech blízkých rychlosti světla. Při nízkých rychlostech se tyto efekty stávají zanedbatelnými a odpovídají klasické fyzice.

Relativita času a relativita délek jsou dvě strany téže mince. Jsou si vzájemně vázány a nelze je oddělit. Pokud bychom měli relativitu délek, museli bychom mít i relativitu času, a naopak.

3 Věty obsahové v němčině

3.1 Čas absolutní a čas relativní v němčině

Němčina disponuje šesti slovesnými časy: třemi časy minulými (préteritum, perfektum, plusquamperfektum), časem přítomným (prézens) a dvěma časy budoucími (futurum I, futurum II²¹). Všechny tyto slovesné časy mohou mít jak a) absolutní, tak b) relativní platnost.²²

- Préteritum: a) *Für einen Moment **wusste** ich nicht, wo ich war.* (Schulze, s. 28)
b) *Ich **ahnte**, was der Fahrer **plante**.* (Schulze, s. 47)
- Perfektum: a) *Du **hast** selbst **gesagt**, dass diese Frau krank ist.* (Schulze, s. 278)
b) *Ich wollte ihnen mitteilen, was mit meinem Mann **passiert ist**.*
(Schulze, s. 161)
- Plusquamperf.: a) *Ich **hatte** mich darauf **verlassen**, dass Ernst nicht mitmacht.*
(Schulze, s. 47)
b) *Meurer wusste nicht, wie lange er **geschlafen hatte**.* (Schulze, s. 82)
- Prézens: a) ***Weißt** du, wie lange ich hier hocke?* (Schulze, s. 92)
b) *Wir **fragten** uns immer, von wem du das **hast**.* (Schulze, s. 104)
- Futurum I: a) *Meine Mutter **wird behaupten**, sie sei die einzige gewesen...*
(Jäger, s. 352)
b) *Conni **trotzdem als erste erkannte**, wie alles **kommen wird**.*
(Schulze, s. 165)

---

²¹ Futurum II se vyskytuje jen velmi zřídka. V mém korpusu se žádná věta obsahová ve futuru II nenachází.

²² V německých mluvnicích se o relativních časech hovoří v souvislosti se všemi druhy vedlejších vět, tedy nejen s větami obsahovými. G. Helbig, J. Buscha (1999, s. 143) mluví o užití absolutních časů ve větě jednoduché a užití relativních časů v podřadném, zčásti i souřadném souvětí. W. Jung (1982, s. 467) zastává názor, že absolutní užití času je ve větách jednoduchých, v souvětí souřadném a v hlavní větě souvětí podřadného. Ve vedlejších větách je pak čas relativní.

Německé gramatiky většinou demonstrují užití relativního času na vedlejších větách časových (vedlejší věty uvozené spojkami *wenn*, *während* aj. vyjadřují současnost, VV uvozené spojkami *nachdem*, *seitdem* aj. předčasnost a VV uvozené spojkami *bevor*, *ehe* aj. následnost).

O absolutní užití času jde tehdy, když je gramatický čas zvolen z hlediska mluvčího a okamžiku promluvy. O relativním užití času mluvíme tehdy, když je gramatický čas závislé věty určován časem věty řídící, a jde tedy o vzájemný poměr těchto časů. Gramatický čas věty vedlejší tak nemusí vyjadřovat skutečnou minulost, přítomnost a budoucnost, ale předčasnost, současnost a následnost vzhledem k ději věty řídící.

Pro užití relativních časů v němčině ovšem neplatí stejná pravidla jako pro češtinu. Systém gramatických časů v němčině je bohatší a komplikovanější než v češtině, proto je zde také více možností vzájemných kombinací časů. Počet různých variant je ještě znásoben díky tomu, že v nepřímé řeči se často místo indikativu užívá konjunktivu, jehož časový systém je oproti indikativu zjednodušen, proto pro něj platí jiná pravidla než pro indikativ.

Díky tomu lze často jeden sémantický význam vyjádřit několika způsoby, podle toho, jaký gramatický čas a způsob mluvčí zvolí. Např. současnost s dějem věty řídící může vyjádřit a) prézens, b) préteritum, c) konjunktiv I (konjunktiv prézentu), d) konjunktiv II (konjunktiv préterita), e) forma *würde* + infinitiv:

- a) *Auf der Polizei sagte man mir, dass er im Krankenhaus liegt.*
- b) *Auf der Polizei sagte man mir, dass er im Krankenhaus lag. (Duden, s. 783)*
- c) *Auf der Polizei sagte man mir, er liege im Krankenhaus.*
- d) *Auf der Polizei sagte man mir, er läge im Krankenhaus.*
- e) *Auf der Polizei sagte man mir, er würde im Krankenhaus liegen.*

Obdobně předčasnost k ději věty řídící může vyjádřit a) plusquamperfektum, b) perfektum, c) préteritum, d) konjunktiv I (konjunktiv perfekta), e) konjunktiv II (konjunktiv plusquamperfekta):

- a) *Wunderlich erzählte, dass Eule vor zehn Jahren die Notizen verloren hatte.*
- b) *Wunderlich erzählte, dass Eule vor zehn Jahren die Notizen verloren hat.*
- c) *Wunderlich erzählte, dass Eule vor zehn Jahren die Notizen verlor. (Brussig, s. 160)*
- d) *Wunderlich erzählte, Eule habe vor zehn Jahren die Notizen verloren.*
- e) *Wunderlich erzählte, Eule hätte vor zehn Jahren die Notizen verloren.*

A konečně následnost k ději věty řídící může vyjádřit a) futurum I, b) prézens, c) préteritum d) konjunktiv I (konjunktiv futura I), e) konjunktiv II (forma *würde* + infinitiv), f) konjunktiv I (konjunktiv prézentu), g) konjunktiv II (konjunktiv préterita):

- a) *Sie sagte, dass sie den Roman in nächster Zeit lesen wird.*
- b) *Sie sagte, dass sie den Roman in nächster Zeit liest.*
- c) *Sie sagte, dass sie den Roman in nächster Zeit las.*
- d) *Sie sagte, sie werde den Roman in nächster Zeit lesen. (Helbig; Buscha, s. 196)*
- e) *Sie sagte, sie würde den Roman in nächster Zeit lesen.*
- f) *Sie sagte, sie lese den Roman in nächster Zeit.*
- g) *Sie sagte, sie läse den Roman in nächster Zeit.*

V uvedených příkladech jsme užili pěti, v případě následnosti dokonce sedmi různých možností vyjádření jednoho obsahu. Ne vždy je však možno užít tolika variant, v některých případech je možná třeba jen jedna varianta (např. ve větách obsahových závislých na predikátech s významem „smyslového vnímání“ vyjadřuje současnost v minulosti vždy préteritum).

Sie sah einfach zu, wie ich Buch nach Buch aufschlug. (Walser, s. 119)

Pro cizince učícího se německy představuje nemalý problém zorientovat se v tomto komplikovaném systému. Většinou se nemůže příliš opřít ani o svou mateřštinu, ani o znalosti jiných cizích jazyků. Němčina totiž ve větách obsahových kombinuje různé principy, platící v různých jazycích, a držení se pouze jednoho principu vede k interferencím. V němčině dílem platí podobná pravidla jako pro češtinu a jiné slovanské jazyky (tzn. předčasnost lze vyjádřit préteritem, současnost prézentem a následnost futurem), dílem se tu objevuje souslednost časů, kterou známe z angličtiny a jiných germánských jazyků, a konečně je tu německý konjunktiv, který má jisté společné rysy s konjunktivem, kterého se užívá ve francouzštině.²³ Mluvčí, jehož mateřštinou není němčina, pak často váhá, který princip má použít.

---

²³ K tomu srov. J. V. Bečka, 1975, s. 194.
E. Hajičová; P. Sgall, 1971 / 1972.

3.1.1 Principy, kterých se užívá v německých obsahových větách²⁴

Jak již bylo řečeno, v němčině pro užití času ve větách obsahových neplatí vždy stejná pravidla jako v češtině. Užívá se zde tři široce ekvivalentních principů:

3.1.1.1 Princip 1

Jedná se o stejný princip, jakého se užívá v češtině. Současnost se vyjadřuje přítomem (a), předčasnost jakýmkoli minulým časem (b) a následnost futurem I nebo přítomem (c), a to bez ohledu na čas věty řídící.

- a) *Ich weiß, dass ich ihr davon nichts sagen darf.*

Ich wusste, dass ich ihr davon nichts sagen darf. (Schulze, s. 268)

- b) *Vermutlich weiß ich selbst nicht, warum ich mir von der Auskunft die Nummer meines Vaters geben ließ.*

Vermutlich wusste ich selbst nicht, warum ich mir von der Auskunft die Nummer meines Vaters geben ließ. (Schulze, s. 102)

- c) *Mir ist schon klar, dass diese Das-Volk-sprengt-die-Mauer-Legende nicht mehr lange halten wird.*

Mir war schon klar, dass diese Das-Volk-sprengt-die-Mauer-Legende nicht mehr lange halten wird. (Brussig, s. 6)

Ich bin sicher, dass mich nichts mehr aus dem Gleichgewicht bringt.

Ich war sicher, dass mich nichts mehr aus dem Gleichgewicht bringt. (Brussig, s. 81)

3.1.1.2 Princip 2

Platí zde tzv. časová souslednost. Je-li věta řídící v přítomtu, vyjadřuje se současnost přítomem (a), předčasnost perfektem nebo préteritem (b) a následnost futurem I nebo přítomem (c). Je-li však věta řídící v minulém čase, vyjadřuje se současnost préteritem (a), předčasnost plusquamperfektem (b) a následnost formou *würde* + infinitiv nebo préteritem (c).²⁵ Srov. následující příklady:

---

²⁴ K tomu srov. K. Solfeld, 1989.

²⁵ Je důležité si uvědomit, že préteritem vyjadřuje současnost i ve větách obsahových, které jsou závislé na větě řídící v plusquamperfektu: *Mir war bewusst gewesen, dass ich in Eile war. (Walser, s. 131).*

- a) *Diese Folgerung beweist ihm, dass sein Verstand noch präzise arbeitet und er spielerisch Zusammenhänge herstellen und über alles schreiben kann, worüber er nur will.*

Diese Folgerung bewies ihm, dass sein Verstand noch präzise arbeitete und er spielerisch Zusammenhänge herstellen und über alles schreiben konnte, worüber er nur wollte. (Schulze, s. 195)

- b) *Ich bin davon überzeugt, dass er sich Satz um Satz zurechtgelegt hat / zurechtlegte.*

Ich war davon überzeugt, dass er sich Satz um Satz zurechtgelegt hatte. (Schulze, s. 105)

- c) *Dass ich hingehen werde, weiß ich auch.*

Dass ich hingehen würde, wusste ich auch. (Walser, s. 211)

Er wartet, ob irgendwas geschieht.

Er wartete, ob irgendwas geschah. (Schulze, s. 243)

3.1.1.3 Princip 3

Tento princip platí pouze v nepřímé řeči. Užívá se zde speciálního slovesného způsobu – konjunktivu I, neboli tzv. konjunktivu nepřímé řeči. Možné je i užití konjunktivu II, zvláště pak v případě, kdy se tvary konjunktivu I shodují s indikativem.²⁶

- a) Současnost vyjadřuje 1) konjunktiv prézentu (konj. I) nebo 2) konjunktiv préterita (konj. II):

1) *Aber ich glaubte, dass es so sei. (Walser, s. 193)*

2) *Ich hatte ihr gesagt, ich stünde am Anfang einer Agentenkarriere. (Walser, s. 154)*

- b) Předčasnost vyjadřuje 1) konjunktiv perfekta (konj. I) nebo 2) konjunktiv plusquamperfekta (konj. II):

1) *Sie sagte, eine Zeit lang habe sie geglaubt, sie habe sich in mir getäuscht. (Walser, s. 199)*

2) *Später behauptete er, er hätte Schatz und nicht Quatsch gesagt. (Schulze, s. 138)*

- c) Následnost vyjadřuje 1) konjunktiv futura či 2) prézentu (konj. I) nebo 3) forma *würde* + infinitiv či 4) konjunktiv préterita (konj. II):

---

²⁶ Užití konjunktivu I, konjunktivu II a indikativu v nepřímé řeči je v mnoha případech libovolné. O tom bude detailně pojednáno v kapitole 3.3.

- 1) *Hemingway lag falsch, als er vorausgesagt hatte, es werde immer mehr Kritiker und immer weniger Schriftsteller geben. (Walser, s. 202)*
- 2) *Am Telefon hat sie angedeutet, dass sie sofort nach Stadelheim fahre. (Walser, s. 127)*
- 3) *Andrea fragte mich, was aus unserem Lottoabonnement werden würde. (Schulze, s. 41)*
- 4) *Trotzdem wartete ich, dass Eric zu mir käme. (Schulze, s. 35)*

3.1.2 Shoda s absolutním časem, respektive dvojí časová platnost

Některé tvary mohou mít v obsahových vedlejších větách dvojí časovou platnost, jednak absolutní, jednak relativní. Často bez bližšího kontextu nelze poznat, o jakou časovou platnost jde.

3.1.2.1 Současnost v minulosti

Možná vyjádření tohoto vztahu si můžeme ukázat na třech různých překladech věty *Tomáš říkal, že je Tereza nemocná*:

1. *Tomáš sagte, dass Tereza krank sei.*

V době, kdy Tomáš svůj výrok pronášel, byla Tereza nemocná. Nevíme, zda je nemocná i teď, v okamžiku promluvy.

2. *Tomáš sagte, dass Tereza krank ist.*

Na základě užití indikativu prézenta lze soudit, že Tereza je stále nemocná i teď, v okamžiku promluvy.

3. *Tomáš sagte, dass Tereza krank war.*

Věta obsahová vyjadřuje, že Tereza už teď, v okamžiku promluvy, nemocná není. Präteritum ve větě obsahové může vyjadřovat jak současnost (princip 2), tak předčasnost vzhledem k ději věty hlavní (princip 1), proto tato věta může znamenat i *Tomáš říkal, že Tereza byla nemocná.*²⁷

---

²⁷ Srov. S. Jäger, 1971, s. 113.

Současnost s dějem věty řídící, nikoli však přítomnost v okamžiku promluvy vyjadřuje většinou préteritum. Tak tomu bývá zvláště u vět obsahových závislých na predikátech smyslového vnímání.

Sie sah einfach zu, wie ich Buch nach Buch aufschlug und jeweils die Stimmungswörter, mit denen Ehrl-König seine Widmungen ausgestattet hatte, in mein Notizbuch übertrug. (Walser, s. 119) Meurer bückte sich und beobachtete, wie ein großer schwarzglänzender Käfer die Löcher im Beton umkrabbelte. (Schulze, s. 77)

K vyjádření obecných pravd či skutečností nezávislých na čase se ve větách obsahových zpravidla užívá prézentu (tzv. gnómský prézens) (a). Existuje však i možnost vyjádřit tyto skutečnosti pomocí préterita. V těchto případech dochází k tzv. asimilaci časů, při níž se čas věty obsahové vyrovná s časem věty řídící (b). (S. Latzel, 1977, s. 41)

- a) *Das wollte er auch beschreiben, wie ein Kater sich putzt. (Schulze, s. 195) Auf der Heimfahrt wurde mir bewusst, wie wenig man von sich braucht, um ein Auto durch eine Stadt zu lenken, die man kennt. (Walser, s. 19) Einer erklärte mir, dass das Kind zuerst beim Vater ist, dann der Mutter eingepflanzt wird, wo es wächst, bis es auf die Welt kommt. (Brussig, s. 63)*
- b) *Ich wusste natürlich, dass die Wurzel aus zwei keine gerade Zahl war. (Latzel, s. 41) Die Klasse konnte unschwer erkennen, was die zwei Mitschülerinnen zum Ausdruck bringen wollten: erstens, dass ein Nashorn statt der Nase ein Horn trug, und zweitens, dass Ionescos Stück komisch war. (Kundera – Künzel, s. 100)*

Absolutnímu užití časů ve větách obsahových závislých na větě řídící v minulém čase se nejvíce blíží princip 2, ve kterém např. současnost v minulosti nevyjadřuje prézens, ale préteritum, tedy čas minulý. Věty obsahové vyjadřující obecné pravdy a skutečnosti nezávislé na čase však bývají většinou v prézentu, i pokud jsou řízeny větou v minulém čase.²⁸ Z toho vyplývá, že i v případě principu 1 se čas věty obsahové může shodovat s časem absolutním. Jak ukazuje můj korpus, je v němčině patrná tendence k tomu, aby se časy ve větách obsahových shodovaly s časy absolutními. V důsledku toho jsou pak v jednom souvětí kombinovány oba principy tak, že to, co je v okamžiku promluvy

---

²⁸ Výjimkou je pouze tzv. asimilace času, viz výše.

minulé, je vyjádřeno préteritem, a to, co je přítomné i v okamžiku promluvy, je vyjádřeno prézentem.

Danny sprach betont lässig, und ich dachte, dass man als Beifahrer immer in einer blöden Situation ist und dass es auch für das Auto nicht gut war, wenn sie so abrupt schaltete. (Schulze, s. 200)

3.1.2.2 Následnost v minulosti²⁹

V případě následnosti k minulému ději je němčina schopna vyjádřit, zda děj věty obsahové vyjadřuje skutečnou budoucnost, nebo pouze následnost.

Pokud nejde o skutečnou budoucnost, nýbrž pouze o následnost v minulosti (děj věty obsahové už se mezitím realizoval), užívá se formy *würde* + infinitiv nebo préterita:

Ich stellte mir gerade vor, wie ich im nächsten Augenblick schon die Zigarette wegwerfen und mich zwischen den Stühlen hindurchdrängen würde. (Schulze, s. 102)
Er wartete, ob irgendwas geschah. (Schulze, s. 243)

Pokud děj věty obsahové ještě nenastal, a vyjadřuje se v ní tedy skutečná budoucnost, užívá se futura I nebo prézentu:

Gestern erfuhr ich, dass Bob Ende dieses Jahres einen neuen Wagen bekommt. (Latzel, s. 136)

Pokud je ve větě obsahové konjunktiv I, naznačuje se tím pouze, že děj věty obsahové vyjadřuje následnost k ději věty řídicí, není však jasné, zda se děj mezitím již realizoval, nebo ne:

Ich sagte, dass ich ihr berichten werde, falls mich in Haar Berichtenswertes begegne. (Walser, s. 132)

---

²⁹ Srov. S. Latzel, 1977, s. 131 - 137.

3.1.3 Dělení vedlejších vět obsahových

Z hlediska větně členského se obsahové věty dělí na a) podmětné, b) předmětné, c) přívlastkové.

- a) *Mir war bewusst gewesen, dass ich in Eile war. (Walser, s. 131)*
- b) *Ich wusste doch, dass Hans Lach es nicht getan hatte. (Walser, s. 11)*
- c) *Ich habe mit dem Gedanken gespielt, sie seien ein Werkzeug des Fälligen. (Walser, s. 202)*

Podle své prvotní modální platnosti, tj. podle toho, jakou platnost by měly jako věty samostatné, rozlišujeme 1. obsahové věty oznamovací (tzn. závislé věty oznamovací), 2. obsahové věty tázací: a) závislé otázky zjišťovací, b) závislé otázky doplňovací, 3. obsahové věty žádací: a) závislé věty rozkazovací, b) závislé věty přací.

1. *Ich erfuhr, dass Hans Lach verhaftet worden ist. (Walser, s. 9)*
2. a) *Ich habe nicht gewagt zu fragen, ob er eins habe. (Walser, s. 146)*
b) *Sie wollte nur wissen, wo er in dieser Nacht gewesen war. (Walser, s. 121)*
3. a) *Ernst verlangte, dass die Handwerker die Schuhe ausziehen. (Schulze, s. 229)*
b) *Sie wollte, dass ich sofort nach Hause komme. (Schulze, s. 286)*

Podle typu uvozovacího výrazu se obsahové věty dělí na a) spojkové a b) vztahné. Obsahové věty spojkové jsou uvozeny spojkami *dass, wie, ob* aj., obsahové věty vztahné tázacími zájmeny, příslovci apod. (*wer, wie, wo, warum, wie viel* aj.).

- a) *Ich habe nicht gewusst, dass sie ihn so wenig geschätzt haben. (Walser, s. 73) In Padua wollte der Bergsteiger unbedingt, dass wir anhielten. (Schulze, s. 17) Er beobachtete, wie sie sich gegen die klemmende Hintertür stemmte. (Schulze, s. 74) Ich überlegte nicht, ob er mich brauche, oder nicht. (Walser, s. 14)*
- b) *Sie wollte nur wissen, wo er in dieser Nacht gewesen war. (Walser, s. 121) Der Herr Oberregierungsrat wusste also immerhin, wer sein Untersuchungshäftling war. (Walser, s. 16) Ich wusste überhaupt nicht, wie ich mich verhalten, was ich sagen sollte. (Walser, s. 140) Dann erkannte ich, wodurch das Geräusch verursacht wurde. (Brussig, s. 272)*

Dalším třídícím hlediskem je významový typ nadřazeného predikátu:

1. nadřazený predikát s významem „komunikování“ (*sagen, schreiben, fragen* aj.);
2. nadřazený predikát s významem „smyslového vnímání“ (*spüren, sehen, hören* aj.);
3. nadřazený predikát s významem „(ne)vědění a poznání“ (*wissen, denken, ahnen* aj.);
4. nadřazený predikát s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“ (*es ist gut, angenehm, freuen* aj.);
5. nadřazený predikát s významem „jistotní a voluntativní modality“ (*es ist sicher, notwendig* aj.).

Věty obsahové jsou většinou postponované (a), ale mohou být i anteponované (b) či vložené do věty řídicí (c):

- a) *Die Kritiker wussten noch, was einmal Literatur gewesen war. (Walser, s. 203)*
- b) *Dass sie geheiratet haben, hat sie nicht gesagt. (Walser, s. 212)*
- c) *Er fand, dass ich gekommen war, nicht aufdringlich. (Walser, s. 18)*

V němčině mohou být věty obsahové jak uvozené (a), tak i neuvozené (b). V neuvozených větách obsahových je stejný pořádek slov jako ve větě hlavní.

- a) *Ich sagte, dass ich sofort zurück nach München müsse. (Walser, s. 11)*
- b) *Ich sagte, ich müsse gehen. (Walser, s. 83)*

3.2 Věty obsahové rozdělené podle významového typu nadřazeného predikátu

3.2.1 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „komunikování“

Dominujícím predikátem jsou většinou verba dicendi, tj. slovesa „mluvení“, či substantiva stejného významu: *sagen, mitteilen, verkünden, erzählen, erklären, behaupten, flüstern, schreiben, telefonieren, fragen, verlangen, befehlen, Mitteilung, Frage, Bitte* aj. Jimi je závislá obsahová věta uvozena jako nepřímá reprodukce něčí výpovědi (nepřímá řeč).

Obsahové věty oznamovací bývají buď neuvozené, nebo uvozené spojkou *dass* či tázacím výrazem. Spojkové **obsahové věty tázací** bývají závislé na predikátech vyjadřujících otázku, výzvu k odpovědi a bývají uvozeny spojkou *ob* či tázacím výrazem. **Žádací obsahové věty** zpravidla závisejí na predikátech s významem „rozkazu, zákazu, výzvy, prosby, varování“ apod. a bývají uvozeny spojkou *dass*. Mohou být i neuvozené a v tomto případě pak signalizuje modální sloveso *sollen, mögen* či *müssen*, že jde o závislou větu žádací.

3.2.1.1 Obsahové věty oznamovací

Tyto věty tvoří jádro nepřímé řeči, proto se v nich často užívá konjunktivu:

Ich sagte, dass ich sofort zurück nach München müsse. (Walser, s. 11) Mein Taxifahrer rief, dass er seine Zeit nicht geschenkt bekomme. (Schulze, s. 46) Sie wiederholte, dass sie nicht glauben könne, dass ich es sei, der so daherrede. (Schulze, s. 203) Siebenfuchs schilderte, wie sie in der Pilgrim-Villa gewirkt habe. (Walser, s. 37) Als ich noch sagen wollte, warum ich sofort nach Hause müsse... (Walser, s. 11)

Konjunktiv je jen jedním ze znaků nepřímé řeči. Dalšími znaky jsou změna gramatické osoby a forma uvozené vedlejší věty. Konjunktiv proto bývá často nahrazen

indikativem, protože díky pošnutí gramatické osoby a formě uvozené vedlejší věty je nepřímá řeč dostatečně signalizována.

V případě indikativu bývá tempus věty obsahové většinou volen z pozice původního mluvčího, tj. v nepřímé řeči se zachovává stejný gramatický čas, jaký (by) byl užit v řeči přímé (platí zde tedy princip 1). Současnost se tedy vyjadřuje přítomem, předčasnost kterýmukoli časem minulým a následnost futurem či přítomem.

Lydia sagte, dass sie Babs versteht. (Schulze, s. 192) Sara wählte die Nummer und erzählte, dass sie bei einem Onkel in einer Wohnung ist. (Brussig, s. 228) Du hast gesagt, dass du wusstest, dass sie nicht einfach zu haben ist. (Schulze, s. 279)

Tempus věty obsahové však může být zvolen i podle principu 2 (i když častější je v těchto větách princip 1). (DUDEN, 1998, s. 783) Současnost v minulosti pak vyjadřuje préteritum, předčasnost plusquamperfektum.

Auf der Polizei sagte man mir, dass er im Krankenhaus lag. (Duden, s. 783) Einfach, weil sie nicht zugab, dass sie litt. (Walser, s. 120) Nach Zeugenaussagen berichtete ich, dass Unbekannte nachts in Altenburg-Nord eine Wohnungstür aufgebrochen und den fünfzehnjährigen Punk Mike P. fast erschlagen hatten. (Schulze, s. 30)

V případech, kdy věta obsahová patří do této skupiny vyjadřuje nějakou obecnou pravdu, není možná tzv. asimilace času, užívá se zde pouze gnómického přítomem. (S. Latzel, 1977, s. 146)

Ich behauptete, dass die Winkelsumme eines Dreiecks 190° ist (*war). (Latzel, s. 146) Der Mann sagte mir, dass das Ulmer Münster die höchste Kirche der Welt ist (*war). (Latzel, s. 146)

Pokud má nepřímá řeč formu neuvozené vedlejší věty, je většinou nutné užit konjunktivu, protože v případě užití indikativu by mohlo dojít k záměně s řečí přímou a význam věty by se změnil.

Sie sagte, sie sei zweimal die Woche in Haar. (Walser, s. 132) Er hat mit verdrehten Augen gerufen, er fühle sich immer der Aufklärung verpflichtet. (Walser, s. 113) Mein Vater behauptete, er arbeite im Ministerium für Außenhandel. (Brussig, s. 112)

Rozdíl mezi konjunktivem a indikativem v nepřímé řeči je ve většině případů pouze stylistický. (DUDEN, 1998, s. 781; G. Helbig, J. Buscha, 1999, s. 143) Konjunktivu I se užívá hlavně v psané formě jazyka, nejčastěji ve stylu publicistickém (a) a uměleckém (b), ale i ve stylu odborném (c). V hovorovém jazyce se užívá téměř výhradně indikativu (d), popř. konjunktivu II (e).

- a) *Frau Merkel sagte, sie sei sich einig mit Blair, dass es Europa nur in wirtschaftlichem Wohlstand gelingen könne, sein Sozialmodell zu bewahren. Sie habe mit Blair „intensiv“ insbesondere über drei europäische Richtlinien diskutiert: die Dienstleistungsrichtlinie, die Arbeitszeitrichtlinie und die Chemikalienrichtlinie. (FAZ, 25. 11. 2005)*
- b) *Selbst meine Mutter sagte, dass sich nun die Spreu vom Weizen trenne, wir seien schon mittendrin. (Schulze, s. 26)*
- c) *Die Auffassung, dass in der indirekten Rede stets der Konjunktiv zu benutzen sei, ist nicht berechtigt. (Wunderlich, s. 166)*
- d) *Danach hab ich ihr gesagt, dass sie ihre Witze steckenlassen kann. (Schulze, s. 137)*
- e) *Da hast du doch nicht behauptet, du würdest dich darüber freuen. (Schulze, s. 275)*

Užitím konjunktivu I, konjunktivu II či indikativu v nepřímé řeči však mluvčí může signalizovat i svůj postoj ke sdělovanému obsahu. Indikativem může autor nepřímé řeči v určitých případech vyjádřit souhlas se sdělovaným obsahem, konjunktivem I svůj neutrální postoj a konjunktivem II jistou skepsi. (G. Helbig, J. Buscha, 1972, s. 165)³⁰

Er musste gehört haben, dass ich arbeitslos war. (Schulze, s. 102)

Ich sagte, das sei mein Bett, er sagte, es wäre seins. (Brussig, s. 49)

Pokud má věta obsahová vyjádřit nereálnost, podmínku či přání původního mluvčího, užívá se v ní konjunktivu II, který je v tomto případě ekvivalentem českého kondicionálu.

Wir haben einander fast ein bisschen schamhaft gestanden, dass wir ohne die Gerner Nachbarschaft kaum Freunde geworden wären. (Walser, s. 12)

---

³⁰ O tom bude podrobněji pojednáno v kapitole 3.3.

Po některých predikátech (*behaupten, beschuldigen, gestehen, leugnen, schwören, vorwerfen* aj.) je možná i nominalizace formou infinitivu. Po slovesech typu *sagen, erzählen* aj. nominalizace možná není. (J. Povejšil, 1992, s. 68 – 69)

Ich darf von mir behaupten, durch ein ganzes Panzerregiment Geburtshilfe genossen zu haben. (Brussig, s. 5) Sie gestand, dabei gewesen zu sein. (Povejšil, s. 69) Er bestritt, das Schriftstück zu kennen. (Kaufmann, s. 146) Er beschuldigte mich, ihn falsch unterrichtet zu haben. (Kaufmann, s. 146) Man warf ihm vor, die Aufklärung des Skandals verhindert zu haben. (Kaufmann, s. 146)

3.2.1.2 Obsahové věty tázací

Jsou závislé na výrazech s významem „ptaní“: *fragen, sich erkundigen, Frage stellen* apod. Jsou vždy uvozeny, a to buď spojkou *ob*, nebo tázacím výrazem. Spojka *ob* uvozuje závislé otázky zjišťovací (a), tázacími výrazy jsou uvozeny závislé otázky doplňovací (b).

- a) *Und Mitte Januar fragte er, ob wir nichts vorbereiten müssten. (Schulze, s. 15)*
- b) *Wir fragten uns immer, von wem du das hast. (Schulze, s. 104) Beyer fragte sich, welche Krawatte er trug. (Schulze, s. 236)*

Ve většině případů se jedná o nepřímou řeč, proto může být věta obsahová jak v indikativu, tak v konjunktivu (c). V případě indikativu lze čas věty obsahové volit podle principu 1 (a) nebo podle principu 2 (b).

- a) *Insgeheim fragte ich mich zum hundertstenmal, ob das die echte Stasi ist. (Brussig, s. 153) Wenn ich sie fragte, was denn auf der Elternversammlung besprochen wurde... (Brussig, s. 53)*
- b) *Ich fragte mich, ob Friedrich und sein Kater noch draußen waren. (Schulze, s. 285)*
- c) *Er fragte nur, ob die beiden Passbilder dafür gewesen seien. (Schulze, s. 15) Ich fragte die Japanerin, ob sie mitwolle. (Schulze, s. 45) Und er hatte nie gefragt, was der immerzu kaue und knabbere. (Walser, s. 121)*

Obsahové věty tázací mohou záviset i na jiných slovesech s významem „komunikování“, která jsou schopna implikovat význam „ptaní“.

Meine Mutter rief in der Notaufnahme des Krankenhauses an, ob das entsprechende Serum verfügbar ist. (Brussig, s. 23)

3.2.1.3 Obsahové věty žádací

Jsou to věty, které vyjadřují vlastní obsah toho, co je ve větě řídicí obecně označeno jako rozkaz, výzva, prosba, varování, zákaz, přání apod. Patří sem dvě skupiny vět: 1. závislé věty rozkazovací, 2. závislé věty přací.

3.2.1.3.1 Závislé věty rozkazovací³¹

Závislé věty rozkazovací jsou řízeny predikáty s významem „příkazu, prosby“: *befehlen, verbieten, anordnen, empfehlen, bitten, ersuchen* aj. Užívá se v nich spojky *dass* a indikativu nebo konjunktivu I.

Er bat ihn, dass er rechtzeitig kommt / komme. (Trost, s. 186)

Pokud není závislá věta rozkazovací uvozena spojkou, užívá se v ní konjunktivu I modálního slovesa *sollen, mögen* či *müssen*.

Er bat ihn, er möge rechtzeitig kommen.

Velmi častá je zde nominalizace formou infinitivu:

Er bat ihn, rechtzeitig zu kommen. (Trost, s. 186)

Věty obsahové rozkazovací často závisejí i na slovesech dicendi, která mohou implikovat význam „příkazu, prosby“. V těchto případech je nutné užití modálního slovesa *sollen, mögen* či *müssen*, které danou větu rozkazovací odliší od závislé věty oznamovací. V těchto větách již není možná nominalizace formou infinitivu.

Er sagte, dass er es unterschreiben soll / solle.

Er sagte, er solle es unterschreiben. (Trost, s. 186)

---

³¹ K tomu srov. P.Trost, 1982.

3.2.1.3.2 Závislé věty práci

Závislé věty práci jsou dominovány predikáty s významem „přání“: *wünschen, wollen, sich bemühen, Wunsch* aj. Užívá se v nich spojky *dass* a indikativu či konjunktivu (c). V případě indikativu lze čas věty obsahové volit podle principu 1 (a) i podle principu 2 (b).

- a) *Ich wollte, dass du meine Freundin bist. (Schulze, s. 84) Ich wollte, dass er irgendetwas unternimmt! (Schulze, s. 138) Ich wünschte mir, dass Hanni aufwacht, lächelt und weiterschläft. (Schulze, s. 250)*
- b) *Vorher wollte der Bergsteiger unbedingt, dass wir anhielten. (Schulze, s. 17) Sie wollten, dass er sie wahrnahm. (Kundera - Roth, s. 11)*
- c) *Der Bundespräsident hatte gewünscht, dass ihm eine Liste vorgelegt würde. (Jäger, s. 143)*

Ve větách obsahových závislých na těchto predikátech je podmětem většinou jiná osoba než ve větě řídicí. Pokud se jedná o tutéž osobu, užívá se infinitivní konstrukce. Srov. následující příklady:

Er wollte, dass Peter weggeht.

Er wollte weggehen. (tj. on sám)

3.2.2 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „smyslového vnímání“

Patří sem vedlejší věty obsahové závislé na těchto predikátech: *beobachten, sehen, hören, merken, bemerken, spüren, wahrnehmen* aj.

Uvozeny jsou spojkami *dass* nebo *wie* či tázacím výrazem a pojí se s indikativem. Tempus věty obsahové je volen téměř vždy podle principu 2. Současnost v minulosti tedy vyjadřuje préteritum (a), předčasnost plusquamperfektum (b).

- a) *Ich beobachtete sie, wie sie Zettelchen in einen Kasten einsortierte. (Brussig, s. 229) Erst da merkte Meurer, dass seine Frau schon die ganze Zeit die Papageno-Arie sang. (Schulze, s. 82) Dann war zu sehen, wie er auf seine Grünwälder Adresse zufuhr. (Walser, s. 182) Ich beobachtete an manchen*

Nachmittagen mit einem Fernglas stundenlang, was in den Büros geschah.
(Brussig, s. 79)

- b) *Er sah, dass sie ihre Bluse mit nassen Händen zugeknöpft hatte.* (Schulze, s. 73)
Enrico bemerkte, dass es mit einem Mal dunkler geworden war. (Schulze, s. 195)

Pokud věta obsahová vyjadřuje nějakou obecnou pravdu, může se uplatnit i princip 1 a současnost v minulosti tedy může výjimečně vyjádřit i *prézens*.

Ich dachte, ich sei der einzige, der merkte, dass sich die Erde dreht. (Schulze, s. 205)

Souvětí s větami uvozenými spojkou *dass* prostě referují o vnímaném faktu (a), kdežto souvětí s větami uvozenými spojkou *wie* vyjadřují popis vjemu, pozornost se obrací na průběh sdělovaného děje (b). Srov. následující příklady:

- a) *Als ich mir ein Bier holen wollte, sah ich, dass der Anrufbeantworter blinkte.*
(Schulze, s. 251) *Ich sah, dass sein Gesicht in einem geradezu fürchterlichen Ernst erstarrt war.* (Walser, s. 180) *Sie merkte, dass mir das zu hoch war.*
(Walser, s. 198)
- b) *Ich spürte richtig, wie sich mein Mund weiter und weiter öffnete.* (Schulze, s. 166) *Ich sah ihr nach, wie sie an der Kasse vorbeiging, vor der automatischen Schwingtür langsamer wurde und in der Küche nach rechts bog.* (Schulze, s. 259)

Jsou však i případy, kdy spojka *wie* neodkazuje na průběh sdělovaného děje, ale vyjadřuje kvalitativní odstín doprovázející obsahový vztah. V těchto případech stojí *wie* na přechodu mezi spojkou a způsobovým příslovcem.

Draußen in der beglückend kalten Winterwelt merkte ich erst, wie warm es da drinnen gewesen war. (Walser, s. 19) *Hast du gemerkt, wie rot sie wurde?*
(Schulze, s. 233)

Věty obsahové závislé na predikátech smyslového vnímání mohou být uvozeny i spojkou *ob*. Věta obsahová je v těchto případech závislou otázkou zjišťovací či vylučovací.

Habt ihr gehört, ob es geklopft hat? (Sitta, s. 115) *Man spürt bald, ob diese Entwicklung wichtig ist.* (Sitta, s. 121)

Po predikátech s významem smyslového vnímání je možná nominalizace formou infinitivu.

Am Nachmittag sah ich Major Wunderlich im Stehen telefonieren. (Brussig, s. 167) Ich spürte die Tränen kommen. (Schulze, s. 107)

Pno

Na vyjádření děje okamžitého nebo dokončeného se užívá rovněž préterita:

Ich hörte, wie die Kühlschranktür zufiel. (Schulze, s. 286) Hast du gemerkt, wie rot sie wurde? (Schulze, s. 233)

Od sloves smyslového vnímání v pravém slova smyslu je třeba odlišit jejich varianty s významem „(ne)vědění, poznání“, jako jsou např. slovesa *sehen, merken, spüren, fühlen, hören* aj. Po slovesech s tímto významem lze čas věty obsahové volit buď podle principu 1 (a), nebo podle principu 2 (b).

- a) *Und als er merkte, dass wir wieder zusammen sind... (Schulze, s. 117) Als ich es zum erstmal richtig hörte, fühlte ich, was es bedeutet. (Brussig, s. 58)*
- b) *Er musste gehört haben, dass ich arbeitslos war. (Schulze, s. 102) Ich kam heim und merkte, dass ich immer noch nicht wusste, wie es Hans Lach ging. (Walser, s. 20) Das war übrigens die RHH-Periode, in der er ungeschützt sehen ließ, dass er auch Macht wollte. (Walser, s. 93)*

Tato slovesa jsou schopna uvozovat i nepřímou řeč, proto je v nich možné užít i konjunktivu.

Dann hörte ich, er habe eine Wohnung und ziehe aus. (Schulze, s. 25) Als ich noch sagen wollte, warum ich sofort zurück müsse, merkte ich, dass das gar nicht so leicht mitzuteilen sei. (Walser, s. 11) Ich bedankte mich so, dass sie spüren musste, wie komisch es mir selber vorkomme, solche Wünsche zu haben. (Walser, s. 216)

3.2.3 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „(ne)vědění, poznání“

Do této skupiny obsahových vět patří věty závislé na výrazech, které vyjadřují sdělení o rozumové činnosti. Jsou to zejména tyto výrazy: *wissen, denken, vermuten, verstehen, sich erinnern, glauben, erfahren, erkennen, sich bewusst werden, feststellen, begreifen, hoffen, ahnen, Meinung, Gedanke, Eindruck, Verdacht, Ahnung* aj. Věta obsahová, která je buď uvozená spojkou *dass* či tázacím výrazem, nebo neuvozená, vyjadřuje sdělení o tématu, jehož se rozumová činnost týká.

Čas věty obsahové může být opět volen podle principu 1 i principu 2.

Princip 1

Současnost vyjadřuje prézens (a), předčasnost jakýkoli minulý čas (b) a následnost futurum I či prézens (c). Po slovesech s významem „(ne)vědění, poznání“ je tento princip příznačný zvláště pro jazyk hovorový. V jazyce spisovném se uplatňuje méně, nad principem 2 převládá pouze v případě tzv. gnómického prézentu.

- a) *Aus dem Zusammenhang erschloss ich, dass es sich bei Gazetten um so eine Art Zeitung handeln muss. (Brussig, s. 15) Ich hatte immer das Gefühl, dass es nicht das ist, was er von mir erwartet. (Brussig, s. 20) Ich hatte keine Ahnung, was Physik ist. (Brussig, s. 9) Ich wusste, dass die U-Bahn, die gerade unter mir hindurchfährt, voll von solchen Frauen ist. (Brussig, s. 173) Sie hat nicht geglaubt, dass es so einen gibt, genau so nüchtern wie phantastisch. (Walser, s. 171)*
- b) *Ich fand, dass dieser Schritt ein zu kühnes Vorhaben war. (Brussig, s. 211) Ich entdeckte, dass die Schmerzen nicht zufällig in mein Leben hineinbrachen, sondern alles Bisherige nur verlängerten. (Brussig, s. 293) Dann erkannte ich, wodurch das Geräusch verursacht wurde. (Brussig, s. 272)*
- c) *Jeder bei der Stasi wusste, dass es der Gegner ausnutzen wird, wenn wir mehr Farbe ins Radio bringen. (Brussig, s. 277) Ich dachte, ich überleb's nicht. (Brussig, s. 126) Ich hoffte nur, dass sie nicht wieder auf den Gedanken kommt... (Brussig, s. 192) Ich wusste nicht, wie es weitergeht. (Brussig, s. 302)*

Princip 2

Současnost v minulosti vyjadřuje préteritum (a), předčasnost perfektum či plusquamperfektum (b) a následnost forma *würde* + infinitiv či préteritum (c). Princip 2 je typický pro spisovný jazyk (viz příklady z díla M. Walsera), uplatňuje se ale i v jazyce hovorovém (viz příklady z díla T. Brussiga).

- a) *Sie wunderte sich am meisten darüber, dass er ihr all die Sätze über seine Wunderbarkeit einfach glaubte. (Walser, s. 46) Mir war bewusst gewesen, dass ich in Eile war. (Walser, s. 131) Ich begriff, dass Hans Lach sich schämte. (Walser, s. 127) Ich wusste ja nie, was los war. (Brussig, s. 78) Er hielt mich ja immer für einen Trottel, aber diese treuherzigen Fassadenprotokolle bewiesen ihm, dass ich noch viel bescheuerter war, als er für möglich hielt. (Brussig, s. 80) Sie tat finstere Dinge, von denen ich nur ahnte, dass ich nichts von ihnen ahnte. (Brussig, s. 80)*
- b) *Ich erfuhr, dass Hans Lach verhaftet worden ist. (Walser, s. 9) Ich wusste doch, das Hans Lach es nicht getan hatte. (Walser, s. 11) Hans Lach begriff, warum ich gekommen war. (Walser, s. 17) Und so war ich auch der letzte, der davon erfuhr, dass Herr Küfer aus politischen Gründen in die Bredouille gekommen war. (Brussig, s. 78)*
- c) *Wir wussten beide, keiner würde auflegen. (Walser, s. 217) Das Volk war gespannt, wie das mit dem Verantwortlichen wohl weitergehen würde, und wartete. (Brussig, s. 316) Und wie konnte ich ahnen, dass sich plötzlich die ganze Nation der DDR aufgerufen fühlte, meinen verwirrten Ruf nach „Deutschland!“ aufzugreifen. (Brussig, s. 322)*

Po predikátech s významem „(ne)vědění, poznání“ je možná i tzv. asimilace času.³²

Ich wusste natürlich, dass die Wurzel aus zwei keine gerade Zahl war. (Latzel, s. 41)

Predikáty patřící do této skupiny mohou zpravidla uvozovat nepřímou řeč, proto je po nich možný i konjunktiv. To platí zvláště pro slovesa *denken, glauben, meinen, vermuten* aj., která uvozují věty obsahové vyjadřující domněnku. Po těchto slovesech se užívá konjunktivu jak a) ve spisovném jazyce (základním modem je konjunktiv I,

---

³² Viz kapitulu 3.1.2.1.

v náhradní funkci pak konjunktiv II), tak i b) v jazyce hovorovém (pro něj je typické užití konjunktivu II).

- a) *Aber ich glaubte, dass es so sei. (Walser, s. 193) Es wurde mehr als vermutet, dass die inzwischen mehr als hundertjährige Mutter auch aus einer jüdischen Familie stamme. (Walser, s. 144) Ich habe mit dem Gedanken gespielt, sie seien ein Werkzeug des Fälligen. (Walser, s. 202) Die Frau aus Plauen meinte, dass es jetzt ernst werde. (Schulze, s. 20) Ernst dachte, wir wollten den Jungen gegen ihn aufhetzen und hätten nur deshalb einen Hund gekauft... (Schulze, s. 224) Ich fand, dass es normal sei, wenn man ein eigenes Kind wolle. (Schulze, s. 204)*
- b) *Ich dachte, die wärn gar nicht echt. (Schulze, s. 130) Ich dachte schon, ein Verwandter von Ihnen wär eingezogen. (Schulze, s. 284)*

Po slovesech *denken, glauben, meinen, hoffen, überlegen* aj. je v případě identických podmětů častá nominalizace formou infinitivu.

Unter seinem Hemd glaubte er eine abgestandene Wärme zu riechen. (Schulze, s. 76) Ich hoffte, von ihm ein bisschen Geld zu bekommen. (Schulze, s. 102) Zwischen den Sträuchern neben unserer Haustür glaubte ich, eine Gestalt im langen Mantel gesehen zu haben. (Schulze, s. 283) Ich überlegte gerade, mich in das Nachbarbett zu legen. (Schulze, s. 135)

Specifickou podskupinu predikátů s významem „(ne)vědění, poznání“ tvoří slovesa *sich vornehmen, sich entscheiden, beschließen, planen, sich etw. in den Kopf setzen* aj. Tyto predikáty vyžadují závislou větu obsahovou, jejíž sloveso významem odkazuje na budoucnost. Odkazují-li podmětové výrazy obou vět k téže osobě, je možné vedlejší větu nominalizovat infinitivem.

Deshalb beschlossen wir, uns etwas zu bestellen. (Schulze, s. 18) Meurer beschloss, den Stein morgen zu besichtigen. (Schulze, s. 81)

U predikátů vyjadřujících nerozhodnost, jako jsou např. *überlegen, nachdenken, grübeln, sich entscheiden, nicht wissen* aj., stojí obsahové věty se spojkou *ob* či tázacím výrazem. Jedná se zpravidla o závislé věty tázací. Tyto věty obsahové mohou být v indikativu nebo v konjunktivu (c). V případě indikativu může být tempus volen podle principu 1 (a) nebo podle principu 2 (b).

- a) *Ich grübelte, ob ich irgendetwas habe... (Brussig, s. 121) Ich dachte darüber nach, was ich falsch gemacht habe. (Brussig, s. 36) Wollte sie vielleicht mal wissen, wie es dir geht? (Schulze, s. 136) Vermutlich wusste ich selbst nicht, warum ich mir von der Auskunft die Nummer meines Vaters geben ließ. (Schulze, s. 102)*
- b) *Meurer überlegte, ob er das Hemd ausziehen sollte. (Schulze, s. 76) Ich wusste nicht, wovon sie sprach. (Schulze, s. 267) Ich überlegte, wie es zu diesem Schreiben gekommen war, ob sie zusammengesessen hatten oder ob jemand herumgegangen war und wer als Initiator in Frage kam. (Schulze, s. 291)*
- c) *Ich überlegte nicht, ob er mich brauche, oder nicht. (Walser, s. 14) Am nächsten Tag beim Frühstück standen die an unserem Tisch und wollten wissen, wer der Totensonntagsfick sei. (Brussig, s. 46)*

Spojka *ob* či tázací slovo uvozuje také obsahové věty po predikátech typu „pátrat po něčem, zjišťovat něco“: *untersuchen, prüfen, sich interessieren, kontrollieren, sich überzeugen, aufpassen, neugierig sein* aj. V tomto případě jde rovněž většinou o závislé věty tázací, které mohou být jak v indikativu, tak v konjunktivu.

Ich prüfte erst auf dem Bahnsteig, ob nichts vergessen worden sei. (Walser, s. 11) Wo ich denn an jenem Abend gewesen sei, forschte er. (Kaufmann, s. 180) Er sollte kontrollieren, ob die Sicherheitsvorschriften eingehalten würden. (Kaufmann, s. 181) Er versuchte herauszufinden, auf welchem Wege diese Informationen an die Presse gelangt seien. (Kaufmann, s. 181)

3.2.4   **Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“**

Do této skupiny patří predikáty tvořené a) slovesy (i ve spojení se substantivy či adjektivy), b) 3. osobou slovesa *sein* ve spojení s různými predikativy, c) slovesem *finden* ve spojení s predikativem.

- a) *gefallen, (sich) freuen, interessieren, stören, verdrießen, (sich) ärgern, bereuen, sich freuen, überrascht sein, Angst haben* aj.

- b) *es war gut, schlimm, angenehm, geeignet, peinlich, merkwürdig, charakteristisch, schade* aj.
- c) *ich fand (es) gut, schlimm, angenehm, geeignet, peinlich, merkwürdig, charakteristisch, schade* aj.

- a) *Ich war froh, dass wir uns endlich getroffen hatten. (Brussig, s. 272) Ich war überrascht, dass es eine Frauenstimme war. (Schulze, s. 135) Er war es leid, dass sich die Welt an Fernsehbildern von kilometerlangen Autoschlängen an der tschechisch-westdeutschen Grenze ergötzen konnte. (Brussig, s. 7)*
- b) *Aber dass er das Schweigen gar nicht erwähnte, war noch besser. (Walser, s. 18) Je länger ich ihn anschaute, desto weniger war es mir peinlich, dass ich nicht wusste... (Walser, s. 17) Wichtiger war im Augenblick für sie, dass sie ein Stück Jugend wiedergefunden hatte. (Kundera - Künzel, s. 59) Das schlimmste war, ich wollte sie trotzdem. (Schulze, s. 257)*
- c) *Ich fand es erstaunlich, dass er das Schweigen nicht kommentierte. (Walser, s. 18) Er fand, dass ich gekommen war, nicht aufdringlich. (Walser, s. 18) Anfangs fand ichs nicht mal schlecht, dass die Klinkenputzerei vorbei war. (Schulze, s. 205)*

Ve většině případů jsou tyto věty obsahové uvozeny spojkou *dass*. Pokud jsou v indikativu, tempus bývá volen zpravidla podle principu 2.

Ich war überrascht, dass es eine Frauenstimme war. (Schulze, s. 135) Er war es leid, dass sich die Welt an Fernsehbildern von kilometerlangen Autoschlängen an der tschechisch-westdeutschen Grenze ergötzen konnte. (Brussig, s. 7) Aber dass er das Schweigen gar nicht erwähnte, war noch besser. (Walser, s. 18)

V hovorovém jazyce může být tempus volen i podle principu 1.

Und es gefiel mir, dass jemand aus Liebe etwas ganz Verrücktes tut. (www.rhein-zeitung.de) Es störte mich, dass hier im Programm ein Fehler ist. (www.svenruecke-berlin.de) Ich war überrascht, dass ich im RLO-Team im Mittelfeld drinnen bin. (www.ostliga.at) Mir war peinlich, dass ich mit dem Saufen nicht aufhören kann. (hortkind.de)

Predikáty patřící do této skupiny jsou schopny uvozovat i nepřímou řeč, proto po nich může být i věta obsahová v konjunktivu (princip 3). Tyto věty mohou být i neuvozené.

Seine Hauptsorge war, er könne den Anschluss an die Entwicklung verlieren.
(Kaufmann, s. 145)

V případě shodných podmětů věty řídicí a věty obsahové je možná nominalizace formou infinitivu:

Es war unvernünftig von Marketa, der Mutter nicht gute Nacht zu sagen.
(Kundera - Roth, s. 60) *Er hatte Angst, seine Socke am Absatz zu beschmutzen.*
(Schulze, s. 237) *Seine Hauptsorge war, den Anschluss an die Entwicklung zu verlieren.* (Kaufmann, s. 145)

3.2.5 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „jistotní a voluntativní modality“

V nadřazené větě je často predikátem 3. osoba slovesa *sein* + modální výraz typu *möglich, nötig, sicher, klar, deutlich, unbezweifelt, ausgeschlossen* aj. Dále sem patří predikáty *sich sicher sein, überzeugt sein, (be)zweifeln, scheinen, aussehen, herauskommen, sich zeigen* aj.

3.2.5.1 Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „jistotní modality“

Na výrazech s významem jistotní modality (*möglich, sicher, klar, unbezweifelt* aj.) jsou závislé většinou věty uvozené spojkou *dass*, popř. i věty neuvozené. Tyto predikáty jsou schopny uvozovat nepřímou řeč, proto ve větách obsahových může být indikativ i konjunktiv (c). V případě indikativu opět platí, že tempus věty obsahové může být volen buď podle principu 1 (a), nebo podle principu 2 (b).

- a) *Ich war sicher, dass mich nichts mehr aus dem Gleichgewicht bringt.* (Brussig, s. 81) *Wann immer ich mit ihm zu tun hatte, war mir klar, dass ich nicht bei der echten Stasi bin.* (Brussig, s. 155) *Als ich vor ihrem Haus stand, war ich überzeugt, dass sie eine Diplomantochter ist.* (Brussig, s. 215)

- b) *Ich war davon überzeugt, dass er sich Satz um Satz zurechtgelegt hatte, dass er für mich präpariert war wie für einen Vortrag. (Schulze, s. 105) Ich wollte ein für allemal klarstellen, dass ich das für Schwachsinn hielt und mich weigern würde, diesem Blödsinn weiter zuzuhören. (Schulze, s. 201) Abgesehen davon war mir sonnenklar, dass irgendjemand Pläne mit mir hatte. (Brussig, s. 184) Ich schwieg auch, obwohl ich nicht sicher war, dass wir über dasselbe schwiegen. (Walser, s. 133)*
- c) *Von Stund an war ich davon überzeugt, nur der Weststrom liefere eine stabile Wechselspannung von präzise 50 Hz. (Brussig, s. 172) Hans Lach hat es offenbar für möglich gehalten, dass er eine Art RHH-Nachfolge antreten könne. (Walser, s. 96) Edgar schien, sie berühre den Sessel. (Schulze, s. 112)*

Po slovesech typu *(be)zweifeln*, *(sich) nicht sicher sein* je možná i spojka *ob*. Věta obsahová je pak otázkou zjišťovací či vylučovací.

Ich war mir nicht sicher, ob der Abtreter bereits beim ersten Mal gefehlt hatte. (Schulze, s. 288)

3.2.5.2 Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „voluntativní modality“

Na výrazech vyjadřujících voluntativní modalitu (*nötig, ausgeschlossen, notwendig, desiderabel* aj.) jsou zpravidla závislé věty se spojkou *dass* a s indikativem. Tempus bývá volen většinou podle principu 2 (a), v hovorovém jazyce i podle principu 1 (b).

- a) *Es war nötig, dass wir den Preis bezahlten. (www.seinetoechter.de) Es war notwendig, dass entweder er oder ich meinem Vater erzählte, was zwischen uns vorgefallen war. (homepages.uni-tuebingen.de)*
- b) *Es war notwendig, dass auch die breite Öffentlichkeit in Sachsen deutlich verspüren kann... (www.dietmar-pellmann.de)*

Velmi častá je zde nominalizace formou infinitivu:

Es war notwendig, die Welt zu vernichten, um sie zu retten. (www.ofdb.de)

3.3 Nepřímá řeč

3.3.1 Definice nepřímé řeči

Nepřímá řeč je vedle řeči přímé a polopřímé jeden ze způsobů reprodukce něčího projevu mluvčím jiným, popř. reprodukce vlastního výroku v nové situaci. Při nepřímé reprodukci se původní výpověď (řeč přímá) mění ve vedlejší větu obsahovou, závislou na větě uvozovací.

Přímá řeč je v němčině formálně určována těmito prostředky:

- a) Konjunktiv
- b) Uvozovací sloveso
- c) Forma vedlejší věty
- d) Změna gramatické osoby

Kromě změny gramatické osoby není žádný z těchto prostředků nezbytně nutný, k signalizování nepřímé řeči stačí často pouze jeden z nich. (G. Helbig; J. Buscha, 1999, s. 195)

- a) *Er hat mein Mystik-Buch über alle Maßen gelobt. Dann mich angesprochen im Foyer der Kammerspiele. Er habe damit wirklich gewartet, aber als er mich zum vierten Mal auf dem Platz zwei Reihen vor sich gesehen habe... (Walser, s. 13)*
- b) *Ich dachte, er kommt öfter her, und er dachte, ich sitze immer hier. (Schulze, s. 162)*
- c) *Ich verriet nicht, dass ich die Sendung inzwischen schon zehnmal gesehen hatte. (Walser, s. 37)*
- d) *Sie sagte, dass sie mich gar nicht wiedererkenne. (Schulze, s. 203)*

Nepřímá řeč může mít podobu závislé věty oznamovací (a), závislé otázky zjišťovací (b) nebo doplňovací (c) či závislé věty žádací – rozkazovací (d) nebo přací (e).

- a) *Ich sagte, dass ich mich an Andreas Tod schuldig fühlte. (Schulze, s. 106) Ich erfuhr, dass Friedrich dienstags und freitags mit einem Rollwägelchen zur Kaufhalle ginge. (Schulze, s. 288) Sie behauptete später, Friedrich habe ihr bei seinem Sturz in die Augen geblickt. (Schulze, s. 290)*

- b) *Und Mitte Januar fragte er, ob wir nichts vorbereiten müssten. (Schulze, s. 15)*
Martin fragte, ob ich mit nach Leipzig käme. (Schulze, s. 222)
- c) *Ich fragte Martin und Pit, wie sie denn darauf gekommen seien und woher überhaupt das Geld stamme und wie sie sich das vorstellten. (Schulze, s. 15)*
Beyer fragte sich, welche Krawatte er trug. (Schulze, s. 236) *Er wollte schon gar nicht gefragt werden, wer er sei und was er hier mache. (Schulze, s. 76)*
- d) *Ernst verlangte, dass die Handwerker die Schuhe ausziehen. (Schulze, s. 229)*
Ich schrie den beiden Männern zu, sie sollten ihre Kapuzen über die Mütze schlagen. (Schulze, s. 293)
- e) *Ich wünschte mir, dass Hanni aufwacht, lächelt und weiterschläft. (Schulze, s. 250)*

3.3.2 Predikáty uvozující nepřímou řeč

Nepřímá řeč nemusí být pouze reprodukcí výroků skutečně vyslovených. Reprodukovat lze i obsah vědomí, tj. nevyslovenou vnitřní řeč. (Kaufmann, 1976, s. 19) K nepřímé řeči lze tedy často zařadit i věty obsahové uvozené některými predikáty s významem „(ne)vědění, poznání“, „citových stavů“ či „jistotní modalit“.

Ehrl-König musste schon wissen, dass er das Buch in der Sprechstunde behandeln werde. (Walser, s. 94) *Man hoffte, es sei vorüber. (Schulze, s. 137)*
Die Frau aus Plauen meinte, dass es jetzt ernst werde. (Schulze, s. 20) *Ich dachte, sie hätte einen Termin für ein Bewerbungsgespräch. (Schulze, s. 41)* *Für einen Moment glaubte ich, dies sei die Erklärung, warum wir jetzt so schnell vorankämen. (Schulze, s. 203)* *Ich war davon überzeugt, dass er sich Satz um Satz zurechtgelegt hatte, dass er für mich präpariert war wie für einen Vortrag. (Schulze, s. 105)*

3.3.3 Užití osoby v nepřímé řeči

V nepřímé řeči dochází ke změně gramatické osoby. Na rozdíl od řeči přímé, ve které volí gramatickou osobu její prvotní autor ze svého hlediska, se v nepřímé řeči užívá gramatické osoby z hlediska nového mluvčího, který původní projev reprodukuje. Nový mluvčí užívá 1. osoby, když mluví sám o sobě, 2. osoby, když mluví o svém posluchači

(respektive adresátovi písemného projevu), ke kterému se přímo obrací. Všude jinde užívá 3. osoby.

Sie sagte: „Ich erkenne dich gar nicht wieder.“

→ *Sie sagte, dass sie mich gar nicht wiedererkenne. (Schulze, s. 203)*

3.3.4 Užití času v nepřímé řeči³³

3.3.4.1 Indikativ

Pokud se v nepřímé řeči užije indikativu, zpravidla se ponechá i gramatický čas, který (by) byl užit v řeči přímé. Čas je tedy volen z hlediska původního mluvčího, tj. z hlediska autora původní přímé řeči (princip 1). Tak je tomu zejména (ale nejen) po uvozovacích predikátech s významem „komunikování“ (verba dicendi).

Hat er gesagt, wann er kommt? (Schulze, s. 125) Und dann hast du vorgeschlagen, dass sie hier übernachten soll. (Schulze, s. 137) Hast du dich mal gefragt, warum ich für Dortmund bin? (Schulze, s. 94) Der Junge erklärte, dass er später zur Armee will. (Schulze, s. 202) Ich dachte, dass ich ja nur schlafen muss, um ihn morgen wiederzusehen. (Schulze, s. 29)

Je však také možné volit čas nepřímé řeči z hlediska okamžiku promluvy, tj. z hlediska autora reprodukováného výroku (princip 2).

Er musste gehört haben, dass ich arbeitslos war. (Schulze, s. 102) Diese Folgerung bewies ihm, dass sein Verstand noch präzise arbeitete und er spielerisch Zusammenhänge herstellen und über alles schreiben konnte, worüber er nur wollte. (Schulze, s. 195) Einfach, weil sie nicht zugab, dass sie litt. (Walser, s. 120)

---

³³ DUDEN, 1998, s. 783.

3.3.4.2 Konjunktiv³⁴

Pokud je v nepřímé řeči konjunktiv, užívá se těchto časů:

Přímá řeč Indikativ	Nepřímá řeč Konjunktiv	
	Konjunktiv I	Konjunktiv II
prézens	prézens	préteritum / forma <i>würde</i> + infinitiv
préteritum perfektum plusquamperfektum	perfektum	plusquamperfektum
futurum I	futurum I	futurum I (forma <i>würde</i> + infinitiv)

Srov. následující příklady:

- a) Indikativ prézentu → konjunktiv I prézentu / konjunktiv II préterita / forma *würde* + infinitiv:

Ich dachte: „Sie hat einen Termin für ein Bewerbungsgespräch.“

→ *Ich dachte, sie habe einen Termin für ein Bewerbungsgespräch.*

→ *Ich dachte, sie hätte einen Termin für ein Bewerbungsgespräch. (Schulze, s. 41)*

→ *Ich dachte, sie würde einen Termin für ein Bewerbungsgespräch haben.*

- b) Indikativ préterita → konjunktiv I perfekta / konjunktiv II plusquamperfekta:

Sie behauptete später: „Friedrich blickte mir bei seinem Sturz in die Augen.“

→ *Sie behauptete später, Friedrich habe ihr bei seinem Sturz in die Augen geblickt. (Schulze, s. 290)*

→ *Sie behauptete später, Friedrich hätte ihr bei seinem Sturz in die Augen geblickt.*

- c) Indikativ perfekta → konjunktiv I perfekta / konjunktiv II plusquamperfekta:

Erika sagte: „Harry hat gekündigt.“

³⁴ DUDEN, 1998, s. 783 – 784.

→ *Erika sagte, dass Harry gekündigt habe. (Schulze, s. 26)*

→ *Erika sagte, dass Harry gekündigt hätte.*

- d) Indikativ plusquamperfekta → konjunktiv I perfekta / konjunktiv II plusquamperfekta:

Da las ich nun: „Hans Lachs neuestes Buch war unsanft behandelt worden.“

→ *Da las ich nun, Hans Lachs neuestes Buch sei unsanft behandelt worden.*

(Walser, s. 10)

→ *Da las ich nun, Hans Lachs neuestes Buch wäre unsanft behandelt worden.*

- e) Indikativ futura I → konjunktiv I futura I / konjunktiv II futura I:

Er stellte sich vor: „Sie wird unter den Armlehnen hindurch zu mir kommen.“

→ *Er stellte sich vor, sie werde unter den Armlehnen hindurch zu ihm kommen.*

→ *Er stellte sich vor, sie würde unter den Armlehnen hindurch zu ihm kommen.*

(Schulze, s. 112)

3.3.5 Užití způsobu v nepřímé řeči

Základním modem nepřímé řeči je konjunktiv (a). Konjunktiv je však jen jedním z prostředků signalizování nepřímé řeči, proto jeho užití většinou není závazné a v nepřímé řeči může být ponechán indikativ řeči přímé (b).³⁵ (DUDEN, 1998, s. 781)

Dann erläuterte er: „Der Roman spielt in einem Tennis-Club.“

→ a) *Dann erläuterte er, dass der Roman in einem Tennis-Club spiele. (Walser, s. 39)*

→ b) *Dann erläuterte er, dass der Roman in einem Tennis-Club spielt.*

Pokud je uvozovací sloveso v první osobě přítomku, konjunktivu se neužívá, obvyklý je pouze indikativ:

Ich glaube noch nicht, dass das Ganze ein Problem für den Psychiater oder Psychotherapeuten ist. (Walser, s. 22) Ich sage, dass ein Foto mit

³⁵ D. Wunderlich (1974, s. 166) píše ve své stati *Redeerwähnung* o užití indikativu v nepřímé řeči: „Die Auffassung, dass in der indirekten Rede stets der Konjunktiv zu benutzen sei, ist nicht berechtigt, sie findet sich auch fast nur noch in sehr traditionell und normativ orientierten Lehrbüchern; tatsächlich wird von Sprechern des Deutschen mindestens ebensooft, wenn nicht sogar wesentlich häufiger der Indikativ verwendet.“

Bildunterschrift besser ist als ein Artikel. (Schulze, s. 31) Ich frage, ob ihr schlecht ist. (Schulze, s. 57)

Pokud je v přímé řeči konjunktiv II (ekvivalent českého kondicionálu), zachovává se tento způsob i v řeči nepřímé.

Wir haben einander fast ein bisschen schamhaft gestanden: „Ohne die Gerner Nachbarschaft wären wir kaum Freunde geworden.“

→ *Wir haben einander fast ein bisschen schamhaft gestanden, dass wir ohne die Gerner Nachbarschaft kaum Freunde geworden wären. (Walser, s. 12)*

Někdy z nepřímé řeči nelze poznat, zda byl v původní přímé řeči konjunktiv II, či indikativ. Bez náležitého kontextu není jasné, zda chtěl autor nepřímé řeči pomocí konjunktivu II vyjádřit např. nejistotu či podmínku (a), nebo chtěl pouze signalizovat nepřímou řeč (b). (Kaufmann, 1976, s. 34; 100 - 101) Srov. následující příklady:

Nepřímá řeč: *Sie sagten vorhin, Sie hätten das Gewehr nicht nötig. (Kaufmann, s. 100)*

Přímá řeč: a) *Ich hätte das Gewehr nicht nötig. (Kaufmann, s. 100)*
b) *Ich habe das Gewehr nicht nötig. (Kaufmann, s. 100)*

Je-li v přímé řeči imperativ, při transformaci do řeči nepřímé se mění na indikativ (a) nebo konjunktiv (b). Často se navíc přidává modální sloveso *sollen, mögen* či *müssen*.

a) *Marianne sagte: „Ziehe die Schuhe aus.“*

→ *Marianne sagte, dass ich die Schuhe ausziehen soll. (Schulze, s. 250)*

b) *Ich sagte: „Überhol diesen Trödelheini vor uns und halte dich danach links.“*

→ *Ich sagte, dass sie diesen Trödelheini vor uns überholen und sich danach links halten solle. (Schulze, s. 199)*

Rozdíl mezi konjunktivem I, konjunktivem II a indikativem v nepřímé řeči je z velké části pouze stylistický.

a) **V psané formě spisovného jazyka** je prestižní formou konjunktiv I. Konjunktivu II se zde užívá v náhradní funkci, tzn. v případě, že se tvary konjunktivu I shodují s indikativem (tvary konjunktivu II se však také často shodují s tvary indikativu préterita, proto ani zde nelze vyloučit dvojí význam jedné věty).

Siebenfuchs schilderte, wie sie in der Pilgrim-Villa gewirkt habe. (Walser, s. 37)
Gabriela verkündete, dass wir auf den Werkstattservice warten müssten.
(Schulze, s. 17) *Ich fragte, ob es ihn störe, wenn ich rauchte. (Schulze, s. 106)*
Ich sagte, dass ich mich an Andreas Tod schuldig fühlte. (Schulze, s. 106)

I do této sféry však silně proniká indikativ:

Ich habe ihm beigebracht, was daraus zu machen ist. (Walser, s. 113) *Vor einem Jahr war mir verkündet worden, dass der neue Chef um sie warb. (Walser, s. 212)* *Ich erfuhr, dass Hans Lach verhaftet worden ist. (Walser, s. 9)* *Ich verriet nicht, dass ich die Sendung inzwischen schon zehnmal gesehen hatte. (Walser, s. 37)* *Er berichtete, wie erfolgreich er mit diesem und jenem Satz gewesen war. (Walser, s. 114)*

Konjunktiv je zde závazný pouze v případech, kdy nepřímá řeč není uvozena.

Sie behauptete später, Friedrich habe ihr bei seinem Sturz in die Augen geblickt. (Schulze, s. 290) *Sie solle mir für morgen Glück wünschen, sagte ich, damit ich das Zeugs losbekäme. (Schulze, s. 43)* *Er erwartete, aus einem Fenster werde gleich sein Name geschrien. (Schulze, s. 80)*

b) **V hovorovém jazyce** je užití konjunktivu I ojedinělé. Téměř výhradně se zde užívá indikativu (ba) či konjunktivu II (bb).

ba) *Ich hab ihm gesagt, dass er seine Zeit hier verschwendet, dass wir ihm Arbeit abnehmen und er völlig relaxed ins Wochenende gehen kann. (Schulze, s. 129)*
Ich hab ihn gefragt, was das eigentlich soll. (Schulze, s. 191) *Sie hat aufgeschrieben, wann und wie ich die Blumen gießen muss. (Schulze, s. 193)*

bb) *Sie sagten am Telefon, dass Sie durch die Analyse von Videomaterial auf mich gestoßen wären. (Brussig, s. 7)* *Sie schrieb, mein Brief wäre ihr schönstes Ferienerlebnis. (Brussig, s. 233)*

Pokud je nepřímá řeč neuvozená, užívá se v hovorovém jazyce rovněž indikativu či konjunktivu II.

Ich dachte, er kommt öfter her, und er dachte, ich sitze immer hier. (Schulze, s. 162) *Sie dachte, du bist berühmt, und hast deshalb jeden Abend große Gesellschaft, und ich spiele First Lady. (Schulze, s. 88)*

Später behauptete er, er hätte Schatz und nicht Quatsch gesagt. (Schulze, s. 138)
Ich dachte schon, ein Verwandter von Ihnen wär eingezogen. (Schulze, s. 284)

3.3.6 Vyjádření stanoviska mluvčího

V některých případech může užitý modus vyjádřit i postoj mluvčího ke sdělovanému obsahu.³⁶

V prvním vydání mluvnice Helbiga, Buschy najdeme následující poučku o indikativu a konjunktivu I a II v nepřímé řeči:

„So wird mit dem Indikativ in bestimmten Fällen eine „Identifizierung“ ausgedrückt, mit dem Konjunktiv Präsens und Perfekt eine „Neutralisierung“ und mit dem Konjunktiv Präteritum und Plusquamperfekt eine „Distanzierung“.“ (G. Helbig; J. Buscha, 1972, s. 165)

Pomocí konjunktivu I může mluvčí naznačit, že pouze zprostředkovává cizí výrok, a neručí tedy za jeho pravdivost:

Der Fahrer sagte nur, Hotelzimmer seien knapp und schlecht und unter hundert Mark spiele sich da sowieso nichts ab. (Schulze, s. 46) Sie sagte, dass man bei den deutschen Wagen immer noch den Swimmingpool für die Arbeiter mitbezahle, die französischen und italienischen würden nichts taugen und ein japanischer sei stillos. (Schulze, s. 200)

Užitím konjunktivu II může mluvčí vyjádřit svou skepsi, naznačit, že pochybuje o pravdivosti výroku, který reprodukuje:

Ich sagte, das sei mein Bett, er sagte, es wäre seins. (Brussig, s. 49) Später behauptete er, er hätte Schatz und nicht Quatsch gesagt. (Schulze, s. 138)

Užitím indikativu pak mluvčí naznačuje, že se s reprodukováným výrokiem ztotožňuje, že jej sám považuje za pravdivý. Tyto věty často zobrazují objektivní realitu.

³⁶ K tomu srov. W. Flämig, 1962, s. 55 – 62.

S. Jäger, 1971, s. 164 – 165.

DUDEN: *Zweifelsfälle der deutschen Sprache*, 1972, s. 349.

Ich erfuhr, dass Hans Lach verhaftet worden ist. (Walser, s. 9) Er musste gehört haben, dass ich arbeitslos war. (Schulze, s. 102)

Autoři německých gramatik a prací zabývajících se nepřímou řečí však doporučují maximální opatrnost při interpretaci stanoviska mluvčího.³⁷ V mnoha případech je užití konjunktivu I a II a indikativu v nepřímé řeči zcela ekvivalentní a stanovisko mluvčího z něj nelze vydedukovat. Rozdíl je, jak již bylo řečeno, pouze stylistický.

Proto byla také v novějších vydáních mluvnice Helbiga, Buschy výše citovaná poučka nahrazena následujícím tvrzením:

„Es ist nicht nachweisbar, dass mit bestimmten Formen eine besondere Sprecherintention (etwa eine größere Distanz zum Redehalt) ausgedrückt wird.“ (G. Helbig; J. Buscha, 1999, s. 196)

3.3.7 Nepřímá řeč zahrnující více vět³⁸

Pokud na jednom uvozovacím výrazu závisí více vět, je možné pomocí konjunktivu vyjádřit, že jsou všechny součástí nepřímé řeči (a). Je-li v některé z těchto vět indikativ, jedná se o komentář (sekundárního) mluvčího, který původní výrok reprodukuje (b). Srov. následující příklady:

- a) *Worauf sie meinte, dass sie schon wisse, was zu tun sei, schließlich sei sie hier die Ärztin. (Brussig, s. 23)*
- b) *Worauf sie meinte, dass sie schon wisse, was zu tun sei, schließlich war sie hier die Ärztin.*
- a) *Sie sagte, dass sie mich gar nicht wiedererkenne, dass sie gar nicht glauben könne, dass so etwas aus meinem Mund komme. Sie sei völlig fassungslos. (Schulze, s. 203)*
- b) *Sie sagte, dass sie mich gar nicht wiedererkenne, dass sie gar nicht glauben könne, dass so etwas aus meinem Mund komme. Sie war völlig fassungslos.*

³⁷ W. Flämig (1962, s. 56): „Besondere Behutsamkeit ist am Platze: Als Normalmodus erscheint nicht nur der Konj. I der berichteten Rede; auf einer anderen Ebene, nämlich der der-gesprochenen Sprache, wirken Indikativ und Konj. II sehr nachdrücklich als Normalmodus, auch in abhängiger Rede.“

³⁸ J. Dücker; G. Kempcke et al., 1989, s. 240 – 241;
S. Jäger, 1971, s. 33; 92.

- a) *Von der Hartung erfuhr ich, dass Friedrich dienstags und freitags mit einem Rollwägelchen zur Kaufhalle ginge. Jedesmal habe er Mühe, seinen Hamstersack voller Flaschen die Treppen heraufzuhieven. (Schulze, s. 288)*
- b) *Von der Hartung erfuhr ich, dass Friedrich dienstags und freitags mit einem Rollwägelchen zur Kaufhalle ginge. Jedesmal hatte er Mühe, seinen Hamstersack voller Flaschen die Treppen heraufzuhieven.*
- a) *Ich sagte ihr, dass sie mit solchem Hokuspokus nur ihre Zeit verplempere. Da helfe aber kein Reden, darauf müsse sie von selbst kommen.*
- b) *Ich sagte ihr, dass sie mit solchem Hokuspokus nur ihre Zeit verplempere. Da hilft aber kein Reden, darauf muss sie von selbst kommen. (Schulze, s. 198)*

V replice může být věta uvozovací zcela vynechána, protože konjunktiv je schopen sám signalizovat nepřímou řeč.

Er hat mein Mystik-Buch über alle Maßen gelobt. Dann mich angesprochen im Foyer der Kammerspiele. Er habe damit wirklich gewartet, aber als er mich zum vierten Mal auf dem Platz zwei Reihen vor sich gesehen habe, habe er sich und dann auch mich darauf hinweisen müssen, dass wir dem gleichen Abonnement angehörten. (Walser, s. 13)

3.4 Statistické vyhodnocení užívání principů v německých větách obsahových

Pro statistické vyhodnocení užívání jednotlivých principů v německých obsahových větách jsem zvolila dvě díla z německé beletrie: *Tod eines Kritikers* Martina Walsera a *Helden wie wir* Thomase Brussiga. Obě díla poprvé vyšla v nedávné době (*Tod eines Kritikers* v roce 2002, *Helden wie wir* v roce 1996), je v nich tedy zachycen aktuální stav německého jazyka.

Oba romány byly zvoleny záměrně jakožto zástupci různých stylů: *Tod eines Kritikers*, zástupce vysokého literárního stylu, je psán výhradně spisovným jazykem. Román *Helden wie wir* je psán jazykem hovorovým.

Celkem jsem měla k dispozici 403 vět obsahových závislých na větě řídící v minulém čase. Do statistiky však zahrnuji pouze věty obsahové vyjadřující současnost, protože u vět vyjadřujících předčasnost a následnost nelze v mnoha případech jednoznačně určit, podle kterého principu v nich byl čas zvolen. Vět obsahových vyjadřujících současnost je v obou dílech celkem 328. Na základě tohoto relativně malého počtu nelze vyvodit závěry, které by byly pro němčinu jednoznačně platné, ale i na tomto malém vzorku lze ukázat jisté tendence v užívání principů v německých obsahových větách v jazyce spisovném a v jazyce hovorovém.

Při analýze vět obsahových rozlišuji, zda se jedná o nepřímou řeč, či ne. V nepřímé řeči se oproti ostatním větám obsahovým vyskytuje navíc konjunktiv, tj. princip 3. V případě principu 3 lze rozlišit tři podskupiny: konjunktiv I, konjunktiv II a konjunktiv II v náhradní funkci, pokud se tvary konjunktivu I shodují s indikativem. V nepřímé řeči se dále může vyskytovat indikativ a čas v tomto případě může být volen podle principu 1 či podle principu 2. Poslední skupinou patřící do nepřímé řeči jsou případy, kdy není možné určit, zda se jedná o konjunktiv, nebo indikativ (S. Jäger (1971) tyto tvary nazývá *modusambivalente Formen*).

V některých případech je těžké určit, které věty obsahové lze považovat za nepřímou řeč a které ne. Ve shodě s předchozím výkladem řadím do nepřímé řeči všechny věty obsahové závislé na predikátech s významem „komunikování“ (tzn. *verba dicendi*) a dále věty obsahové závislé na některých predikátech s významem „(ne)vědění, poznání“, „hodnotící kvalifikace a citových stavů“ a „jistotní modality“. Konkrétně se jedná o tyto predikáty: *ahnen, keine Ahnung haben, annehmen, zu der Annahme*

verleiten, sich ausmalen, denken, deuten, sich einbilden, erfahren, erstaunlich finden, das Gefühl haben, glauben, grübeln, rätseln, sich (nicht) sicher sein, überzeugt sein, zur Überzeugung führen, zur Vermutung führen, eine Vorstellung haben.

Ostatní věty obsahové dělím do dvou skupin podle toho, zda je v nich čas volen podle principu 1 či podle principu 2. V případě shody indikativu s konjunktivem řadím příslušné tvary vždy k indikativu, protože se nejedná o nepřímou řeč, a užití konjunktivu by zde tedy nebylo možné.

1. Martin Walser: Tod eines Kritikers

- Počet stran: 219
- Celkem vět obsahových závislých na větě řídící v minulém čase: 221
- Počet vět obsahových vyjadřujících současnost: 163
- Nepřímá řeč: 95 vět
- Ostatních vět obsahových: 68

*← 221
← 163
← 95
← 68*

Tabulka 1

NEPŘÍMÁ ŘEČ						OSTATNÍ	
Princip 3						Princip 1	Princip 2
Konj. I	Konj. II	Konj. II v náhr. fci	Indikativ Princip 1	Indikativ Princip 2	Nejasný modus		
79	0	3	1	5	7	4	64
84 %		3 %	1 %	5 %	7 %	6 %	94 %

2. Thomas Brussig: Helden wie wir

- Počet stran: 323
- Celkem vět obsahových závislých na větě řídicí v minulém čase: 182
- Počet vět obsahových vyjadřujících současnost: 165
- Nepřímá řeč: 94 vět
- Ostatních vět obsahových: 71

Tabulka 2

NEPŘÍMÁ ŘEČ						OSTATNÍ	
Princip 3						Princip 1	Princip 2
Konj. I	Konj. II	Konj. II v náhr. fci	Indikativ Princip 1	Indikativ Princip 2	Nejasný modus		
14	7	7	38	7	21	42	29
15 %	7,5 %	7,5 %	40,5 %	7,5 %	22 %	60 %	40 %

Tabulky 1 a 2 ukazují rozdíly v užívání jednotlivých principů v německých větách obsahových v jazyce spisovném a jazyce hovorovém.

Tabulka 1 ukazuje užívání principů ve větách obsahových převzatých z díla M. Walsera, tj. zhruba situaci v jazyce spisovném. Vidíme, že v nepřímé řeči tu převládá užití konjunktivu I, popř. konjunktivu II v náhradní funkci (87 % vět), indikativ tu tvoří pouhých 6 %. K tomu nutno dodat, že věty obsahové závislé na verbech dicendi jsou vždy v konjunktivu.

V ostatních větách obsahových pak výrazně převládá princip 2 (94 % vět).

Tabulka 2 ukazuje užívání principů ve větách obsahových převzatých z románu T. Brussiga, tj. situaci v jazyce hovorovém. V nepřímé řeči převládá indikativ (48 % vět) nad konjunktivem (30 % vět). Indikativ je často i ve větách obsahových závislých na

verbech dicendi. V indikativu v nepřímé řeči jasně převládá princip 1 (40,5 %) nad principem 2 (7,5 %). V případě konjunktivu v nepřímé řeči je vyrovnaný podíl konjunktivu I a konjunktivu II (15 %). Konjunktiv II byl však v polovině případů užit v náhradní funkci, dalo by se tedy říci, že celkově v těchto větách převládá konjunktiv I. To by se dalo vysvětlit tím, že v celém díle se velmi málo vyskytuje přímá řeč, ve většině případů jsou repliky součástí řeči vypravěče. Kdyby byl v románu imitován skutečně mluvený jazyk, podíl konjunktivu II by byl pravděpodobně vyšší.

V ostatních větách obsahových je podíl principu 1 a principu 2 přibližně 3:2. Ve větách obsahových závislých na predikátech s významem „(ne)vědění, poznání“ a „jistotní modality“ převládá princip 1, ve větách závislých na predikátech s významem „smyslového vnímání“ a „hodnotící kvalifikace“ je naproti tomu téměř výhradně princip 2. Tím lze vysvětlit poměrně vysoký podíl principu 2 i v jazyce hovorovém.

4 Srovnání češtiny s němčinou

4.1 Čas absolutní a čas relativní v češtině a v němčině

System slovesných časů v němčině je bohatší a složitější než v češtině. Oproti třem slovesným časům v češtině (préteritum, prézens, futurum) má němčina slovesných časů šest (plusquamperfektum, préteritum, perfektum, prézens, futurum I, futurum II).³⁹

4.1.1 Absolutní užití časů

Přítomnost se v češtině i v němčině vyjadřuje prézentem:

Während die Sekretärin abtrocknet und die Tassen auf das Tablett stellt, beobachtet sie Beyer. (Schulze, s. 132)

Zatímco sekretárka utírá hrnky a pokládá je na podnos, pozoruje Beyera. (Schulze - Zoubková, s. 128)

Budoucnost se v češtině i v němčině vyjadřuje futurem (v němčině tzv. futurem I) nebo prézentem (v češtině zejména u dokonavých sloves):⁴⁰

Ich werde ihm schreiben. (Schulze, s. 132)

Napišu mu. (Schulze - Zoubková, s. 128)

Minulost se v češtině vyjadřuje préteritem, v němčině plusquamperfektem (a), préteritem (b) či perfektem (c). Minulé časy v němčině nejsou zcela ekvivalentní, ale do češtiny se překládají všechny stejně, tj. pomocí českého préterita.

a) *Vielleicht war ich nur deshalb nach Frankfurt gekommen, um diesen Lockruf zu lernen. (Schulze, s. 140)*

Možná jsem přijela do Frankfurtu jenom proto, abych se naučila tohle volání. (Schulze - Zoubková, s. 135)

b) *Als mich Detlef heute morgen weckte, war ich hundemüde. (Schulze, s. 140)*

³⁹ V češtině jsou často funkce německých časů vyjadřovány videm. K tomu srov. J. Hník, 1976.

⁴⁰ Němčina má navíc ještě čas předbudoucí, neboli futurum II.

Když mě dnes ráno Detlef vzbudil, byla jsem k smrti unavená. (Schulze - Zoubková, s. 135)

c) *Die Schreibmaschine hat aufgehört zu surren. (Schulze, s. 130)*

Psací stroj přestal vrčet. (Schulze - Zoubková, s. 126)

4.1.2 Relativní užití časů

Relativních časů se v češtině i v němčině užívá ve vedlejších větách obsahových. Rozdíly v užití relativních časů v obou jazycích jsou zvláště patrné ve větách obsahových závislých na větě řídicí v minulém čase, proto se následující výklad bude týkat těchto vět.

V češtině se současnost vyjadřuje přítomem (a), předčasnost préteritem (b) a následnost futurem, resp. přítomem sloves dokonavých (c).⁴¹

a) *Pak jsem pochopil, že už nesmím dál mlčet. (Kundera, s. 153) Nikdy nepochyboval o tom, že je sledován. (Kundera, s. 11) Mirek se ho zeptal, kolik je mu dlužen. (Kundera, s. 15) Maminka mu vysvětlovala, že mladí lidé si mají vždycky hodně co říct. (Kundera, s. 49)*

b) *Pak jsem uviděl, co zvuk způsobilo. (Brussig – Zoubková, s. 208) Dozvěděl se, že invaze ruského vojska ji probudila k neobyčejnému životu. (Kundera, s. 12) Vysvětlila mu, že včera zemřel nějaký ruský státník. (Kundera, s. 10) Myslela jsem si, že se ti dva už dali někde cestou do řeči. (Schulze - Zoubková, s. 9)*

c) *Conny přesto jako první poznala, jak se to bude vyvíjet dál. (Schulze - Zoubková, s. 161) Řekl jsem, že ti pomůžu. (Schulze - Zoubková, s. 88) Smířila se s tím, že maminka u nich zůstane i v neděli. (Kundera, s. 34) A jak jsem mohl tušit, že se najednou celý národ NDR chopí mého zmateného zvolání „Německo!“ jako výzvy! (Brussig – Zoubková, s. 245) Řekl si s uspokojením, že bude mít pár týdnů volna. (Kundera, s. 10) Doufal, že Zdena na něho rychle zapomene. (Kundera, s. 18)*

---

⁴¹ V češtině tedy až na výjimky platí pouze princip I.

V němčině existují tři principy užití relativních časů.

V principu 1 se relativní časy vyjadřují stejně jako v češtině, tj. současnost se vyjadřuje přítomným (a), předčasnost jakýmkoli minulým časem (b) a následnost budoucím či přítomným (c). Tento princip je typický zvláště pro hovorový jazyk. V beletrii ho najdeme zejména v řeči postav.

- a) *Dann habe ich begriffen, dass ich nicht länger schweigen darf. (Kundera - Roth, s. 156)*
- b) *Dann erkannte ich, wodurch das Geräusch verursacht wurde. (Brussig, s. 272)*
- c) *Conny trotzdem als erste erkannte, wie alles kommen wird. (Schulze, s. 165) Ich habe gesagt, dass ich dir helfe. (Schulze, s. 93)*

V principu 2 se současnost vyjadřuje přítomným (a), předčasnost plusquamperfektem (b) a následnost formou *würde* + infinitiv nebo přítomným (c). Tento princip je typický pro spisovný jazyk. V beletrii ho najdeme převážně v řeči vypravěče.

- a) *Nie hatte er bezweifelt, dass er verfolgt wurde. (Kundera - Künzel, s. 11)*
- b) *Er erfuhr, dass die russische Armee diese Frau zu einem außergewöhnlichen Leben erweckt hatte. (Kundera - Roth, s. 14)*
- c) *Sie fand sich damit ab, dass die Mutter auch noch am Sonntag bei ihnen bleiben würde. (Kundera - Roth, s. 43) Und wie konnte ich ahnen, dass sich plötzlich die ganze Nation der DDR aufgerufen fühlte, meinen verwirrten Ruf nach „Deutschland!“ aufzugreifen. (Brussig, s. 322)*

V principu 3 se užívá místo indikativu konjunktivu. Tento princip platí pouze v nepřímé řeči. Základním modelem je zde konjunktiv I neboli konjunktiv nepřímé řeči, často ale bývá nahrazován konjunktivem II.

- a) Současnost vyjadřuje 1) konjunktiv přítomný (konj. I) nebo 2) konjunktiv přítomný (konj. II):
  - 1) *Mirek fragte, wieviel er ihm schulde. (Kundera - Künzel, s. 15)*
  - 2) *Die Mutter erklärte ihm, junge Leute hätten einander immer viel zu erzählen. (Kundera - Roth, s. 63)*
- b) Předčasnost vyjadřuje 1) konjunktiv perfekta (konj. I) nebo 2) konjunktiv plusquamperfekta (konj. II):
  - 1) *Sie erklärte ihm, dass tags zuvor irgendein russischer Staatsmann gestorben sei. (Kundera - Roth, s. 11)*

- 2) *Ich glaubte, die beiden hätten sich irgendwann mal unterhalten. (Schulze, s. 17)*
- c) Následnost vyjadřuje 1) konjunktiv futura či prézentu (konj. I) nebo 2) forma *würde* + infinitiv či konjunktiv préterita (konj. II):
- 1) *Er sagte sich zufrieden, er werde nun ein paar Wochen frei haben. (Kundera - Roth, s. 10)*
- 2) *Er hatte gehofft, dass auch Zdena ihn rasch und gern vergessen würde. (Kundera-Künzel, s. 19)*

Někdy bez náležitého kontextu není možné poznat, který princip mluvčí zvolil, a věta může být tedy dvojnásobná:

Hat sie es gestanden, dass sie Stasi war? (Schulze, s. 136)

Přiznala se, že dělala pro estébě? (Schulze - Zoubková, s. 131)

Přiznala se, že dělá pro estébě?

4.1.3 Shoda s absolutním časem, respektive dvojí časová platnost

Díky většímu množství různých prostředků je němčina lépe než čeština schopna odlišit absolutní a relativní časovou platnost vět obsahových. Ani v němčině však toto rozlišení není vždy jednoznačné, často je stejně jako v češtině možná dvojí interpretace jedné věty. Srov.:

Er sagte, dass er krank sei.

Řekl, že je nemocný. (Nevíme, zda je stále ještě nemocný.)

V němčině se častěji než v češtině relativní časy v obsahových větách shodují s časy absolutními. Proto také bývají často princip 1 a princip 2 kombinovány tak, aby věta obsahová vyjadřovala absolutní časové zařazení.

Danny sprach betont lässig, und ich dachte, dass man als Beifahrer immer in einer blöden Situation ist und das es auch für das Auto nicht gut war, wenn sie so abrupt schaltete. (Schulze, s. 200)

Danny mluvila okázale uvolněně a já si pomyslel, že člověk jako spolujezdec je vždycky v blbě situaci, a že to není dobrý ani pro auto, když tak prudce řadí.
(Schulze – Zoubková, s. 197)

Důsledkem toho je i fakt, že v beletrii se v řeči vypravěče většinou vyskytuje princip 2, protože celý děj je orientován do minulosti (a). V řeči postav se pak často vyskytuje princip 1, nejen proto, že je tento princip charakteristický pro hovorový jazyk, ale i proto, že časy volené podle principu 1 se mohou z perspektivy postav shodovat s časy absolutními (tzn. např. přezens nevyjadřuje jen současnost v minulosti, ale v rámci děje i skutečnou přítomnost) (b).⁴²

a) *Musil si přece za každou cenu dokázat, že to není jen slabost a bída, ale láska, co ho k ní víže!* (Kundera, s. 23)

Er hatte sich um jeden Preis beweisen müssen, dass nicht Schwäche und Elend ihn an sie banden, sondern die Liebe! (Kundera - Künzel, s. 28)

b) „Pochopila jsem, že si už nemáme co říct.“ (Kundera, s. 112)

„Mir ist klar geworden, dass wir uns nichts mehr zu sagen haben.“ (Kundera - Künzel, s. 138)

„Řekl jsi mu, že když tchýně nenajde klíč, musí prostě vylomit zámek?“ (Kundera, s. 118)

„Hast du ihm auch gesagt, dass er das Schloss aufbrechen soll, wenn die Schwiegermutter den Schlüssel nicht mehr findet?“ (Kundera - Künzel, s. 145)

Je důležité si uvědomit, že někdy užití absolutního, respektive relativního času ve větě obsahové může ovlivnit význam celého souvětí. Srov. následující příklady:

a) *Sie wusste, dass sie krank war.*

Věděla, že je nemocná. (Teď už není nemocná.)

b) *Sie wusste, dass sie krank ist.*

*Věděla, že je nemocná. (Je stále ještě nemocná.)*⁴³

---

⁴² O poznacích uvedených v tomto odstavci se odborná literatura nezmiňuje. K tomuto závěru jsem došla na základě excerpovaných vět, zvláště pak z německých překladů *Knihy smíchu a zapomnění* M. Kundery. Oba překladatelé zde v řeči vypravěče téměř důsledně uplatňují princip 2, v řeči postav pak princip 1. Jsem si však vědoma toho, že jsem pracovala s příliš malým korpusem na to, abych mohla vyvozovat obecně platné závěry. Pravdivost mé domněnky by proto ukázal až podrobnější výzkum, který by však byl nad rámec této diplomové práce.

⁴³ F. Štícha, 2003, s. 674.

V češtině se v některých případech (např. po slovesech smyslového vnímání či hodnotící kvalifikace) rovněž užívá absolutního času, není to však tak častý jev jako v němčině.

Vnímala, jak vedle ní ležel, co říkal. (Lustig, s. 72) To nebylo rozumné, že Markéta nechtěla už dát mamince dobrou noc. (Kundera, s. 47)

Obecné pravdy a skutečnosti nezávislé na čase bývají v obou jazycích většinou vyjádřeny gnómičným prázentem (a). Pokud je věta obsahová závislá na větě řídící v minulém čase, je v němčině možnost vyjádřit obecnou pravdu i prázentem (tzv. asimilace času, viz 3.1.2.1) (b).

Nevěděli, že když se slovo pyšný pronese patřičným způsobem, není už směšné, ale duchaplné a vznešené. (Kundera, s. 148) Třída celkem snadno pochopila, že obě dívky chtěly dát najevo: za první, že nosorožec má místo nosu roh; za druhé, že Ionescova hra je komická. (Kundera, s. 81) Chci tím říci, že ještě uprostřed předaleké dráhy svého panictví věděl, co to je být znuděn ženským tělem. (Kundera, s. 227)⁴⁴

- a) *Sie wussten nicht, dass das Wort stolz ... nicht mehr lächerlich, sondern geistvoll und erhaben ist. (Kundera - Roth, s. 187) Ich will damit sagen, dass er, gewissermaßen noch mitten in der Unschuld lebend, bereits wusste, was es heißt, des Frauenkörpers überdrüssig zu sein. (Kundera - Künzel, s. 284)*
- b) *Die Klasse konnte unschwer erkennen, was die zwei Mitschülerinnen zum Ausdruck bringen wollten: erstens, dass ein Nashorn statt der Nase ein Horn trug, und zweitens, dass Ionescos Stück komisch war. (Kundera – Künzel, s. 100) Damit will ich sagen, dass er mitten in seiner überlangen Laufbahn der Keuschheit bereits wusste, was es bedeutete, des weiblichen Körpers überdrüssig zu sein. (Kundera - Roth, s. 292)*

V případě následnosti k minulému ději je němčina na rozdíl od češtiny schopna vyjádřit, zda děj věty obsahové vyjadřuje skutečnou budoucnost, nebo pouze následnost. V češtině je následnost vyjádřena vždy futurem a z izolované věty nelze poznat, zda děj věty obsahové již nastal, nebo teprve nastane. Němčina je tuto informaci schopna

---

⁴⁴ Tato věta byla v mnou analyzovaných překladech Kunderova románu přeložena dvěma různými způsoby: V překladu P. Künzela je zachován prázent ve shodě s originálem (viz uvedený příklad (a)), v překladu S. Rothové je v důsledku asimilace času prázentem (viz uvedený příklad (b)).

vyjádřit: forma *würde* + infinitiv či préteritum (tj. princip 2) vyjadřují následnost, nikoli však skutečnou budoucnost (a), futurum I či prézens (tj. princip 1) pak vyjadřují absolutní budoucnost (b).⁴⁵

Smířila se s tím, že maminka u nich zůstane i v neděli. (Kundera, s. 34) Karel doufal, že se Evě podaří vytlačit bolavost lásky z Markétiny mysli. (Kundera, s. 46) Včera jsem se dověděl, že Bob dostane koncem roku nové auto.

- a) *Sie fand sich damit ab, dass die Mutter auch noch am Sonntag bei ihnen bleiben würde. (Kundera - Roth, s. 43) Karel hatte gehofft, dass es Eva gelingen würde, das Schmerzliche der Liebe aus Marketas Gedanken zu verdrängen. (Kundera - Roth, s. 58)*
- b) *Gestern erfuhr ich, dass Bob Ende dieses Jahres einen neuen Wagen bekommt. (Latzel, s. 136)*

---

⁴⁵ Srov. S. Latzel, 1977, s. 131 - 137.

4.2 Věty obsahové rozdělené podle významového typu nadřazeného predikátu

4.2.1 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „komunikování“

4.2.1.1 Obsahové věty oznamovací

Tyto věty obsahové tvoří v obou jazycích jádro nepřímé řeči. V češtině jsou tyto věty zpravidla v indikativu a uvozené spojkou *že* či tázacím výrazem.

Tvrdil, že vidí krásnou paní Noru. (Kundera, s. 56)

V němčině je možností vyjádření stejného obsahu mnohem více:

- a) Uvozená věta obsahová v indikativu, princip 1:

Er behauptete, dass er die schöne Frau Nora sieht.

- b) Uvozená věta obsahová v indikativu, princip 2:

Er behauptete, dass er die schöne Frau Nora sah.

- c) Uvozená věta obsahová v konjunktivu I:

Er behauptete, dass er die schöne Frau Nora sehe.

- d) Uvozená věta obsahová v konjunktivu II:

Er behauptete, dass er die schöne Frau Nora sähe.

- e) Neuvozená věta obsahová v konjunktivu I:

Er behauptete, er sehe die schöne Frau Nora. (Kundera - Künzel, s. 70)

- f) Neuvozená věta obsahová v konjunktivu II:

Er behauptete, er sähe die schöne Frau Nora.

- g) Infinitivní konstrukce:

Er behauptete, die schöne Frau Nora zu sehen. (Kundera - Roth, s. 72)

V němčině je na rozdíl od češtiny po některých predikátech (*behaupten, beschuldigen, gestehen, leugnen, schwören, vorwerfen* aj.) možná nominalizace formou infinitivu.

Ich darf von mir behaupten, durch ein ganzes Panzerregiment Geburtshilfe genossen zu haben. (Brussig, s. 5)

Mohu o sobě tvrdit, že mi při porodu asistoval celý tankový pluk. (Brussig – Zoubková, s. 7)

4.2.1.2 Obsahové věty tázací

V češtině jsou tyto věty obsahové uvozeny spojkami *jestli, zda, zdali, -li* či tázacím výrazem a jsou v indikativu.

Představ si, že se vůbec ještě nezeptal, co píšu. (Kundera, s. 112) Ptal jsem se, jestli je Friedrich s kocourem ještě venku. (Schulze – Zoubková, s. 285) Karel ji hned sám zahrnul srdečnými dotazy, co celé odpoledne dělala, jestli jí nebylo smutno a proč za nimi nepřišla. (Kundera, s. 49)

V němčině jsou tyto věty uvozeny spojkou *ob* či tázacím slovem a mohou být jak v indikativu (a čas může být zvolen buď podle principu 1 (a), nebo podle principu 2 (b)), tak v konjunktivu (c).

- a) *Er hat mich noch kein einziges Mal gefragt, was ich schreibe. (Kundera - Roth, s. 140)*
- b) *Ich fragte, ob Friedrich und sein Kater noch draußen waren. (Schulze, s. 285)*
- c) *Karel überhäufte sie sofort von sich aus mit herzlichen Fragen, was sie den ganzen Nachmittag gemacht habe, ob sie sich nicht traurig gefühlt habe und warum sie nicht schon früher gekommen sei. (Kundera - Roth, s. 63)*

4.2.1.3 Obsahové věty žádací

V češtině se v závislých větách žádacích užívá spojky *aby* a kondicionálu. Tím se liší od němčiny, ve které se v těchto větách užívá spojky *dass* a indikativu či konjunktivu (c), a tyto věty mají tedy stejnou strukturu jako závislé věty oznamovací. V případě indikativu může být čas volen jak podle principu 1 (a), tak podle principu 2 (b).

- a) *Přál jsem si, aby se Hanka probudila, usmála se a spala zas dál. (Schulze – Zoubková, s. 249)*
Ich wünschte mir, dass Hanni aufwacht, lächelt und weiterschläft. (Schulze, s. 250)
- b) *Chtěli, aby o nich věděl. (Kundera, s. 12)*
Sie wollten, dass er sie wahrnahm. (Kundera-Roth, s. 11)

c) *Prosil ho, aby přišel včas.*

Er bat ihn, dass er rechtzeitig komme. (Trost, s. 186)

Na rozdíl od češtiny mohou být závislé věty rozkazovací v němčině i neuvolené. V těchto případech se užívá konjunktivu I modálního slovesa *sollen, mögen* či *müssen*.

Er bat ihn, er möge rechtzeitig kommen.

Prosil ho, aby přišel včas.

V češtině i v němčině je v některých případech možná nominalizace formou infinitivu. V češtině je to pouze u sloves s významem „příkazu“ (*nařít, přikázat, rozkázat* aj.), v němčině je infinitivní konstrukce možná jak po slovesech s významem „příkazu“ (*anordnen, befehlen, verordnen* aj.) (a), tak i po slovesech s významem „prosby“ (*bitten, ersuchen* aj.) (b). Srov. následující příklady:

a) *Er hatte angeordnet, die Briefe zu vernichten. (Kaufmann, s. 178)*

Nařídil zničit ty dopisy.

b) *Eva hat sie gebeten, im Gegenzug einmal zu ihr zu Besuch zu kommen. (Kundera -Roth, s. 69)*

Eva ji požádala, aby přišla ona někdy na oplátku k ní. (Kundera, s. 54)

V obou jazycích mohou obsahové věty rozkazovací záviset i na verbech dicendi, která mohou implikovat význam „příkazu, prosby“. V němčině je v těchto případech nutné užití modálního slovesa *sollen, mögen* či *müssen*, které danou větu rozkazovací odliší od závislé věty oznamovací.

Ich sagte, dass sie diesen Trödelheini vor uns überholen und sich danach links halten solle. (Schulze, s. 199)

Řekl jsem, aby toho ploužila před námi konečně předjela a pak zůstala vlevo. (Schulze – Zoubková, s. 195)

V češtině je možná i stejná konstrukce jako v němčině, tj. spojka *že* + indikativ modálního slovesa *mít, muset*.

Řekl jsem, že má konečně předjet toho ploužila před námi a pak musí zůstat vlevo.

4.2.2 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „smyslového vnímání“

V češtině i v němčině bývají tyto věty uvozeny spojkami *že, jak*, resp. *dass, wie* či tázacím výrazem a jsou zpravidla v indikativu. V němčině se v těchto větách uplatňuje princip 2, tzn. současnost v minulosti se vyjadřuje préteritem a předčasnost plusquamperfektem.

Er sah im Rückspiegel, wie der Mann einstieg und den Wagen wendete. (Kundera, s. 18) Sie merkten jedoch bald, dass die Mutter ihnen eher aus Höflichkeit zuhörte und auf ihre Erzählungen mit Bemerkungen über ihren Pudel reagierte. (Kundera - Roth, s. 12)

V českých obsahových větách patřících do této skupiny se současnost v minulosti zpravidla vyjadřuje prézentem (a), ale někdy se uplatňuje i obdobný princip jako v němčině, tzn. je zde možné vyjádřit současnost v minulosti i pomocí préterita (b).

- a) *Viděl ve zpětném zrcátku, jak muž nasedá do auta a vůz se pak otáčí obloukem. (Kundera, s. 16) Brzy si však všimli, že maminka je poslouchá spíš ze zdvořilosti a že na jejich vyprávění navazuje poznámkou o svém pudlíkovi. (Kundera, s. 36)*
- b) *Sledovala, na co se hauptsturmführer ptal, jak střídal otázky, co si zapisoval. (Lustig, s. 21)*

V obou jazycích je po těchto predikátech možná nominalizace formou infinitivu, a to i pokud podměty věty řídicí a věty obsahové nejsou totožné.

Am Nachmittag sah ich Major Wunderlich telefonieren. (Brussig, s. 167)
Odpoledne jsem viděl majora Wunderlicha telefonovat.

Některé predikáty smyslového vnímání mohou mít i význam „(ne)vědění, poznání“. V němčině se ve větách obsahových závislých na těchto predikátech může kromě principu 2 (b) uplatňovat i princip 1 (a).

- a) *Und als er merkte, dass wir wieder zusammen sind... (Schulze, s. 117)*
A když viděl, že spolu zase chodíme... (Schulze – Zoubková, s. 112)
- b) *Sie hatte gesehen, wie höher gestellte Leute dank geringfügigster Bezichtigungen schnell Macht, Position, Beruf und Brot verloren. (Kundera - Künzel, s. 12)*

Viděla, jak lidé výše postavení než ona jsou díky sebemenšímu nařčení zbavováni moci, postavení, zaměstnání i chleba. (Kundera, s. 12)

Tato slovesa jsou schopna uvozovat i nepřímou řeč, proto je v nich v němčině možné užít i konjunktivu:

Dann hörte ich, er habe eine Wohnung und ziehe aus. (Schulze, s. 25)

Potom jsem zaslechla, že má byt a stěhuje se z hotelu do něj. (Schulze – Zoubková, s. 18)

4.2.3 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „(ne)vědění, poznání“

V češtině bývají tyto věty obsahové uvozeny spojkou *že* či tázacím výrazem a jsou zpravidla v indikativu. Současnost v minulosti se v těchto větách vyjadřuje přítomem, ve výjimečných případech i préteritem.⁴⁶

Myslela jsem, že ty už mě taky nechceš vidět. (Schulze - Zoubková, s. 82) A ten vůbec nevěděl, co se dole děje. (Schulze - Zoubková, s. 236)

Mirek si náhle uvědomil, že dva kroky vedle něho stojí muž. (Kundera, s. 13)

Nikdo nevěděl lépe než Markéta, jak je to smutné, být tím lepším. (Kundera, s. 43) Karel věděl, že hned za ním jde Markéta, a tušil, že bude ve večerních šatech, což v jejich společné řeči znamenalo, že bude mít jen korále kolem krku a kolem pasu rudou sametovou šerpu. (Kundera, s. 50)

Vždycky si myslel, že je Zdena tak zuřivě věrná straně, protože je politický fanatik. (Kundera, s. 22) Karel usoudil, že si z něj někdo dělá blázny. (Kundera, s. 40) Hlavou mu proletěla myšlenka, že krása je jiskra. (Kundera, s. 58)

Myslel jsem, že ji zvou k pohovoru do nějaké firmy. (Schulze - Zoubková, s. 35)

V němčině se v těchto větách obsahových uplatňují všechny tři principy.

Princip 1 je typický zvláště pro hovorový jazyk.

Ich dachte schon, du willst auch nichts mehr von mir wissen. (Schulze, s. 87)

Und der wusste überhaupt nicht, was da läuft. (Schulze, s. 238)

---

⁴⁶ Viz kapitolu 2.2.3.

Princip 2 je příznačný pro spisovný jazyk, ale uplatňuje se nezřídka i v jazyce hovorovém.

Mirek wurde sich plötzlich bewusst, dass zwei Schritte von ihm entfernt ein Mann stand. (Kundera - Roth, s. 14) Niemand wusste besser als Marketa, wie traurig es war, die Bessere zu sein. (Kundera - Roth, s. 54) Karel wusste, dass direkt hinter ihr Marketa kam und ahnte, dass sie im Abendkleid war, was in der gemeinsamen Sprache der drei bedeutete, dass sie nur gerade eine Korallenkette um den Hals und eine rote Samtschärpe trug. (Kundera - Roth, s. 63)

Princip 3, tj. konjunktiv se používá v nepřímé řeči, která v těchto případech vyjadřuje nejčastěji domněnku. Ve spisovném jazyce je to zpravidla konjunktiv I (a), v hovorovém jazyce pak konjunktiv II (b).

- a) *Er hatte stets gemeint, Zdena hänge der Partei deshalb in so wilder Treue an, weil sie zu den politischen Fanatikerinnen gehöre. (Kundera - Künzel, s. 24) Karel vermutete, jemand halte ihn zum Narren. (Kundera - Roth, s. 50) Ihm kam der Gedanke, dass Schönheit ein Funke sei. (Kundera - Künzel, s. 75)*
- b) *Ich dachte, sie hätte einen Termin für ein Bewerbungsgespräch. (Schulze, s. 41)*

V obou jazycích lze (v případě shodných podmětů věty hlavní a vedlejší) některé věty obsahové závislé na těchto predikátech nominalizovat formou infinitivu. Jedná se např. o predikáty typu *rozhodnout se (sich entscheiden, beschließen), usmyslit si (sich vornehmen), plánovat (planen)* aj.

*Er hat sich entschieden, mich morgen zu besuchen.
Rohodl se mě zítra navštívit.*

V němčině je na rozdíl od češtiny nominalizace formou infinitivu možná i po predikátech typu *denken, glauben, überlegen, hoffen, das Gefühl haben* aj. Srov.:

Sie hatten das Gefühl gehabt, den Gestalten heroischer Gemälde zu gleichen. (Kundera - Künzel, s. 26)
Měli pocit, že se podobají postavám z hrdinských obrazů. (Kundera, s. 23)
Ich überlegte gerade, mich in das Nachbarbett zu legen. (Schulze, s. 135)
Zrovna jsem uvažovala, že si lehnu do vedlejší postele. (Schulze – Zoubková, s. 130)

4.2.4 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „hodnotící kvalifikace a citových stavů“

Po predikátech s významem „hodnotící kvalifikace“ bývá v obou jazycích čas volen z hlediska mluvčího, tzn. užívá se zde času absolutního.

Nejhorší bylo, že jsem ji přesto chtěl. (Schulze – Zoubková, s. 257)

Das schlimmste war, ich wollte sie trotzdem. (Schulze, s. 257)

Pokud je však konatel hodnocení ve větě vyjádřen (např. osobním zájmenem v dativu), může se užit jak času absolutního, tak času relativního (v němčině tedy jak principu 2, tak i principu 1).

Bylo mi trapné, že jsem s pitím nemohl / že s pitím nemůžu přestat.

Mir war peinlich, dass ich mit dem Saufen nicht aufhören konnte / kann. (hortkind.de)

Po predikátech s významem „citových stavů“ může být opět v obou jazycích čas relativní i čas absolutní (v němčině tedy princip 1 i princip 2).

Už měl toho dost, jak se svět baví televizními záběry kilometrových kolon aut na hranici Čech a Západního Německa. (Brussig – Zoubková, s. 8) (Možné by bylo i bavit.)

Er war es leid, dass sich die Welt an Fernseh Bildern von kilometerlangen Autoschlangen an der tschechisch-westdeutschen Grenze ergötzen konnte. (Brussig, s. 7) (Možné by bylo i kann.)

Predikáty patřící do této skupiny jsou schopny uvozovat i nepřímou řeč, proto po nich v němčině může být i věta obsahová v konjunktivu (princip 3).

Seine Hauptsorge war, er könne den Anschluss an die Entwicklung verlieren. (Kaufmann, s. 145)

V případě shodných podmětů věty řídicí a věty obsahové je v češtině i v němčině možná nominalizace formou infinitivu.

Bylo (ne)správné, (ne)rozumné, divné, zvláštní, pošetilé jednat tímto způsobem.

Es war (nicht) richtig, (nicht) vernünftig, merkwürdig, seltsam, töricht, auf solche Weise zu handeln. (Štícha, s. 668)

4.2.5 Obsahové věty s nadřazeným predikátem s významem „jistotní a voluntativní modality“

4.2.5.1 Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „jistotní modality“

V obou jazycích jsou věty obsahové vyjadřující jistotní modalitu uvozené spojkou *že*, respektive *dass*.

V češtině může být v těchto větách místo času relativního (a) v některých případech i čas absolutní (b).

- a) *Byl jsem si jistý, že mě už nic nemůže vyvést z konceptu. (Brussig – Zoubková, s. 64) Kdykoliv jsem s ním měl něco do činění, bylo mi jasné, že nejsem u pravé estébé. (Brussig – Zoubková, s. 120) Nikdy nepochyboval o tom, že je sledován. (Kundera, s. 11) Od toho okamžiku jsem byl přesvědčen, že jen západní elektřina má stabilní střídavé napětí, precizních 50 herců. (Brussig – Zoubková, s. 133)*
- b) *Byl jsem přesvědčený, že na mě byl pečlivě připravený jako na přednášku. (Schulze – Zoubková, s. 100)*

V němčině může být čas vět obsahových vyjadřujících jistotní modalitu volen podle všech tří principů. Princip 1 (a) se uplatňuje především v jazyce hovorovém, princip 2 (b) v jazyce spisovném a princip 3 (c) v nepřímé řeči, zejména pak v jazyce spisovném.

- a) *Ich war sicher, dass mich nichts mehr aus dem Gleichgewicht bringt. (Brussig, s. 81) Wann immer ich mit ihm zu tun hatte, war mir klar, dass ich nicht bei der echten Stasi bin. (Brussig, s. 155)*
- b) *Nie hatte er daran gezweifelt, dass er überwacht wurde. (Kundera - Roth, s. 13) Ich war davon überzeugt, dass er für mich präpariert war wie für einen Vortrag. (Schulze, s. 105)*
- c) *Von Stund an war ich davon überzeugt, nur der Weststrom liefere eine stabile Wechselspannung von präzise 50 Hz. (Brussig, s. 172)*

4.2.5.2 Věty obsahové s nadřazeným predikátem s významem „voluntativní modality“

Věty obsahové vyjadřující voluntativní modalitu jsou v češtině uvozeny spojkou *aby* a jsou vždy v kondicionálu. V němčině jsou tyto věty uvozeny spojkou *dass* a jsou na rozdíl od češtiny zpravidla v indikativu. Tempus bývá volen podle principu 2 (a), v hovorovém jazyce je možný i princip 1 (b).

Bylo nutné, abychom cenu zaplatili.

Bylo nutné, aby i široká veřejnost v Sasku pocítila...

- a) *Es war nötig, dass wir den Preis bezahlten. (www.seinetoechter.de)*
- b) *Es war notwendig, dass auch die breite Öffentlichkeit in Sachsen deutlich verspüren kann... (www.dietmar-pellmann.de)*

V obou jazycích je po výrazech voluntativní modality v případě stejných podmětů věty řídicí a věty obsahové obvyklá nominalizace formou infinitivu.

Bylo nutné zničit svět...

Es war notwendig, die Welt zu vernichten, um sie zu retten. (www.ofdb.de)

4.3 Nepřímá řeč

V češtině i v němčině je nepřímá řeč formálně určována uvozovacím slovesem, formou vedlejší věty a změnou gramatické osoby. V němčině existuje navíc další formální prostředek – konjunktiv nepřímé řeči. Do češtiny se konjunktiv překládá pomocí indikativu (a) a naopak česká nepřímá řeč může být do němčiny přeložena pomocí konjunktivu (b).

- a) *Ich fragte Martin und Pit, wie sie denn darauf gekommen seien und woher überhaupt das Geld stamme und wie sie sich das vorstellten. (Schulze, s. 15)*
→ *Zeptala jsem se Martina a Pita, jak na tohle přišli a kde vzali peníze a jak si to vlastně představují. (Schulze – Zoubková, s. 7)*
Ich dachte schon, ein Verwandter von Ihnen wär eingezogen. (Schulze, s. 284)
→ *Už jsem myslela, že se sem nastěhoval nějaký váš příbuzný. (Schulze – Zoubková, s. 284)*
- b) *Prohlásil, že ji znal velmi povrchně. (Kundera, s. 18)*
→ *Er erklärte, er habe sie nur sehr oberflächlich gekannt. (Kundera - Roth, s. 21)*
Napsal jsi mi, že jsem tvoje spolubojovnice, vzpomínáš? (Kundera, s. 23)
→ *Du hast mir geschrieben, ich sei deine Kampfgefährtin, erinnerst du dich? (Kundera - Roth, s. 28)*

Konjunktiv v nepřímé řeči v němčině není většinou závazný. Často tu bývá stejně jako v češtině indikativ.

Lydia sagte, dass sie Babs versteht. (Schulze, s. 192) *Maik meinte bloß, dass er doch sein Radio anmachen soll. (Schulze, s. 267)*

4.3.1 Vyjádření stanoviska mluvčího

Čeština na rozdíl od němčiny nemá speciální slovesný způsob na vyjádření stanoviska mluvčího k reprodukovanému sdělení. V němčině může mluvčí svůj postoj vyjadřovat rozdílným užitím indikativu, konjunktivu I a konjunktivu II:

Užitím indikativu mluvčí naznačuje, že se s reprodukováným výrokiem ztotožňuje, že jej sám považuje za pravdivý. Tyto věty často zobrazují objektivní realitu.

Er musste gehört haben, dass ich arbeitslos war. (Schulze, s. 102)

Musel se doslechnout, že jsem nezaměstnaný. (Schulze – Zoubková, s. 97)

Pomocí konjunktivu I mluvčí naznačuje, že pouze zprostředkovává cizí výrok, a neručí tedy za jeho pravdivost:

Erika sagte, dass Harry gekündigt habe, aber hierbleibe. (Schulze, s. 26)

Erika řekla, že se Harry z hotelu odhlásil, ale zůstává tady. (Schulze – Zoubková, s. 19)

Užitím konjunktivu II může mluvčí vyjádřit svou skepsi, naznačit, že pochybuje o pravdivosti výroku, který reprodukuje:

Ich sagte, das sei mein Bett, er sagte, es wäre seins. (Brussig, s. 49)

Řekl jsem, že je to moje postel, on řekl, že je jeho. (Brussig – Zoubková, s. 40)

Ve staré češtině se k vyjádření nezaručené či falešné zprávy užívalo vět s kondicionálem a se spojkou *jako* nebo *že* (J. Bauer, 1965, s. 61), tzn. kondicionál se užíval ve stejné funkci jako německý konjunktiv.⁴⁷

Našeptávali mu, jako by ho všichni zradili. (Bauer, s. 61)

Povídalo se, že by se blížil nepřítel. (Bauer, s. 61)

V moderní češtině kondicionál tuto funkci ztratil. Chce-li mluvčí vyjádřit, že reprodukuje cizí výrok, jehož pravdivost není zaručena či o jehož pravdivosti sám pochybuje, může užít příslovce *prý*.

Řekla, že je prý od něj velkorysý, když se v tom vedru chystá vzpírat s těžkými kufry kvůli Jackie Collinové, kterou – jak mnohokrát prohlásil – bytostně nesnáší. (Viewegh, s. 21)

---

⁴⁷ Srov. P. Karlík: *Má čeština konjunktiv?*, 1982.

4.3.2 Nepřímá řeč zahrnující více vět

Příslovce *prý* se v češtině užívá také v případě, když chce mluvčí naznačit, že jde o pokračování nepřímé řeči i po koncové pauze. V němčině tuto funkci plní konjunktiv.

Řekla, že mě vůbec nepoznává, že nemůže uvěřit, že zrovna já dokážu něco takovýho vypustit z úst. Je prý úplně konsternovaná. (Schulze – Zoubková, s. 199)

Sie sagte, dass sie mich gar nicht wiedererkenne, dass sie gar nicht glauben könne, dass so etwas aus meinem Mund komme. Sie sei völlig fassungslos. (Schulze, s. 203)

Pokud se nepřímá řeč skládá ze dvou či více vět hlavních nebo vedlejších, lze v obou jazycích rozlišit faktickou nepřímou řeč od případného vnějšího komentáře mluvčího. V češtině naznačuje relativní čas nepřímou řeč (a) a absolutní čas komentář mluvčího (b), v němčině signalizuje nepřímou řeč konjunktiv (a) a indikativ pak komentář mluvčího (b).

- a) *Načež matka odpověděla, že ví, co dělá, protože ona je tu lékařka. (Brussig – Zoubková, s. 20)*

Worauf sie meinte, dass sie schon wisse, was zu tun sei, schließlich sei sie hier die Ärztin. (Brussig, s. 23)

- b) *Načež matka odpověděla, že ví, co dělá, koneckonců ona tu byla lékařka.*

Worauf sie meinte, dass sie schon wisse, was zu tun sei, schließlich war sie hier die Ärztin.

5 Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala relativními časy ve vedlejších větách obsahových v češtině a v němčině z konfrontačního hlediska.

V první kapitole jsem se věnovala problematice relativních časů v češtině, ve druhé kapitole pak téže problematice v němčině. Ve třetí kapitole jsem se zabývala shodami a rozdíly v užívání relativních časů v obou jazycích.

5.1 Shrnutí teoretických poznatků

V češtině i v němčině rozeznáváme tzv. časy absolutní (základní) a časy relativní. Absolutní čas vyjadřuje přítomnost, minulost či budoucnost vzhledem k okamžiku promluvy. Relativní čas vyjadřuje současnost, předčasnost či následnost vzhledem k ději věty řídící.

Relativní časy se vyskytují ve vedlejších větách obsahových, tj. větách, které vyjadřují obsah vědomí, myšlení a sdělování (I. Poldauf; K. Šprunk, 1968, s. 333).

V češtině se současnost vyjadřuje přítomkem, předčasnost préteritem a následnost futurem, resp. přítomkem sloves dokonavých, a to bez ohledu na čas věty řídící. V některých případech lze současnost v minulosti vyjádřit i préteritem. Je to zejména po predikátech s významem „smyslového vnímání“, „hodnotící kvalifikace a citových stavů“, „jistotní modality“ a výjimečně i po predikátech s významem „(ne)vědění, poznání“.

V němčině existují tři principy užívání relativních časů. V principu 1 se relativní časy vyjadřují stejně jako v češtině, tj. současnost se vyjadřuje přítomkem, předčasnost jakýmkoli minulým časem a následnost futurem či přítomkem. V principu 2 dochází k časové souslednosti, tj. současnost v minulosti vyjadřuje préteritem, předčasnost plusquamperfektum a následnost forma *würde* + infinitiv či préteritem. Princip 3 se uplatňuje v nepřímé řeči a užívá se v něm konjunktivu I, popř. konjunktivu II.

Volba určitého principu je záležitostí zčásti stylistickou, zčásti sémantickou. Princip 1 je typický pro hovorový jazyk, princip 2 pro jazyk spisovný. V němčině je však také patrná tendence k tomu, aby se časy ve větách obsahových shodovaly s časy absolutními, proto mohou být oba principy kombinovány tak, aby bylo vyjádřeno absolutní časové zařazení. Důsledkem toho je i fakt, že v beletrii se v řeči vypravěče

většinou vyskytuje princip 2, protože celý děj je orientován do minulosti. V řeči postav se pak často vyskytuje princip 1, nejen proto, že je tento princip charakteristický pro hovorový jazyk, ale i proto, že časy volené podle principu 1 se mohou z perspektivy postav shodovat s časy absolutními.

V nepřímé řeči se v němčině užívá buď konjunktivu (princip 3), nebo indikativu. V případě indikativu může být ponechán gramatický čas řeči přímé (princip 1) nebo může být čas zvolen z pozice mluvčího (princip 2). Užitím indikativu, konjunktivu I či konjunktivu II může dát mluvčí v některých případech najevo i své stanovisko ke sdělovanému obsahu.

Ve větách obsahových, které nejsou nepřímou řečí, bývá ve spisovné němčině na rozdíl od češtiny čas volen většinou podle principu 2. V případě vět obsahových uvozených predikáty s významem „smyslového vnímání“ je v němčině princip 2 jediný možný, a to jak v jazyce spisovném, tak v jazyce hovorovém.

V češtině i v němčině lze některé věty obsahové nominalizovat formou infinitivu. V němčině je tato nominalizace častější než v češtině a je také možná po vyšším počtu druhů predikátu.

5.2 Statistické vyhodnocení

U dvou děl současné německé beletrie jsem provedla statistické vyhodnocení užívání jednotlivých principů v německých obsahových větách závislých na větě řídicí v minulém čase. Román Martina Walsera *Tod eines Kritikers* jsem vybrala jako zástupce jazyka spisovného, román Thomase Brussiga *Helden wie wir* jako ukázkou jazyka hovorového. Cílem tohoto statistického vyhodnocení byla demonstrace a ověření teoretických závěrů na příkladech z praxe.

V díle M. Walsera v nepřímé řeči převládá konjunktiv I (84 %), v ostatních větách obsahových pak výrazně převládá princip 2 (94 %) nad principem 1. Walserův román je psán spisovným jazykem, jedná se však o jazyk literární, nikoli o jazyk běžně mluvený. Výsledky statistického vyhodnocení by tedy v tomto případě měly být přínosné zvláště pro překladatele krásné literatury.

V díle T. Brussiga v nepřímé řeči převládá indikativ (48 %) nad konjunktivem (30 %). V případě indikativu nepřímé řeči je mnohem častější princip 1 (40,5 %) než princip 2 (7,5 %). V ostatních větách obsahových převládá, ovšem ne nijak výrazně, princip 1

(60 %) nad principem 2 (40 %). Brussigův román je psán hovorovým jazykem, je tedy odrazem jazyka běžně mluveného. Výsledky statistického vyhodnocení tohoto díla dokládají, že v běžně mluvené němčině do nepřímé řeči silně proniká indikativ, obzvláště princip 1. V ostatních větách obsahových pak sice rovněž převládá princip 1, podíl principu 2 je však i v této jazykové rovině vysoký.

Z uvedených výsledků statistického vyhodnocení obou děl lze vyvodit následující závěry:

1. Základním modem nepřímé řeči v psaném spisovném jazyce je konjunktiv I (popř. konjunktiv II v náhradní funkci).
2. V jazyce běžně mluveném je v nepřímé řeči častější indikativ, popř. konjunktiv II.
3. V beletrii, která je psána spisovným jazykem, je ve větách obsahových, které nejsou nepřímou řečí, základním principem volby gramatického času ve většině případů princip 2. Pouze v řeči postav se ve větší míře vyskytuje i princip 1.
4. V beletrii, která je psána hovorovým jazykem, je ve větách obsahových obvyklý princip 1. Vysoký podíl zde však má i princip 2, protože po některých uvozujících predikátech je tento princip jediný možný (zejména po predikátech s významem „smyslového vnímání“).

5.3 Doporučení pro učitele němčiny a překladatele

Důležitým faktem, na který upozorňuje má diplomová práce, je existence principu 2 v německých obsahových větách.

Učitelé němčiny by výklad a procvičování principu 2 měli zařadit do výuky. V současné době však mají poněkud ztíženou situaci, protože v učebnicích němčiny se o tomto principu vůbec nemluví. Jistou pomůckou by zde mohlo být srovnání s angličtinou, ve které v obsahových větách dochází k časové souslednosti, tzn. gramatický čas je volen obdobně jako v německém principu 2. Učitelé by však žáky měli upozornit na to, že v němčině existuje i princip 1, ve kterém je gramatický čas volen stejně jako v češtině. Na konkrétních příkladech by pak měli žákům ukázat, kdy se používá princip 1 (např. k vyjádření obecných pravd), kdy princip 2 (např. po predikátech s významem „smyslového vnímání“) a kdy je možné užití obou principů (např. po predikátech s významem „(ne)vědění, poznání“).

Procvičování principu 3 není podle mého názoru pro školní praxi tak důležité jako procvičování principu 2. Výklad o konjunktivu nepřímé řeči bych doporučovala až ve výuce pokročilých žáků a větší důraz bych kladla spíše na receptivní znalost pravidel užívání principu 3, aby žáci konjunktivním tvarům rozuměli, pokud by se s nimi setkali v německém textu. Vycházela bych ze skutečnosti, že v nepřímé řeči lze ve spisovném (zvláště pak mluveném) jazyce užít i indikativu, a to především principu 1, který je žákům díky srovnatelnosti s češtinou blízký. Učitelům bych tedy doporučila pouze zmínit časté užívání konjunktivu nepřímé řeči v publicistickém stylu a ukázat ho žákům na příkladech z německého tisku.

Znalost užívání tří německých principů, zvláště pak principu 2, je nesmírně důležitá i pro překladatele. Při překladu německých obsahových vět do češtiny musí překladatel velmi pozorně sledovat, kterého principu bylo v dané větě užito. Nebezpečí interference hrozí zejména v případě principu 2, kdy by překladatel mohl německé préteritum chybně přeložit českým préteritem a ne prezentem, který by byl v tomto případě na místě. Při překladu do němčiny by měl český překladatel rovněž ve velké míře užívat principu 2, který je ve spisovném literárním jazyce principem prestižním. Důležité je rozlišovat mezi řečí vypravěče, ve které převládá princip 2, a řečí postav, ve které je naopak častější princip 1. Při překladu české nepřímé řeči do němčiny by měl překladatel ve spisovném jazyce aspoň v některých případech užívat konjunktivu I, v jazyce hovorovém pak spíše indikativu, principu 1, popř. konjunktivu II (např. po slovesech s významem domněnky).

Ve své diplomové práci jsem se pokusila pojmout problematiku relativních časů v češtině a v němčině z konfrontačního hlediska. Srovnáním češtiny s němčinou jsem upozornila na důležitý fakt, že v němčině se relativních časů ve větách obsahových neužívá vždy podle stejných zásad jako v češtině. Tato problematika by si jistě zasloužila větší pozornosti v odborné literatuře a také zařazení do učebnic němčiny pro Čechy.

6 Resümee

In meiner Diplomarbeit habe ich mich mit den relativen Zeiten in den tschechischen und deutschen Inhaltssätzen aus kontrastiver Sicht beschäftigt.

Im ersten Kapitel wurden die relativen Zeiten im Tschechischen, im zweiten die relativen Zeiten im Deutschen untersucht. Das dritte Kapitel wurde dem Vergleich der relativen Zeiten in beiden Sprachen gewidmet.

Sowohl im Tschechischen als auch im Deutschen unterscheidet man so genannte absolute und relative Zeiten. Die absolute Zeit drückt die Gegenwart, Vergangenheit oder Zukunft im Redemoment aus. Die relative Zeit drückt die Gleich-, Vor- oder Nachzeitigkeit in Bezug auf die Zeit der Handlung des übergeordneten Satzes aus.

Die relativen Zeiten kommen in den Inhaltssätzen vor, d. h. in den Gliedsätzen, die den Inhalt eines geistigen Vorgangs (Geschehens oder Handelns) ausdrücken. (H. Sitta, 1971, s. 18)

Im Tschechischen wird die Gleichzeitigkeit mittels des Präsens, die Vorzeitigkeit mittels des Präteritums und die Nachzeitigkeit mittels des Futurs bzw. des Präsens der perfektiven Verben ausgedrückt. In einigen Fällen kann man die Gleichzeitigkeit in der Vergangenheit auch durch das Präteritum ausdrücken, z. B. nach den Prädikaten mit der Bedeutung der „Wahrnehmung“, der „Bewertung und Gefühlszustände“, der „Sicherheitsmodalität“ und ausnahmsweise auch nach den Prädikaten mit der Bedeutung des „Wissens und Denkens“.

Im Deutschen gibt es drei Prinzipien, nach denen die relativen Zeiten in den Inhaltssätzen gebraucht werden. Im Prinzip 1 werden die relativen Zeiten gleich wie im Tschechischen ausgedrückt: die Gleichzeitigkeit wird durch das Präsens, die Vorzeitigkeit durch ein Vergangenheitstempus und die Nachzeitigkeit durch das Futur oder das Präsens ausgedrückt. Im Prinzip 2 kommt es zu einer Tempusverschiebung: die Gleichzeitigkeit in der Vergangenheit wird mit Hilfe des Präteritums, die Vorzeitigkeit durch das Plusquamperfekt und die Nachzeitigkeit mit Hilfe der Form *würde* + Infinitiv oder durch das Präteritum ausgedrückt. Im Prinzip 3, das nur in der indirekten Rede vorkommt, wird der Konjunktiv I bzw. Konjunktiv II gebraucht.

Die Wahl eines bestimmten Prinzips ist teilweise stilistisch, teilweise semantisch bedingt. Das Prinzip 1 ist für die Umgangssprache, das Prinzip 2 für das Hochdeutsche

charakteristisch. Im Deutschen gibt es jedoch auch eine Tendenz dazu, durch die Inhaltssätze die absolute temporale Einordnung auszudrücken, und danach können dann die beiden Prinzipien (1 und 2) kombiniert werden. Davon ergibt sich auch die Tatsache, dass in der Erzáhlersprache der Belletristik meistens das Prinzip 2 vorkommt, weil die Handlung in die Vergangenheit orientiert wird. In der Figurensprache kommt dann sehr oft das Prinzip 1 vor, nicht nur deshalb, weil dieses Prinzip für die Umgangssprache charakteristisch ist, sondern auch darum, dass sich die nach dem Prinzip 1 gewählten Zeiten aus der Perspektive der Figuren mit den absoluten Zeiten decken können.

In der indirekten Rede wird im Deutschen entweder der Konjunktiv (Prinzip 3), oder der Indikativ gebraucht. Im Indikativ wird das Tempus oft aus der Sicht des Sprechers 1 (des Autors der direkten Rede), also nach dem Prinzip 1 gewählt. Es kann jedoch auch aus der Sicht des Sprechers 2 (des Autors der indirekten Rede), also nach dem Prinzip 2 gewählt werden. Durch den Gebrauch des Indikativs, Konjunktivs I oder Konjunktivs II kann der Sprecher in bestimmten Fällen auch seine Einstellung zum Inhalt der Mitteilung zum Ausdruck bringen.

In den Inhaltssätzen, die keine indirekte Rede ausdrücken, wird im Hochdeutschen im Unterschied zum Tschechischen das Tempus meistens nach dem Prinzip 2 gewählt. Nach den Prädikaten mit der Bedeutung der „Wahrnehmung“ ist sowohl im Hochdeutschen als auch in der Umgangssprache nur das Prinzip 2 möglich.

Sowohl im Tschechischen als auch im Deutschen kann man einige Inhaltssätze in Form einer Infinitivkonstruktion nominalisieren. Im Deutschen kommen die satzwertigen Infinitive häufiger und nach mehr Prädikatsarten vor als im Tschechischen.

Bei zwei Werken der gegenwärtigen deutschen Literatur habe ich eine statistische Auswertung durchgeführt, in der ich den Gebrauch von einzelnen Prinzipien in den deutschen Inhaltssätzen untersucht habe. Den Roman *Tod eines Kritikers* von Martin Walser habe ich als einen Vertreter des Hochdeutschen, den Roman *Helden wie wir* von Thomas Brussig als einen Vertreter der Umgangssprache ausgewählt.

Im Roman *Tod eines Kritikers* wiegt in der indirekten Rede der Konjunktiv I vor (84 %), in anderen Inhaltssätzen wiegt wesentlich das Prinzip 2 vor (94 %). Walsers Roman ist in der Hochsprache geschrieben, es handelt sich jedoch um eine literarische Sprache, also keine alltäglich gesprochene Sprache. Die Ergebnisse der statistischen Auswertung sollten in diesem Fall also vor allem für Übersetzer der schöngeistigen Literatur von Nutzen sein.

Im Roman *Helden wie wir* wiegt in der indirekten Rede der Indikativ (48 %) über dem Konjunktiv (30 %) vor. Im Indikativ der indirekten Rede ist das Prinzip 1 (40,5 %) viel häufiger als das Prinzip 2 (7,5 %). Auch bei anderen Inhaltssätzen gibt es mehrere Belege für das Prinzip 1 (60 %) als für das Prinzip 2 (40 %), der Unterschied ist jedoch nicht so hoch. Brussigs Roman ist in der Umgangssprache geschrieben, er spiegelt also eine alltäglich gesprochene Sprache wider. Die Ergebnisse der statistischen Auswertung dieses Werks belegen, dass sich im alltäglich gesprochenen Deutsch in der indirekten Rede der Indikativ durchsetzt, vor allem das Prinzip 1. In anderen Inhaltssätzen wiegt zwar auch das Prinzip I vor, der Anteil vom Prinzip 2 ist jedoch auch in dieser Sprachebene ziemlich hoch.

Aus den angeführten Ergebnissen der statistischen Auswertung der beiden Werke kann man Folgendes schlussfolgern:

1. Der Normalmodus der indirekten Rede im geschriebenen Hochdeutsch ist Konjunktiv I (bzw. Konjunktiv II in Ersatzfunktion).
2. In der alltäglich gesprochenen Sprache ist in der indirekten Rede der Indikativ, bzw. Konjunktiv II häufiger.
3. In der im Hochdeutsch geschriebenen Literatur kommt in den Inhaltssätzen, die keine indirekte Rede ausdrücken, meistens das Prinzip 2 vor. Nur in der Figurensprache kommt in einem größeren Maße auch das Prinzip 1 vor.
4. In der Literatur, die in der Umgangssprache geschrieben ist, ist in den Inhaltssätzen das Prinzip 1 üblich. Einen hohen Anteil nimmt hier jedoch auch das Prinzip 2 an, denn nach einigen einleitenden Prädikaten ist nur dieses Prinzip möglich (vor allem nach den Prädikaten mit der Bedeutung der „Wahrnehmung“).

Das Thema der relativen Zeiten aus kontrastiver Sicht habe ich mir vor allem aus dem Grund seiner Wichtigkeit für die Sprachpraxis ausgewählt. Mit diesem Thema hat sich bisher weder die Fachliteratur hinreichend beschäftigt, noch wird es in Deutschlehrbüchern erwähnt. Das System der relativen Zeiten im Deutschen ist dabei ziemlich einzigartig und von anderen Sprachen unterschiedlich. Es stimmt zwar, dass die einzelnen Prinzipien eine Analogie in anderen Sprachen haben (z. B. das deutsche Prinzip 1 entspricht dem tschechischen Prinzip und das deutsche Prinzip 2 ist mit dem Prinzip vergleichbar, das in anderen germanischen Sprachen gilt), in keiner Sprache werden aber, soweit ich weiß, alle drei Prinzipien zugleich gebraucht. In manchen

Fällen ist es im Deutschen nicht möglich, ein beliebiges Prinzip zu wählen, oft ist nur eines davon möglich. Deswegen ist es sehr wichtig, dass vor allem Deutschlehrer und Übersetzer die Regel des Gebrauchs von einzelnen Prinzipien beherrschen. Aus diesem Grund würde diese Problematik mehr Aufmerksamkeit in der didaktisch und translatorisch orientierten Literatur verdienen.

7 Literatura

7.1 Excerpovaná literatura

1. BRUSSIG, T. *Helden wie wir*. 3. Aufl. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1998. ISBN 3-596-13331-9.
2. BRUSSIG, T. *Hrdinové jako my*. Přeložila J. Zoubková. Praha: Labyrint, 2000. ISBN 80-85935-18-X.
3. FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG, 25.11 2005, <http://www.faz.net>.
4. KUNDERA, M. *Das Buch vom Lachen und Vergessen*. Přeložila S. Roth. München: Hanser, 1992. ISBN 3-446-14684-9.
5. KUNDERA, M. *Das Buch vom Lachen und vom Vergessen*. Přeložil F. P. Künzel. 9. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988. ISBN 3-518-37368-4.
6. KUNDERA, M. *Kniha smíchu a zapomnění*. Corp: Sixty-Eight Publishers, 1981. ISBN 0-88781-118-3.
7. LUSTIG, A. *Krásné zelené oči*. Praha: Peron, 2000. ISBN 80-902866-0-7.
8. SCHULZE, I. *Obyčejný storky: Román z východoněmecké provincie*. Přeložila J. Zoubková. Praha: Mat'a, 2003. ISBN 80-7287-065-3.
9. SCHULZE, I. *Simple Storys: Ein Roman aus der ostdeutschen Provinz*. Berlin: Berlin-Verlag, 1998. ISBN 3-8270-0051-3.
10. URBAN, M. *Hastrman*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-347-6.
11. VIEWEGH, M. *Účastníci zájezdu*. Brno: Nakladatelství Petrov, 1996. ISBN 80-85247-73-9.
12. WALSER, M. *Tod eines Kritikers*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2002. ISBN 3-518-41378-3.

7.2 Sekundární literatura

1. ABRAHAM, W. Verbklassifikation und das Komplement "Indirekter Fragesatz". *Die Sprache: Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, 1969, 15, s. 113 – 134. ISSN 0376-401X.
2. ASKEDAL, J. O. Zur Regrammatikalisierung des Konjunktivs in der indirekten Rede im Deutschen. *Deutsche Sprache*, 1996, 24, s. 289 – 103. ISSN 0340-9341.
3. BAUER, J. Souvětí s větami obsahovými. In *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university: Řada jazykovědná A 13*, roč. XVI, Brno, 1965.
4. BAUER, J. – GREPL, M. *Skladba spisovné češtiny*. 3. vyd. Praha: SPN, 1980.
5. BÄUERLE, R. *Temporale Deixis, temporale Frage: Zum propositionalen Gehalt deklarativer und interrogativer Sätze*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1979. ISBN 3-87808-305-X.
6. BAUSCH, K.-H. Anmerkungen zu Konjunktiv und Modus im heutigen Deutsch. In *Forschungen zur gesprochenen Sprache und Möglichkeiten ihrer Didaktisierung*. München: Goethe-Institut, Referat für Unterrichtstechnologie und Mediendidaktik, 1971, s. 134 – 144.
7. BAUSCH, K.-H. Der Konjunktiv im Deutschen – Ein Thema für die Linguistik oder die Soziolinguistik. *Kopenhagener Beiträge zur Germanistischen Linguistik*, 1978, 13, s. 21 – 51. ISBN 87-503-2452-7.
8. BECH, G. Über den Gebrauch des Präsens Konjunktiv im Deutschen. *Lingua*, 1963, 12, s. 39 – 53.
9. BEČKA, J. V. O relativních a subjektivních časech v češtině. *Naše řeč*, 1975, 58, s. 186 – 195. ISSN 0027-8203.
10. BEČKA, J. V. Poznámky k relativnosti slovesných časů. In *Sborník statí o jazyce a překládání: Acta Universitatis XVII. Novembris Pragensis*. Praha: SPN, 1972, s. 37 – 72.
11. BEČKA, J. V. Sloveso v překladě. In: *Slavica Pragensia XXIV: Problémy překladu a tlumočení*. Praha: Univerzita Karlova, 1981, s. 73 - 83. ISSN 0323-0813.
12. BENEŠ, E. Otázky konfrontace češtiny s němčinou. *Časopis pro moderní filologii*, 1967, 49, s. 95 -- 104. ISSN 0008-7386.
13. BENEŠ, E. et al. *Základní mluvnice němčiny*. Praha: SPN, 1962.

14. BLAŽEK, J. K činitelům určujícím modalitu vedlejších vět obsahových, zvláště žádacích v češtině. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno, 1973, s. 247 – 256.
15. BLAŽEK, J. Závislé zjišťovací otázky v češtině a problémy jejich klasifikace. In: *Sborník prací pedagogické fakulty brněnské university*, 1973, s. 171 – 177.
16. BRINKMANN, H. Die Einbettung von Figurensprache in Autorensprache zur Grammatik der Rededarstellung. In VALENTIN, P.; ADAMUS, M. et al. *Mélanges pour Jean Fourquet: 37 essais de linguistique germanique et de littérature du moyen age français et allemand*. Paris: Klincksieck, München: Hueber, 1969. s. 21 – 41.
17. BRONS-ALBERT, R.; DESCIEUX, U.; SCHRÖDER-HAWARD, D. Ausgewählte Probleme der Verbalgrammatik des Deutschen. *Info DaF*, 1987, 14, Nr. 4, s. 291 – 310. ISSN 0177-5596.
18. BURGSCHEIDT, E.; GÖTZ, D. *Kontrastive Linguistik Deutsch/ Englisch: Theorie und Anwendung*. München: Max Hueber Verlag, 1974. ISBN 3-19-00.2169-4.
19. BUSCHA, J. Altes und Neues vom Konjunktiv. *Deutsch als Fremdsprache*, 1987, 24, s. 68 – 75. ISSN 0011-9741.
20. BUSCHA, J.; ZOCH, I. *Der Konjunktiv: Zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer*. 3. durchgesehene Aufl. Leipzig, Berlin, München: Langenscheidt: Verlag Enzyklopädie, 1992. ISBN 3-324-00341-5.
21. CLÉMENT, D. Satzeinbettungen nach Verben der Sinneswahrnehmung im Deutschen. In WUNDERLICH, D. et al. *Probleme und Fortschritte der Transformationsgrammatik*. München: Max Hueber Verlag, 1971, s. 245 – 265.
22. CZOCHRALSKI, J. A. *Verbalaspekt und Tempussystem im Deutschen und Polnischen: Eine kontrastive Darstellung*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975.
23. ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace, 1997. ISBN 80-7110-183-4.
24. ČMEJRKOVÁ, S. Kategorie času v jazykovém odrazu. In NEKVAPIL, J.; ŠOLTYS, O. et al. *Linguistica XVI: Teoretické otázky jazykovědy*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV, 1986, s. 192 – 218. ISSN 0232-0428.
25. DANEŠ, F. et al. *Mluvnice češtiny 3: Skladba*. Praha: Academia, 1987.
26. DANEŠ, F. Temporální perspektiva v sémantické struktuře sloves a její syntaktické konsekvence. In *Charakterystyka temporalna wypowiedzenia*. Wrocław: Zakład narodowy im. Ossolińskich – wydawnictwo, 1975, s. 71 – 75.

27. DANEŠ, F. Verba dicendi a výpovědní funkce. In *Studia Slavica Pragensia*. Praha, 1973, s. 115 – 124.
28. DIELING, K.; KEMPTER, F. *Die Tempora*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1983. ISSN 0232-380X.
29. *DUDEN: Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. 6., neubearbeitete Aufl. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut, 1998. ISBN 3-411-04046-7.
30. *DUDEN: Zweifelsfälle der deutschen Sprache*. 2., neu bearbeitete und erweiterte Aufl. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut, 1972. ISBN 3-411-00919-5.
31. *DUDEN: Richtiges und gutes Deutsch*. 4., auf der Grundlage der amtlichen Neuregelung der deutschen Rechtschreibung neu bearbeitete und erweiterte Aufl. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut, 1997. ISBN 3-411-04094-7.
32. DÜCKERT, J.; KEMPCKE, G. et al. *Wörterbuch der Sprachschwierigkeiten: Zweifelsfälle, Normen und Varianten im gegenwärtigen dt. Sprachgebrauch*. 3., durchges. Aufl. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1989. ISBN 3-323-00032-3.
33. EICHLER, W.; BÜNTING, K.-D. *Deutsche Grammatik: Form, Leistung und Gebrauch der Gegenwartssprache*. Kronberg: Scriptor Verlag GmbH&Co KG, 1976. ISBN 3-589-20501-6.
34. EISENBERG, P. *Grundriss der deutschen Grammatik*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1986. ISBN 3-476-00582-8.
35. ENGELEN, B. Syntaktisches Verhalten und Wortfeldzugehörigkeit von „erklären“: Einige weiterführende Bemerkungen. *Muttersprache*, 79, 1969, s. 120 – 128. ISSN 0027-514X.
36. ENGELEN, B. Syntaktisches Verhalten und Wortfeldzugehörigkeit von „erklären“ (Fortsetzung). *Muttersprache*, 79, 1969, s. 169 – 172. ISSN 0027-514X.
37. ENGELEN, B. Überlegungen zu Syntax, Semantik und Pragmatik der Redewiedergabe. In MOSER, H. et al. *Linguistische Studien IV: Festgabe für Paul Grebe zum 65. Geburtstag*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1973, s. 46 – 60. ISBN 3-7895-0186-7.
38. EROMS, H. W. Relativer und absoluter Gebrauch des Plusquamperfekts im Deutschen. In ASKEDAL, J. O. et al. *Festschrift für Laurits Saltveit zum 70. Geburtstag*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget, 1983, s. 58 – 71. ISBN 82-00-06748-3.

39. FABRICIUS-HANSEN, C. Tempus im indirekten Referat. In ABRAHAM, W.; JANSSEN, T. *Tempus – Aspekt – Modus: die lexikalischen und grammatischen Formen in den germanischen Sprachen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989, s. 155 – 182. ISBN 3-484-30237-2.
40. FLÄMIG, W. *Zum Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart*. Zweite durchgesehene Auflage Berlin: Akademie-Verlag, 1962.
41. FOURQUET, J. Zum Gebrauch des deutschen Konjunktivs. In MOSER, H. et al. *Linguistische Studien IV: Festgabe für Paul Grebe zum 65. Geburtstag*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1973, s. 61 – 72. ISBN 3-7895-0186-7.
42. GELHAUS, H. Untersuchungen zur Consecutio temporum im Deutschen. In GELHAUS, G.; LATZEL, S. *Studien zum Tempusgebrauch im Deutschen*. Tübingen: Verlag Gunter Narr, 1974, s. 1 – 127. ISBN 3-87808-615-6.
43. GLÜCK, H.; SAUER, W. W. *Gegenwartsdeutsch*. 2., überarb. und erw. Aufl. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1997. ISBN 3-476-12252-2.
44. GREPL, M. K obsahovým větám oznamovacím s kondicionálem. In *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, A 12*. Brno, 1964, s. 141 – 145.
45. GREPL, M.; KARLÍK, P. *Skladba spisovné češtiny*. 2. vyd. Praha: SPN, 1989.
46. HAJIČOVÁ, E.; SGALL, P. Současnost s čím?. *Cizí jazyky ve škole*, 1971/ 1972, 15, s. 315 – 320. ISSN 0009-8205.
47. HAJIČOVÁ, E.; PANEVOVÁ, J.; SGALL, P. The Meaning of Tense and Its Recursive Properties. *Philologica Pragensia*, 1971, 14, s. 1 – 15. ISSN 0048-3885.
48. HARWEG, R. Perfekt und Präteritum im gesprochenen Neuhochdeutsch: Zugleich ein Beitrag zur Theorie des nichtliterarischen Erzählens. *Orbis: Bulletin international de Documentation linguistique*, 1975, 24, Nr. 1, s. 130 – 183. ISSN 0030-4379.
49. HAUSER-SUIDA, U.; HOPPE-BEUGEL, G. *Vergangenheitstempora in der deutschen geschriebenen Sprache der Gegenwart*. München: Max Hueber Verlag; Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1972.
50. HAVRÁNEK, B.; JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. 2., upravené a rozšířené vyd. Praha: SPN, 1963.
51. HELBIG, G.; BUSCHA, J. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. 1. Aufl. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1972.

52. HELBIG, G.; BUSCHA, J. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. 19. Aufl. Leipzig, Berlin, München: Langenscheidt, Verlag Enzyklopädie, 1999. ISBN 3-324-00118-8.
53. HENNIG, E. Möglichkeiten und Grenzen der Redeeinleitung. *Muttersprache*, 1969, 79, s. 107 – 119. ISSN 0027-514X.
54. HIELSCHER, A. et al. *Deutsch-tschechisches Fehlerlexikon*. Praha: Kvarta, 2003. ISBN 80-86326-38-1.
55. HLAVSA, Z. Modalitní funkce sloves „sentiendi“. *Slovo a slovesnost*, 1979, 40, s. 105 – 107. ISSN 0087-7031.
56. HNÍK, J. Slovo tvorné, morfologické, syntakticko-kontextové a lexikálně kontextové protějšky českého vidu v němčině. In *Studies in modern philology 2*, Praha: ČSAV, 1976, s. 113 – 173.
57. ILEK, B. Vyjadřování současných dějů v ruštině a češtině. *Časopis pro moderní filologii*, 1951, 34, s. 102 – 108. ISSN 0008-7386.
58. JÄGER, S. Die Einleitungen indirekter Reden in der Zeitungssprache: Ein Diskussionsbeitrag. *Muttersprache*, 1968, 78, s. 236 – 249. ISSN 0027-514X.
59. JÄGER, S. *Der Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart*. München: Max Hueber Verlag; Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1971.
60. JÄGER, S. *Empfehlungen zum Gebrauch des Konjunktivs*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1970. ISBN 3-7895-0082-8.
61. JUDE, W. K.; SCHÖNHAAR, R. F. *Deutsche Grammatik*. Neufassg. 16. Aufl. Braunschweig: Georg Westermann Verlag, 1975. ISBN 3-14-160207-7.
62. JUNG, W. *Grammatik der deutschen Sprache*. 7., unveränd. Aufl., Neuausg. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1982.
63. KARLÍK, P. Má čeština konjunktiv?. In *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, A 30*. Brno, 1982, s. 123 – 130.
64. KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002. ISBN 80-7106-484-X.
65. KARLÍK, P.; NEKULA, M.; RUSÍNOVÁ, Z. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-134-4.
66. KAUFMANN, G. Beschreibung der deutschen Gegenwartssprache und Didaktik des Faches „Deutsch als Fremdsprache“: Gedanken zur didaktischen Auswertung linguistischer Untersuchungen am Beispiel der sogenannten „indirekten Rede“. In *Forschungen zur gesprochenen Sprache und Möglichkeiten ihrer Didaktisierung*.

- München: Goethe-Institut, Referat für Unterrichtstechnologie und Mediendidaktik, 1971, s. 145 – 170.
67. KAUFMANN, G. *Die indirekte Rede und mit ihr konkurrierende Formen der Redeerwähnung*. München: Max Hueber Verlag, 1976. ISBN 3-19-00.6788-0.
68. KOPEČNÝ, F. *Základy české skladby*. 2. přeprac. vyd. Praha: SPN, 1962.
69. KUFNEROVÁ, Z.; POVEJŠIL, J.; STRAKOVÁ, V. O záludnostech interference. In KUFNEROVÁ, Z.; SKOUMALOVÁ, Z. et al. *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, 1994, s. 47 – 52. ISBN 80-85787-14-8.
70. LATZEL, S. *Die deutschen Tempora Perfekt und Präteritum: Eine Darstellung mit Bezug auf Erfordernisse des Faches „Deutsch als Fremdsprache“*. München: Max Hueber Verlag, 1977. ISBN 3-19-00.6799-6.
71. LIEBSCH, H.; DÖRING, H. et al. *Deutsche Sprache: Handbuch für den Sprachgebrauch*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1976.
72. MOSER, H. Zum Konjunktivgebrauch im heutigen Deutsch. In *Boletín de estudios germanicos*. Mendoza: Universidad Nacional de Cuyo, Facultad de Filosofía y Letras, 1970. s. 279 – 293.
73. PANEVOVÁ, J. Relativní a rekurzivní vlastnosti významu času. In *Čas a modalita v češtině: Acta Universitatis Carolinae, Philologica, Monographia XXXIV*. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 45 – 63.
74. PANEVOVÁ, J. Vedlejší věty obsahové. *Slovo a slovesnost*, 1971, 32, S. 289 – 300. ISSN 0037-7031.
75. PANEVOVÁ, J. – SGALL, P. Relativní čas. *Slovo a slovesnost*, 1971, 32, s. 140 – 148. ISSN 0037-7031.
76. PAUL, H.; STOLTE, H. *Kurze deutsche Grammatik*. 2., verm. Aufl. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1951.
77. POLDAUF, I.; ŠPRUNK, K. *Čeština jazyk cizí: Mluvnice češtiny pro cizince*. Praha: SPN, 1968.
78. POVEJŠIL, J. *Mluvnice současné němčiny*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0453-X.
79. PÜTZ, H. Referat – vor allem berichtete Rede – im Deutschen und Norwegischen. In ABRAHAM, W.; JANSSEN, T. *Tempus – Aspekt – Modus: die lexikalischen und grammatischen Formen in den germanischen Sprachen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989, s. 183 – 223. ISBN 3-484-30237-2.

80. RÖHRL, E. Der Konjunktiv im heutigen Sprachgebrauch. *Muttersprache*, 1962, 72, s. 289 – 298. ISSN 0027-514X.
81. SCHULZ, D.; GRIESBACH, H. *Grammatik der deutschen Sprache*. 11. Aufl. Ismaning: Max Hueber Verlag, 1978. ISBN 3-19-001011-0.
82. SCHWARTZ, U. *Modus und Satzstruktur*. Kronberg/ Taunus: Scriptor Verlag GmbH&CoKG Wissenschaftliche Veröffentlichungen, 1973. ISBN 3-589-00033-3.
83. SITTA, H.: *Semanteme und Relationen: Zur Systematik der Inhaltssatzgefüge im Deutschen*. Frankfurt am Main: Athenäum Verlag GmbH, 1971.
84. SOLFJELD, K. *Indikativische Tempora in der indirekten Rede: Strukturvergleich deutsch-norwegisch*. Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1989. ISBN 3-87276-629-5.
85. SOMMERFELDT, K.-E.; STARKE, G. *Grammatisch-semantische Felder der deutschen Sprache der Gegenwart*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1984.
86. SVOBODA, K. K třídění vedlejších vět podle spojovacích výrazů. *Slovo a slovesnost*, 1968, 29, s. 142 – 151. ISSN 0037-7031.
87. SVOBODA, K. *Souvětí spisovné češtiny I, II*. Praha: SPN, 1970.
88. ŠMILAUER, V. *Novočeská skladba*. 2. vyd. Praha: SPN, 1966.
89. ŠMILAUER, V. Slovesný čas. *Naše řeč*, 1943, 18, s. 169 – 179. ISSN 0027-8203.
90. ŠMILAUER, V. Slovesný čas. In: *Druhé hovory o českém jazyce*. Praha: Nakladatel ing. Mikula, 1947, s. 149 – 165.
91. ŠTĚPÁN, J. *Čas ve větě a textu*. Praha: Univerzita Karlova, 1987. ISSN 0567-8269.
92. ŠTÍCHA, F. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-503-7.
93. THIEL, R. Zur Frage des Konjunktivs und des umschriebenen Verbs. *Muttersprache*, 1965, 75, s. 85 – 87. ISSN 0027-514X.
94. TRÁVNÍČEK, F. *Mluvnice spisovné češtiny II: Skladba*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.
95. TROST, P. Tschechisch aby – deutsch damit/dass. In *Wissenschaftliche Beiträge. Studien zum Tschechischen, Slowakischen und Deutschen aus vergleichender Sicht*. Universität Leipzig, 1982.
96. ULVESTAD, B. Gliedsätze mit oder ohne dass im modernen Deutschen. *Revue des langues vivantes*, 1956, 22, s. 203 – 213. ISSN 0035-211X.
97. VINTR, J. *Das Tschechische: Hauptzüge seiner Sprachstruktur in Gegenwart und Geschichte*. München: Verlag Otto Sagner, 2001. ISBN 3-87690-796-9.

98. WUNDERLICH, D. Bemerkungen zu den verba dicendi. *Muttersprache*, 1969, 79, s. 97 – 107. ISSN 0027-514X.
99. WUNDERLICH, D. Redeerwähnung. In MAAS, U.; WUNDERLICH, D. *Pragmatik und sprachliches Handeln: Mit einer Kritik am Funkkolleg „Sprache“*. Dritte, korrigierte und ergänzte Aufl. Frankfurt am Main: Athenäum Verlag GmbH, 1974, s. 161 – 188. ISBN 3-7610-5703-2.